

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
Факультет філософії і суспільствознавства
Факультет педагогіки та психології

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АКАДЕМІЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ І
ПРАКТИКИ»

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 22

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, психології, педагогіки та історії**

Вінниця
«ТВОРИ»
2018

УДК 159.9+1+37+93](063)
ББК 88я431+87я431+74я431+63я431
Г 94

Редакційна колегія:

Бондар В.І. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, Заслужений працівник освіти України

Герчанівська П.Е. – доктор культурології, професор, завідувач кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор, декан факультету філософії і суспільствознавства НПУ імені М.П.Драгоманова, Заслужений діяч науки і техніки України

Долінська Л.В. – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, заступник декана факультету філософії і суспільствознавства НПУ імені М.П.Драгоманова з наукової роботи та міжнародних зв'язків, Заслужений працівник освіти України

Крагель К.О. – голова Студентського наукового товариства факультету філософії і суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова

Майданок І.З. – доктор філософських наук, завідувач кафедри культурології гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування

Матвієнко О.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкового навчання, заступник декана факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова з наукової роботи

Морозов І.В. – доктор культурології, професор кафедри менеджмента соціокультурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв

Меднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософської антропології НПУ імені М.П.Драгоманова

Митник О.Я. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри практичної психології НПУ імені М.П.Драгоманова.

Можейко М.О. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри методології гуманітарних наук Білоруського державного університету культури і мистецтв

Приходько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, академік Академії наук вищої школи України

Синьов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова, президент Асоціації корекційних педагогів України

У збірнику подано наукові статті за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики» (17 грудня 2018 р.).

У працях аспірантів, студентів та молодих вчених з України та Польщі висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

Упорядники:

Кучеренко С.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова

Русаков С.С. – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології та філософської антропології НПУ імені М.П. Драгоманова

Г 94 Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 22. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. – 122 с.

ISBN 978-617-7742-32-5

УДК 159.9+1+37+93](063)

ББК 88я431+87я431+74я431+63я431

© Автори статей, 2018

© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2018

© Видавництво «ТВОРИ», 2018

ISBN 978-617-7742-32-5

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
M.P. DRAHOMANOV NATIONAL UNIVERSITY OF PEDAGOGY
Faculty of Philosophy and Social Science
Faculty of Pedagogy and Psychology

NATIONAL UNIVERSITY OF LIFE AND ENVIRONMENTAL
SCIENCES OF UKRAINE

ACADEMY FOR DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL
SCIENCE AND PRACTICE

HUMANITARIAN CORPUS

Issue 22

**Collection of scientific articles on contemporary problems of
philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history**

Vinnytsia
«TVORY»
2018

Editorial Board:

V.I. Bondar, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Education of Ukraine

P.E. Herchanivska, Doctor of Sciences in Cultural Studies, Professor, Chair of the Cultural Studies and information communications Department of National Academy of Culture and Arts Management

I.I. Drobot, Doctor of Sciences in History, Professor, Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Science and Engineering of Ukraine

L.V. Dolynska, PhD in Psychology, Professor, Chair of the Psychology Department, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters and International Relations, Meritorious Worker of Education of Ukraine

K.V. Krahel, Chairman of the Student scientific society, Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.V. Matviyenko, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor at the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education, Assistant Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters

I.V. Morozov, Doctor of Cultural Studies, Professor at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts

G.S. Mednikova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.Y. Mytnyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Chair of the Department of Practical Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy M.O. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Methodology of Humanities of Belarusian State University of Culture and Arts

A.E. Palitsevich, PhD in Pedagogy, senior lecturer of the Department of the theory and history of information-document communication of Belarusian State University of Culture and Arts

Y.O. Prykhodko, Doctor of Sciences in Psychology, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine

V.M. Syniov, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Correctional Education and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, President of the Association of Correctional Pedagogues of Ukraine

This collection features scientific articles based on materials of the VII International scientific conference «Scientific searches: actual problems of theory and practice» (December 17, 2018).

Works by undergraduate and postgraduate students and young scientists from Ukraine and Poland address contemporary theoretical and applied problems of psychology, philosophy, cultural studies, history and pedagogy, and present interdisciplinary research and findings.

Compiled by:

Y.V. Kucherenko, PhD in Psychology, Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

S.S. Rusakov, PhD in Philosophy, Associate Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

Humanitarian Corpus: [collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history] – Issue 22. – Vinnytsia: «TVORY» Ltd. – 2018. – 122 p.

© Article authors, 2018

© M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, 2018

© «TVORY» Ltd, 2018

ISBN 978-617-7742-32-5

KULTURA W SOCJOLOGII- WYBRANE ZAGADNIENIA

mgr inż. Bachórz Iwona

*doktorantka Uniwersytetu Rzeszowskiego
iwona.papi@interia.pl*

W codziennym życiu słowo „kultura” kojarzy się nam z pewnymi formami sztuki: baletem, teatrem, operą, muzeami, rzeźbą, czy malarstwem. Za osobę kulturalną uważa się kogoś, kto jest wykształcony, ma obycie towarzyskie, stosuje się do zasad dobrego zachowania, zna sztukę oraz docenia jej wartość. Zachowanie człowieka stanowi o jego kulturze. Jednak ludzie nie zawsze zachowują się tak, jak powinni i jak się od nich oczekuje. Nie zawsze postępują według ideałów, które są zdefiniowane poprzez normy. Dlatego kultura jest tym, co w zachowaniu ludzkim jest wyuczone.

Pojęcie kultury należy do podstawowego repertuaru języka teoretycznego socjologii. Poszukując źródeł terminu i koncepcji kultury, trzeba cofnąć się do okresu poprzedzającego powstanie socjologii. Również w bliższej perspektywie czasowej nie można przedstawić tej koncepcji w izolacji od filozofii, historiografii i szeregu innych dyscyplin humanistycznych¹.

W socjologii termin „kultura” rozumiany jest w znacznie szerszym zakresie i tym właśnie chcę zająć się w swojej pracy.

Definicji kultury istnieje wiele i używana jest ona w najrozmaitszych znaczeniach. Dzieje się tak dlatego, iż różne definicje kultury powstały na użytek odwiecznych badań.

Termin kultura – z łac. *cultura* – uprawa używane było już przez Cyncerona (106-43 r.p.n.e), który używał tego pojęcia do określenia filozofii jako *cultura animi*, czyli uprawa umysłu. Kulturą nazywano także kształcenie, doskonalenie czynności i twórczość ludzkiej działalności, a także do oznaczenia wewnętrznej, duchowej aktywności ludzi lub zespołu obiektywnych zasad i norm.

Począwszy od Cyncerona, termin kultura zaczęto wiązać z wszelką czynnością ludzką mającą na celu pielęgnowanie, kształtowanie i doskonalenie. W ciągu wieków termin ten poszerzał swoją treść, stając się pojęciem wielowymiarowym i wieloznacznym. Na przykład w antropologii kulturowej ma ona zakres bardzo szeroki i najczęściej obejmuje różne przedmioty, kategorie, wartości i działania w różnych sferach życia ludzkiego².

W literaturze naukowej, według A. Kłoskowskiej, można spotkać około dwustu różnych definicji kultury. W sensie naukowym oznacza ona określone klasy przedmiotów, zjawisk i procesów albo pewne klasy zachowań. Natomiast w sensie filozoficznym przez kulturę rozumie się wszystko, co nie wyrasta samo

---

1 A. Kłoskowska, *Kultura* [w:] *Encyklopedia socjologii*, red. H. Kubiak, Warszawa 2002, t.2, s.99.

2 J. Suprewicz, *Wiedza o społeczeństwie. Repetytorium od A do Z*, Warszawa 1998, s.122.

przez się z przyrody, lecz powstaje dzięki pracy człowieka, co jest wytworem celowej refleksji i działalności ludzkiej³.

Słownik socjologiczny w najszerszym znaczeniu definiuje kulturę jako ogół materialnych i niematerialnych wytworów człowieka i wszystko to, co nie powstało na drodze naturalnej, ale jest rezultatem działania ludzi⁴.

Z definicji tej wyłania się podział na dwa podmioty, kulturę i to co kulturą nie jest, czyli naturę. Zaliczenie czegoś do kultury jest równoznaczne z uznaniem iż podlega on naszemu sterowaniu. Jeżeli natomiast nie mamy wpływu na pewne sytuacje zdarzenia, co uniemożliwia zaprowadzenie „właściwego porządku”- zaliczamy to do natury⁵.

Najpełniejsze polskie opracowanie zagadnienia definicji kultury zostało zawarte w pracy Kłoskowskiej. Autorka wymienia co najmniej sześć sposobów definiowania kultury.

Definicje opisowo-wyliczające (inaczej nominalistyczne) traktują kulturę jako określony zbiór przedmiotów, a definiowanie kultury sprowadza się do wyliczania jej części składowych. Kryterium tego zaliczania pewnych składników życia społecznego do obszaru kultury nie jest tu wyraźnie formułowane; kryterium to ma charakter intuicyjnego założenia. Zwolennikiem tego typu kultury był E. B. Tylor, który podał następującą jej definicję: „Kultura, czyli cywilizacja [...] jest topojęcie obejmujące wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawo, obyczaje i inne zdolności i przyzwyczajenia zdobyte przez człowieka jako członka społeczeństwa”⁶.

Definicje psychologiczne skupiają uwagę na psychicznych mechanizmach kształtowania się kultury; analizują mechanizmy uczenia się, formowania nawyków kulturowych, internalizacji norm obowiązujących w danej zbiorowości i wartości przez tę zbiorowość uznawanych za oraz wpływ kultury na kształtowanie osobowości jednostek. Szczególny nacisk jest położony w tych definicjach na uczenie się i naśladowanie jako procesy przyswajania kultury⁷.

Definicje historyczne kładą one nacisk na czynnik tradycji jako mechanizm przekazywania dziedzictwa kulturowego; dla określenia kultury używają takich określeń jak: dziedzictwo, tradycja, dorobek. Kulturę definiują tutaj jako charakterystyczny dla człowieka rodzaj przekazu minionego doświadczenia przyszłym pokoleniom. Minione doświadczenia człowieka wyraża się w „świecie przedmiotowym”, a przekazywane jest kolejnym pokoleniom w drodze wychowania i nauczania⁸.

Definicje normatywne akcentują podporządkowanie się zachowań ludzkich

---

3 J. Suprewicz, *Wiedza o społeczeństwie. Repetytorium od A do Z*, Warszawa 1998, s. 122.

4 K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, wydanie II poprawione, wyd. Graffiti BC, Toruń 1999

5 Z. Bauman, *Socjologia*, Poznań 1996 r. 8, s. 148.

6 E.B. Tylor, *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, Warszawa 1896, s. 15.

7 S. Ossowski, *Z zagadnień psychologii społecznej*, Warszawa 2000, s. 154.

8 S. Czarnowski, *Kultura*. Warszawa 2005, s. 12.

normom, wartościom i modelom. Wzory, modele i zasady wartościowania są traktowane jako elementy konstytutywne kultury, apodporządkowanie się tymże normom jako właściwość zachowań kulturowych. Kultura jest tu pojmowana jako zespół norm obowiązujących członków danej społeczności i warunkujących jej trwanie⁹.

Definicje strukturalne interesują się przede wszystkim strukturą danej kultury, tzn. zasadniczymi elementami tej kultury oraz ich wewnętrznymi powiązaniem. Zazwyczaj wymienia się cztery kategorie elementów kultury: materialno - techniczne, społeczne, ideologiczne i psychiczne. Definicje tego typu badają specyficzną strukturę konkretnych kultur – nie dotyczą kultury w ogóle.

Definicje genetyczne skupiają się na genezie kultury. W tym typie definicji można wyróżnić dwie odmiany: Pierwsza dotyczy wewnętrznego rozwoju kultury, wyłaniania się jednych (wyższych) jej form z form innych (niższych, wcześniejszych). Druga dotyczy wyłaniania się kultury z natury. Kulturę traktuje się tu jako sumę wytworów zachowań ludzkich powstałych w wyniku aktywności człowieka, przy czym jedni autorzy akcentują bardziej aktywność intelektualną, a inni aktywność fizyczną¹⁰.

Ralph Linton stwierdził, że kultura jest „społecznym dziedzictwem członków społeczeństwa”, z kolei Goodman i Marx nazwali kulturę „świadomym, społecznie przekazywanym dziedzictwem wytworów, wiedzy, przekonań, wartości i oczekiwań normatywnych, które to dziedzictwo pomaga członkom danego społeczeństwa radzić sobie z pojawiającymi się problemami”¹¹.

Kultura, oprócz tego szerokiego ujęcia, często jest pojmowana wężej. Termin ten wówczas obejmuje jedynie wytwory działalności ludzkiej, zwane „wyższymi”, które wytworzono niejako „bezinteresownie”, czyli ze względu na ich autoteliczne znaczenie. Wytworami takimi są przede wszystkim nauka, sztuka, literatura, religia, moralność, prawo, idee polityczne i społeczne, zwane wytworami ducha, które nie są konieczne, tak jak wytwory pracy fizycznej, do zaspokajania biologicznych potrzeb człowieka.

Kultura w tym węższym sensie pozbawiona jest walorów użytkowych. Składa się z wartości dostarczających człowiekowi przeżyć, w przeciwieństwie do wartości o praktycznym charakterze, tworzących cywilizację. Wartości kultury w tym węższym zakresie są trwałością przewyższającą dobra cywilizacyjne, a ich recepcja nie polega na niszczącej konsumpcji. Nie jest to najistotniejsza, ale ważna cecha różniąca kulturę od cywilizacji¹².

Współcześnie, w naukach społecznych kultura obejmuje:

1) wytwory materialne i duchowe ludzkości, jej dorobek gromadzony i utrwalaony w procesie historii, stale wzbogacany nowymi działaniami twórczymi, pracą wszystkich społeczeństw wyrażający określający poziom rozwoju

---

9 A.L. Kroeber, T. Parsons, *The Concepts of Culture and of Social Systems*, American Sociological Review, 1958, No. 3, s. 583.

10 R. Linton, *Kulturowe podstawy osobowości*, Warszawa 1975, s. 67.

11 N. Goodman, *Wstęp do socjologii*, Poznań 1997; s.37.

12 S. Kosiński, *Socjologia ogólna*, Warszawa 1987, s.86.

ludzkości, danych społeczeństw i grup społecznych lub jednostek.

2) całokształt historycznie ukształtowanych wartości, zasad i norm współżycia, które stanowią podstawę wychowania.

3) całokształt wytworów duchowych ludzkości lub określonych społeczeństw, narodów, grup społecznych.

W socjologii przez pojęcie „kultura” rozumie się całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości, nagromadzonego, utrwalonego i wzbogaconego w ciągu jej dziejów, przekazywanego z pokolenia na pokolenie.

Analizując kulturę dowolnej zbiorowości, wskazuje się, że:

- kultura ma bardzo szeroki zakres pojęciowy, ponieważ w jej skład wchodzi wytwory ludzkie, które są tak różnorodne jak różnorodne jest działanie człowieka, zaspokajająca jego potrzeby

- kultura to ogół wartości i związanych z nimi przekonań na temat postępowania. W drodze praktyki społecznej, a następnie przez procesy socjalizacji członkowie społeczności wyrabiają sobie przekonanie, że elementy ich kultury są najlepszymi sposobami zaspokajania potrzeb¹³.

Krótko mówiąc kultura kształtuje życie społeczne i nadaje mu odpowiednią strukturę.

Biorąc pod uwagę opisowe rozumienie kultury możemy wyróżnić dwa jego ujęcia. W pierwszym znaczeniu mówi się o kulturze jako o cesze stałej, czyli atrybucie życia ludzkiego. Kultura jest znamiem ludzkości jako całości lub człowieka jako przedstawiciela wspólnoty ogólnoludzkiej. W sensie atrybutywnym termin „kultura” może występować tylko i wyłącznie w liczbie pojedynczej, można mówić o kulturze, lecz nigdy o kulturach.

Natomiast kultura w ujęciu dystrybucyjnym rozumiana jest jako zbiór cech i zjawisk występujących w określonej zbiorowości. W znaczeniu tym termin „kultura” może być używany zarówno w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej. Używając w tym znaczeniu terminu „kultura” należy uściślić o czyją kulturę chodzi. Można ją także ujmować typologicznie, tzn. mówić o kulturze związanej ze zbiorowością określonego typu, np. kultura robotnicza, szlachecka, arystokratyczna, pasterska.

Zgodnie z tym rozróżnieniem możemy mówić o konkretnym i typologicznym sposobie ujęcia kultury w sensie dystrybucyjnym. W ujęciu konkretnym mówimy o kulturach mających własny wymiar czasoprzestrzenny, kultury te są bowiem wytworem zbiorowości zajmujących określone miejsce w przestrzeni i mających własną historię. Tego rodzaju zbiorowości rozwijają się, rozrastają, a także giną, podobnie jak ich kultury. Wyrażając to jeszcze inaczej: w jakimś miejscu i czasie pojawia się, trwa i ginie określone zróżnicowanie kulturowe ludzkości.

Kultury w sensie dystrybucyjnym pojęte typologicznie także mogą mieć wymiar czasoprzestrzenny, ale tylko dlatego, że określone typy zbiorowości i w związku z tym określone typy kultur mają swoje ograniczenia w czasie i w przestrzeni. Nie wiadomo jednak dokładnie, gdzie i kiedy pojawiają się

---

13 H. Januszek, J. Sikora, *Podstawy socjologii*, Poznań 1997, s.75-77

zbiorowości i kultury określonego typu¹⁴.

W literaturze naukowej często spotykamy podział na „kulturę materialną” i na „kulturę niematerialną”.

Kultura materialna, zwana także czasami kulturą bytu lub cywilizacji, jest zbiorem wytworów zaspokajających „materialne” potrzeby, a więc narzędzi pracy, przedmiotów codziennego użytku, mieszkań, ubrań, środków komunikacji i transportu itp.¹⁵.

Kultura niematerialna, zwana duchową lub symboliczną. Socjologowie koncentrują się na kulturze niematerialnej – duchowych wytworach społeczeństwa przekazywanych przez pokolenia. Kulturą niematerialną to wiedza i nauka, sztuka ze wszystkimi jej gałęziami, religia, mity, idee i ideologie, wartości i normy (obyczajowe, moralne i prawne). Ważniejszym elementem kultury jest język, który jest głównym środkiem porozumiewania się, przekazywania bogactwa i różnorodności bycia społecznego¹⁶.

Wynika stąd, że podział na kulturę materialną i niematerialną (duchową) daje się utrzymać tylko w pewnych granicach i chociaż może być niekiedy użyteczny dla celów klasyfikacyjnych i dydaktycznych, to jednak w zasadzie świat wytworów człowieka jest zawsze światem, w którym myśl czy wizja twórcza spleta się z tworzywem, w który została wcielona i jest światem ciągłym, tzn. takim, w którym nie ma zasadniczych przerw między najbardziej abstrakcyjnymi ideami a przedmiotami codziennego użytku. Możemy bowiem pokazać, w jaki sposób najbardziej abstrakcyjne idee naukowe „przenikają” do wytworów materialnych, jak kształtują przedmioty codziennego użytku, jak zmieniają nasze narzędzia pracy, mieszkania, maszyny, ubrania itd.

Jednakże to wyodrębnianie świata kultury niematerialnej (duchowej) jako odrębnego bytu stało się podstawą dla konstruowania różnych idealistycznych teorii filozoficznych starających się określić istotę tego świata duchowego, który przecież jest potężnym czynnikiem kształtującym sposoby myślenia i działania ludzi. Stawiano sobie pytanie, na czym polega identyczność wytworów kultury duchowej, które trwają poprzez wieki i pokolenia, zmieniając swoje podłoże materialne (np. idee filozoficzne i społeczne drukowane w coraz to innych książkach i językach), czy też nie zmieniając (np. obrazy i rzeźby). Skrajna idealistyczna odpowiedź na to pytanie stwierdza, że istotę kultury duchowej stanowi zespół treści znaczeniowych, obiektywnych, istniejących niezależnie od wszelkich warunków historycznych, tzn. zmieniających się w czasie warunków ekonomicznych i społecznych, które ludzie odkrywają i przekazują bez zmian z pokolenia na pokolenie. Istotę kultury stanowi zatem obiektywny świat idei, istniejący niezależnie od człowieka, który człowiek może odkrywać, lecz który rozwija się według własnych praw swej własnej natury¹⁷.

---

14 E. Nowicka, *Świat człowieka – świat kultury*, Warszawa 1991, s. 58-59

15 J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1963, s. 46.

16 J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1963, s. 47.

17 Tamże, s. 41-43.

Przez kategorie kultury rozumiany tu jest jeden z możliwych sposobów taksonomicznego ujęcia kultury. Są to „wielkie, podstawowe działy tej kultury wyodrębnione w ujęciu synchronicznym, różniące się charakterem składających się na nie elementów, w sposób uzasadniający z metodologicznych i teoretycznych względów ich odrębne badanie”¹⁸.

Socjologowie nie są zgodni co do nazwy i zakresu kategorii. Przedmiotem moich rozważań będzie podział kategorii dokonany przez Antonię Kłoskowską, która wyróżniła: kulturę bytu, kulturę społeczną i symboliczną¹⁹.

Kultura bytu, według A. Kłoskowskiej, jest pojęciem szerokim. Określana jest jako kultura materialna. Obejmuje wszystkie czynności podtrzymujących byt człowieka: reprodukcję gatunku, czynności techniczno-ekonomiczne obejmujące, oprócz produkcji, dystrybucję, usługi i konsumpcję, czynności ochronne i obronne w stosunku do sił przyrody, klimatu, zwierząt i ludzi. Czynności te służą zaspokajaniu naturalnych potrzeb człowieka. Zaznacz się tu materialną i techniczną naturę tej kategorii kultury²⁰.

W kulturze społecznej „podmiotem i przedmiotem kulturalnie określonych działań są sami ludzie, że regulujący wpływ kultury odnosi się w tym przypadku nie do żadnych innych substancji lub wartości, lecz do stosunków, ról i układów ludzi w ich wzajemnych powiązaniach”²¹.

Kultura symboliczna to trzecia z wyodrębnionych przez A. Kłoskowską kategorii kultury. Wyróżniła w niej kilka dziedzin (głównych systemów) i zaliczyła do nich: język, religię, sztukę, wiedzę i naukę, a także literaturę, obyczaje i rytuały. Dziedziny te - każdą z osobna - autorka postrzegала jako sumy, odpowiednio, wszelkich religii, języków, obyczajów, sztuk, także wiedzy, jakie kiedykolwiek i gdziekolwiek realizowano w dziejach całej ludzkości²².

Kultura symboliczna społeczeństwa nie jest nigdy jednolita. Na jej zróżnicowanie mają wpływ warunki społeczne i ekonomiczne, podziały klasowe społeczeństwa, tradycje regionalne oraz zróżnicowanie narodowościowe itd. Wyróżnić możemy charakterystyczne typy kultury symbolicznej: kulturę ludową, kulturę elitarną lub wyższą oraz kulturę popularną²³.

Kultura ludowa związana jest z tradycją, która tworzyła reguły życia wsi. Jest komunikatywna i łatwa w odbiorze dla członków danej społeczności. Ktoś obcy może nie rozumie symbolicznego przekazu tej kultury. Poszczególne elementy kultury symbolicznej (sztuka, wierzenia i wiedza ludowa) przeplatają się ze sobą w kulturze ludowej i silnie przenikają całość życia społeczności²⁴.

Wśród cech charakterystycznych dla kultury ludowej wymienić należy:

---

18 A. Kłoskowska, *Socjologia Kultury*, Warszawa 2007, s. 69.

19 Tamże s. 70

20 Tamże, s. 70.

21 Tamże, s. 71-72.

22 Tamże, s. 215-245.

23 Tamże, s. 195-199.

24 Tamże, s. 195-199.

1. izolacjonizm wynikający z izolacji geograficznej, społecznej (odgrodzenie ludu od kultury elitarnej). Skutkiem tego była izolacja świadomościowa, której przykładem może być podział na „swoich” i „obcych”;

2. tradycjonalizm, ujawniający się przede wszystkim w ustnym przekazie międzypokoleniowym całego dostępnego zasobu umiejętności, wiedzy, przekońań;

3. religijność ludowa, którą charakteryzował synkretyzm, rytualizm, sensualizm.

4. myślenie mityczne, odporność na empiryczną weryfikację przekonaań²⁵.

Kultura elitarna(wyższa) to najważniejsza częśćkultury symbolicznej danego społeczeństwa. Korzysta z zasobów kultury narodowej i stanowi podstawę przekazu tradycji oraz dorobku społeczeństwa. Tworzą ją oryginalni twórcy profesjonalni, należące do inteligencji elity twórcze, składające się z osób, które nabywają kompetencje zarówno tworzenia, jak i odbioru sztuk drogą kształcenia się. Potencjalnie adresowana jest do wszystkich. Składają się na nią treści formułowane w różnych kodach i przekazywane za pomocą różnych mediów – wymaga szerokich kompetencji kulturowych odbiorcy. Jedną z jej cech jest zaangażowanie w problemy natury ogólnej oraz niechęć do kultury masowej. Do elity kulturowej należą osoby tworzące, przechowujące i przekazujące wzory kultury uważane za najważniejsze²⁶.

W ramach kultury elitarnej powstają dzieła, które zyskują trwałąwartość, a niektóre z nich (takie jak arcydzieła), składają się na dorobek kulturalny ludzkości. Elitarny zasięg tej kultury wynika ze stopnia trudności odbioru jej dzieł (muzycznych, plastycznych itp.), które szeroka publicznośćuważa za niezrozumiałe, trudne, a wręcz dziwaczne²⁷.

Kultura popularna niesłusznie jest utożsamiana z terminem „kultura masowa”. Według A. Kłoskowskiej kulturamasowa oznacza ogół treści przekazywanych przez środki masowego komunikowaniao najszerszym obiegu, natomiast nazwa kultury popularnejodnosi do tej części jej przekazów, które zyskują szerszą jej aprobatę, przede wszystkim dzięki łatwości odbioru. Ta część kultury masowej,która rzeczywiście zyskuje popularność, a wywodzi się z tradycji warstw ludowych, i której treści szczególnie odpowiadają wartościom i interesomtych warstw, Kłoskowska proponuje nazwać populistyczną²⁸.

MarianGolka definiuje kulturę popularną jako „treści, które - niezależnie od środka przekazu - sąłatwe w odbiorzeoraz, które zawierają wyraźne elementy rozrywkowe i tym samym przyciągają licznąpubliczność”²⁹.

Termin kultura masowa był używany częściej w przeszłości, chociaż

---

25 *Obyczaje, języki, ludy świata*: encyklopedia PWN, Warszawa 2007.

26 https://pl.wikipedia.org/wiki/Kultura_elitarna (dostęp 21.01.2018).

27 H. Podedworna,*Kultura i jej rola w życiu społecznym*,[W:]*Socjologia ogólna. Wybrane problemy*, red. A. Polakowska – Kujawa, Warszawa 1995, s. 21.

28 A. Kłoskowska, *Socjologia Kultury*, Warszawa 2007, s. 262-263.

29 M. Golka, *Socjologia kultury*, Warszawa 2008, s. 146.

nawet i wtedy pojawiał się w literaturze naukowej niezbyt często. W nowszej literaturze przedmiotu termin ten pojawia się coraz rzadziej, gdyż wyparty został przez termin kultura popularna, który lepiej oddaje nowoczesne ujęcie takiej kultury – rozumianej jako współczesna kultura powszechna, ale w ogólności niejednorodna, a więc jednak nie masowa. Krytycy, którzy kulturę popularną analizują w kontekście jej tworzenia, posługują się częściej terminem kultury masowej autorzy, którzy skupiają uwagę na jej odbiorze wolą posługiwać się terminem kultura popularna³⁰.

Kultura narodowa według Antoniny Kłoskowskiej „stanowi ona szeroki i złożony układ (syndrom) sposobów działania, norm, wartości i symboli, wierzeń dzieł symbolicznych, który przez jakąś zbiorowość społeczną uważany jest za własny, jej w szczególności przysługujący, wyrosły z jej tradycji i historycznych doświadczeń oraz obowiązujący w jej obrębie”³¹.

Według Antoniny Kłoskowskiej przedmiotem badań socjologii kultury jest kultura symboliczna³².

Socjologia kultury „interesuje się przede wszystkim dziedzinami, które można określić jako sfery przerostu procesów semiotycznych ponad ich praktycznie użyteczne zastosowanie, jak hipertrofię semiozy”³³.

Marian Golka definiuje socjologię kultury jako „naukę zajmującą się badaniem związków pomiędzy życiem społecznym a kulturą, ich wzajemnych uwarunkowań, zróżnicowania oraz zmian, jakim podlegają, a także badaniem jednostek ludzkich pod kątem tego, jak są one warunkowane przez kulturę» i jak w niej funkcjonują”³⁴.

Socjologia kultury ma ważne walory poznawcze. Są to m.in.: dostrzeganie nierozzerwalnego związku kultury z życiem społecznym, definiowanie i badanie człowieka poprzez kulturę, a kultury poprzez człowieka oraz koncentracja uwagi na czynnikach, przejawach społecznego zróżnicowania kultury i jej zmian oraz na współczesnych zjawiskach społeczno-kulturowych³⁵.

Podsumowując ten temat można stwierdzić i zgodzić się z socjologami, iż kultura jest ludzkim wynalazkiem, który towarzyszył człowiekowi od momentu powstania ludzkości.

Kultura dała ludziom lepszy i szybszy sposób przystosowania się do zmian fizycznych, topologicznych i klimatycznych, niż mogła to zapewnić ewolucja biologiczna.

Kultura w pewien sposób ogranicza naszą wolność. Ludzie nie zawsze mogą robić to co chcą. Prawo - wynalazek kultury - zabrania im pewnych typów

---

30 C. Barker, *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, Kraków 2005, s. 77.

31 A. Kłoskowska, *Kultura narodowa*, [W:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Pojęcia i problemy wiedzy o kulturze*, red. A. Kłoskowska, Wrocław 1991, s. 51.

32 A. Kłoskowska, *Socjologia Kultury*, Warszawa 2007, s. 104.

33 Tamże, s. 105.

34 M. Golka, *Socjologia kultury*, Warszawa 2008, s. 13.

35 Tamże, s. 21.

zachowań, a innych od nich wymaga.

Kultura ogranicza nas nierównomiernie. Jednocześnie jest ona wynalazkiem zwiększającym nasze umiejętności radzenia sobie ze środowiskiem. Mimo ograniczeń kultura sprzyja wolności. Wyzwala jednostki od ograniczających ją, a wyznaczonych z góry zachowań dyktowanych przez instynkt. Kultura pozwala na wybór spośród stosunkowo wielu akceptowanych opcji.

Niezliczone czynności rutynowe, jakie wykonujemy codziennie oraz niezliczone, potrzebne nam wytwory materialne są produktami kultury. Dzięki nim mamy czas na rozwijanie naszej kreatywności odkrywczosci.

Pomiędzy ludźmi i kulturą istnieje związek o charakterze wzajemnym. Chociaż człowiek tworzy kulturę, to ona sprawia, że jesteśmy „ludźmi”. To, co najczęściej uważane jest za „naturę ludzką”, w istocie stanowi produkt określonej kultury.

Bibliografia

1. Barker C., *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, Kraków 2005.
2. Czarnowski S., *Kultura*, Warszawa 2005.
3. Golka M., *Socjologia kultury*, Warszawa 2008, s. 146.
4. Goodman N., *Wstęp do socjologii*, Poznań 1997.
5. Januszek H., Sikora J., *Podstawy socjologii*, Poznań 1997.
6. Kłoskowska A., *Kultura narodowa*, [W:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Pojęcia i problemy wiedzy o kulturze*, red. Kłoskowska A., Wrocław 1991.
7. Kłoskowska A., *Socjologia Kultury*, Warszawa 2007.
8. Kosiński S., *Socjologia ogólna*, Warszawa 1987.
9. Kriebler A.L., Parsons T., *The Concepts of Culture and of Social Systems*, „American Sociological Review”, 1958, No. 3, s. 583.
10. Linton N., *Kulturowe podstawy osobowości*, Warszawa 1975, s. 67.
11. Nowicka E., *Świat człowieka – świat kultury*, Warszawa 1991.
12. Ossowski S., *Z Zagadnień psychologii społecznej*, Warszawa 2000.
13. Podedworna H., *Kultura i jej rola w życiu społecznym*, [w:] *Socjologia ogólna. Wybrane problemy*, red. Polakowska – Kujawa A., Warszawa 1995, s. 21.
14. Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1963, s. 46.
15. Taylor E.B., *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, Warszawa 1896, s. 15.
16. *Obyczaje, języki, ludy świata*: encyklopedia PWN, Warszawa 2007.
17. <https://pl.wikipedia.org/wiki>

GDY ROZUM ŚPI BUDZĄ SIĘ DEMONY... POSZUKIWANIE TOŻSAMOŚCI MIASTA GDAŃSK

mgr Biń Agnieszka

Uniwersytet Marii Curie- Skłodowskiej w Lublinie

Wydział Filozofii i Socjologii

akazmierczak128@gmail.com

W przewodniku po Gdańsku *Best of Eastern Europe 2005* czytamy: „*Many Americans think there's nothing to Gdańsk besides old shipyards and industrial sprawl. But anyone who steps on the city's main historic drag, ulica Długa, will agree that it's one of Eastern Europe's most stunning sight*” [1, s. 240]. Miasto przedstawia się jako urokliwe i zachwycające miejsce, do którego turysta chce wracać. Andrzej Januszajtis, w swoim przewodniku tak opisuje Gdańsk: „Gdańsk ma dwa oblicza. Jedno to ogromny zespół pięknych budynków: mury, baszty, bramy, wieże, ozdobne kamieniczki, dumne ratusze i potężne kościoły kryjące wewnątrz cenne dzieła sztuki. To żywy, potężny, prawidłowo działający organizm miejski z portem, zakładami produkcyjnymi, uczelniami i tysiącami ludzi spieszących do pracy po ulicach starych i nowych dzielnic.

Drugie oblicze ukazuje się kiedy zaczynamy szperać po dawnych księgach i dokumentach. Wyłania się z nich przeszłość – ciekawa, barwna i skomplikowana, w której nie ma nic, czego byśmy się musieli wstydić lub obawiać” [2, s. 5]. Historyk opisuje Gdańsk jako idylliczne miasto, pełne barw i kolorów, dźwięków i wspomnień, obrazów i retrospekcji. Wizji tej sprzeciwia się Loew. Według niego Gdańsk to „miasto z którego się ucieka” [3, s. 10], „wielkie złomowisko mitów” [3, s. 14], „miasto, które ma życie ekonomiczne, kulturalne i naukowe na poziomie prowincjonalnym” [3, s. 23], „martwym skansenem” [3, s. 27]. Historyk podkreśla jednocześnie, że „nie ma tylko jednej narracji, nie ma tylko jednej perspektywy, tylko jednej tożsamości, a nawet nie ma jednej prawdziwej interpretacji ciągu zdarzeniowego” [3, s. 50]. W tym momencie warto zadać sobie pytanie jakie jest prawdziwe oblicze Gdańska? Jak właściwie opisać tożsamość tego niezwykle ciekawego a zarazem tajemniczego i niezwykle doświadczonego wydarzeniami historycznymi miasta? W poniższym artykule postaram się odpowiedzieć na powyższe pytania. Niestety z powodów z ograniczonej objętości artykułu nie uda mi się wyczerpać tematu. Mam jednak nadzieję, że poniższa analiza stanie się przyczynkiem do głębszej analizy.

---

1 *Kiedy rozum śpi, budzą się potwory* lub *Gdy rozum śpi, budzą się demony, Kiedy rozum śpi, budzą się upiory* (hiszp. *El sueño de la razón produce monstruos*) – rycina hiszpańskiego malarza Francisca Goi wykonana techniką akwaforty między 1797 a 1798 rokiem. Jest najbardziej znaną grafiką z cyklu Kaprysy (hiszp. *Los Caprichos*).

2 „Wielu Amerykanów myśli, że Gdańsk jest tylko miastem przemysłowo- portowym, lecz każdy kto zawita w jego historyczne miejsca, jak ulica Długa stwierdza, że to jedno z miejsc Europy Wschodniej, które wprawia w osłupienie” – tłumaczenie własne.

Ciągłość miasta

Z pojęciem tożsamości miasta łączy się nierozzerwalnie pojęcie jego ciągłości. W literaturze odnajdujemy szereg typologii podejmujących próbę opisania tego zagadnienia. Marcin Kula poddając analizie pojęcie ciągłości miasta podkreśla, że jest to problem złożony. Eksponuje cztery warstwy, które stanowią *sensu stricto* opisywanego pojęcia:

- Ciągłość zasiedlenia danego miejsca (pomimo zniszczeń wskutek kataklizmu lub katastrofy)
- Ciągłość planu przestrzennego miasta
- Ciągłość instytucji (odzwierciedlającą kontynuację dawnej rzeczywistości, np. w postaci samorządu miejskiego)
- Ciągłość historyczna miasta [4, s. 240-231].

Elementy te zawierają się dodatkowo w dwóch obszarach – skali obowiązywania oraz pochodzenia miasta. Pierwszy z tych elementów zawiera w sobie trzy wymiary : czasowy, cywilizacyjny oraz przestrzenny.

Wymiar czasowy miasta obejmuje atrybuty miasta w różnych jego okresach rozwoju – od jego powstania do współczesności [4, s.363]. W przypadku Gdańska jego elementem opisowym jego wymiar czasowy jest m. in. bliskość morza (element niezbędny przez cały okres trwania miasta), elementy architektoniczne jak Kościół Mariacki lub Stoczni Gdańska (Lenina) oraz *Gdański Gust* rozumiany jako potrzeba autonomii architektonicznej, społecznej oraz politycznej.

Wymiar cywilizacyjny opisuje rozwój Gdańska w odniesieniu do wydarzeń historycznych kraju i świata. Zawiera także w sobie elementy opisu jak „[...] rewolucja rolnicza, rozwój wymiany towarów między obszarami, rozpowszechnienie systemów obronnych, znajdujących się wraz z fortyfikacjami czy umocnieniami, weście krzepiące religijne struktury władzy hierarchicznej” [2, s. 363].

Wymiar przestrzenny, lub inaczej terytorialny jest to ukształtowanie terenu. W przypadku Gdańska jest położenie geograficzne wraz z dostępnością do linii brzegowej Zatoki Gdańskiej. Samo założenie miasta wiąże się z dodatkowymi czynnikami, jakimi są warunki topograficzne (już wyżej wspomniane przez ziemie położenie nadmorskie oraz bliskość połączeń handlowych), demograficzne (zasiedlenie pobliskich wsi i wiosek), ekonomiczne (w tym wypadku jako miejsce wymiany handlowej dóbr i towarów) oraz społecznych (powstawanie nowych grup społecznych – mieszanie się ludności napływowej z osadnikami) [5, s. 24].

W tym miejscu należy zadać sobie pytanie jak należy rozumieć ciągłość miasta Gdańsk? Pod względem terytorialnym problem wydaje się jasny – bliskość morza oraz ukształtowanie geograficzne przestrzeni żuław wiślanych jest niezmiennie od setek lat. Inaczej kwestia przedstawia się w aspekcie ciągłości historyczno- ekonomicznym. Obecny prezydent miasta Gdańsk pisze o nim: „Kiedy mówię lub piszę o Gdańsku jako miejscu fenomenalnym, nie potrafię wyzbyć się tonu zabarwionego emocjami. Jestem tego świadomy, ale nie umię

przejsć obojętnie obok chodźmy niezwyklej historii miasta. Gdańsk to bowiem jeden z najważniejszych europejskich symboli XX stulecia –symbol wolności. Tyle ważnych rzeczy się tu wydarzyło! To tu , na Westerplatte, rozpoczęła się II wojna światowa, która doprowadziła do politycznego i cywilizacyjnego podziału naszego kontynentu oraz do zniewolenia Europy Środkowej i Wschodniej. Ale to również tutaj wzięła swój początek Nowa Europa. To w Gdańsku, na terenie Stoczni Gdańskiej, z protestu robotniczego, kierowanego przez elektryka Lecha Wałęsę, narodził się największy w nowożytnej Europie masowy, pokojowy, obywatelski ruch społeczny. <Solidarność>bez użycia siły otworzyła Polsce i innym państwom bloku wschodniego bramę ku wolności i samostanowieniu. Nowa Europa zaczęła się w Gdańsku” [6, s. 7].

Ciągłość kulturowa miasta zachwiana została przez liczne fale migracyjne oraz wysiedlenia spowodowane wydarzeniami historycznymi ostatniego wieku a także procesami przemian społeczno- gospodarczych kraju. Cezary Olbracht-Prądyński o tym zjawisku pisze: „Gdańsk zmienia swoje oblicze kulturowe, strukturę i stosunki religijne, etniczne oraz zawodowe, co było wynikiem tego, że w XX wieku miasto przeżyło kilka fal migracyjnych (dobrowolnych i przymusowych). Tak się działo po I wojnie światowej, i całym okresie międzywojennym, i w czasie II wojny światowej, a najdramatyczniej po jej zakończeniu. Dlatego też kwestia specyficznej socjogenezyspołeczeństwa gdańskiego jest jedną z najbardziej intrygujących a zarazem najslabiej opisanych przez naukę. A bez pełnego przedstawienia procesu kształtowania się współczesnego społeczeństwa Gdańskiego trudno byłoby zrozumieć jego tożsamość. Na szczęście ostatnie lata przynoszą coraz więcej publikacji na ten temat, które z jednej strony systematyzują naszą wiedzę, a z drugiej wytyczają nowe kierunki i perspektywy badawcze” [7, s. 13]. W świetle powyższych rozważań ciężko stwierdzić, czy Gdańsk posiada swoją ciągłość, czy w wyniku działań wojennych podczas II wojny światowej utracił on swój charakter i zaczął się „od nowa”.

Gdańska pamięć

Opis społeczności miasta Gdańsk opisuje Stefan Chwin pisząc, że „kiedy w roku 1945 przybyli do Gdańska jego obecni mieszkańcy, to znaczcy Polacy z różnych stron Rzeczypospolitej, nie było żadnej gdańskiej pamięci, która dotychczas istniała, odeszła i odpłynęła okrętami na zachód wraz z tysiącami Niemców, którzy z Gdańska uciekli bądź wypędzeni. Może tylko garstka autochtonów, polskich mieszkańców Wolnego Miasta i garstka Żydów gdańskich, którzy zdołali przed wojną wyjechać do Ameryki z wyposażeniem gdańskiej synagogi, miała swoją gdańską pamięć, ale pamięć ta nie była dobra” [8, s. 19]. Wydarzenia te nie należą do najbardziej chwalebnych momentów w historii Polski. Po wydarzenia 1946 roku dążono do przekazania miasta Polakom i „oczyszczeni go” z zaszłości przedwojennych. Architektura współczesnego Gdańska jest korelatem zabudowy niemieckiej, socjalistycznej (prawie całe Śródmieście powstało po 1956 roku) oraz współczesnych elementów, takich jak

np. budynek Europejskiego Centrum Solidarności³. Zabudowa ta przypomina o dość „kontrowersyjnej” dla Polaków prawdzie, [...] że to właśnie w dużym stopniu dzięki Stalinowi Gdańsk powojenny jest dzisiaj miastem polskim. Opinia taka uchodzi za skrajnie nie poprawną politycznie. Tymczasem już Miłozz pisał w *Roku myśliwego*: Gdyby Polskę wyzwolili zachodni alianci – Brytyjczycy, Francuzi, Amerykanie – nigdy nie zabrali by Gdańska Niemcom i nie przekazali by go Polakom. Miasto to pozostałoby niemieckie i do dzisiaj pozostałoby miastem niemieckim, bo alianci zachodni nie przesunęli by granic Polski na zachód, kosztem Niemiec, a więc wytyczając jej granice na Odrze i Nysie. Granice te samowolnie przesunęła na Odrę, nie pytając nikogo o zdanie, Armia Czerwona w drodze na Berlin. Gdyby zatem nie stanowcza postawa Stalina, który – inaczej niż alianci – chciał maksymalnie osłabić Niemce, pozbawiając je Śląska i Pomorza, po drugiej wojnie światowej i dzisiaj nie byłoby polskiego Gdańska. Ten fakt jednak nie wszedł do gdańskiej pamięci, podobnie jak nie wszedł do pamięci ogólnopolskiej” [8, s. 25-26]. Tego rodzaju (nie) pamięć zaowocowała wśród młodych Gdańszczan postawą ambiwalentną w stosunku do Niemiec. Dowodzą temu badania Jarosława Załęckiego z 2008 roku. Pisze: „[...] większość respondentów wyraża opinie, że krzywdy, jakie Niemcy wyrządzili Polakom podczas drugiej wojny światowej, powinny być wybaczone, ale nie zapomniane (75,5 %). Większość też wyraża pogląd, że oba narody powinny wspólnie budować przyszłość Europy (75,3 %) i mogą obecnie żyć w przyjaźni (59,2%). Należy jednak zwrócić uwagę na istnienie także opinii odmiennych – na przykład 27,3% badanych nadal dostrzega ze strony niemieckiej zagrożenie dla Polski, a 31,3% uważa, że większość Niemców chciałoby, aby Gdańsk stał się miastem niemieckim. Obok tendencji do coraz większej otwartości, bliższej raczej ludziom młodym, można również zaobserwować tendencję odwrotną – zwłaszcza u ludzi starszych- budzą obawę i lęk” [9, s. 196]. Współcześnie „niemieckość” i wielokulturowość Gdańska traktuje się jako kapitał promocyjny miasta – powstają liczne wystawy, publikacje popularnonaukowe (wydawane przez Instytut Miejski, Urząd Miasta lub Europejskie Centrum Solidarności), znajdujemy mnóstwo informacji w Internecie wymagają one jednak szerokiej dozy krytycyzmu). Wielokulturowość jest także wyznacznikiem tożsamości Gdańska, eksplorowanym przez liczne wystawy sztuki oraz wydarzenia plenerowe (wydarzenia te organizowane są między innymi przez Muzeum

---

3 Siedziba Centrum ECS o powierzchni 25 349,75 metrów kwadratowych powstała w Gdańsku, w dzielnicy Śródmieście, na obszarze Młodego Miasta przy placu Solidarności, w pobliżu Bramy nr 2 i Pomnika Poległych Stoczniowców. Obiekt zajmuje powierzchnię około jednego hektara i posiada 5 pięter oraz podziemny parking o 286 miejscach. Ukończenie budowy nastąpiło rok później w stosunku do tego, co zostało założone podczas podpisywania umowy z firmą Polimex-Mostostal jesienią 2010 roku. Projekt został wybrany drogą konkursu spośród 58 prac. Konkurs architektoniczny wygrał zespół z pracowni Fort z Gdańska, w składzie: Wojciech Targowski, Paweł Czarzasty, Piotr Mazur, Antoni Taraszkiewicz. Koszt budowy wyniósł 231,1 mln zł. Otwarcie nastąpiło 30 sierpnia 2014. Budynek z zewnątrz przypomina rdzawy statek w budowie (statki w stoczniach budowane są z żardzewiających blach, które następnie pokrywane są specjalnym laminatem).

Miasta Gdańsk). Marek Latoszek tak pisze o społeczeństwie Gdańska: „jesteśmy wielokulturowi, inaczej w tradycji historycznej, inaczej we współczesności. Regionalnie powojenny Gdańsk to z pewnością tygiel, w którym ucierają się: przybysze z całego kraju, repatrianci ze wschodu, rdzenna ludność tej ziemi – Kaszubi, Kociewiaczy, bardzo nieliczni już potomkowie gdańszczan Wolnego Miasta i inni. Zadana z tych grup nie stała się dominująca, nie zdołała narzucić swojego stylu życia ani myślenia” [10, s. 3].

Przestrzeń codzienności Gdańsk a tożsamość

Tylko w najdrobniejszych przejawach życia codziennego możliwe jest określenie tożsamości danej społeczności. Wyraża się ona w przestrzeni międzyludzkiej, codziennej i niecodziennej, we wzajemnych relacjach. Niestety, często jest ona marginalizowana. „Przestrzeń międzyludzka w wymiarze społecznym to przestrzeń w działaniu, to pewien potencjał, przekształcający się w kapitał społeczny dopiero wtedy, kiedy wypełniają go bogate i intensywne działania powiązane ze sobą” [11, s. 45]. Myśl Małgorzaty Dymnickiej rozwija Paweł Sztompka pisząc, że „[...] różne są kryteria postępu społecznego. Tym, o którym rzadko wspominają politycy, jest zapewnienie ludziom dobrze umebłowanej przestrzeni międzyludzkiej. Tymczasem w nieustanej zmienności społeczeństw przez wieki i millenia można odnaleźć jeden *constans*, zwyczajnie, codzienne satysfakcje płynące z więzi z innymi: poczucie wspólnoty, bezpieczeństwa egzystencjalnego, zakorzenienia, zaufania, lojalności, solidarności i wzajemności. To tutaj, w nieustannych relacjach z innymi, w przestrzeni międzyludzkiej toczy się nasze życie codzienne. Innego nie ma” [12, s. 47-48]. Jak w takiej sytuacji możemy opisać Gdańsk? Jest to przestrzeń bogata w zabytki i usługi, pełna miejsc znaczących historycznie (dla kraju, jak również dla Europy, a nawet całego świata), lecz nieuznawalna za jej kulturową potrzebę i własność - co najwyżej za przestrzeń turystyczną [13, s. 12-50]. Nazywane jest miastem – muzeum. Gdańsk „poszukuje” swojej przestrzeni kulturowej, miejsca, gdzie następują szczególnie długie i intensywne interakcje między zespołem wartości materialnych, estetycznych i symbolicznych a konkretną społecznością. Należy sobie zadać pytanie jaką społecznością? „W czasie działań wojennych zniknęła [...] większość rodowitej ludności. Została pustka. Zasiedlili ją ludzie, dla których, dla których zastane ruiny miasta były przestrzenią obcą, nieznającą historii ani kultury. Ci, którzy przybyli do Gdańska sprzed zagłady, nie pamiętali barw ani zapachów. Rodzili się po Wielkiej Wojnie [...]. Nowi gdańszczanie próbowali skomponować swoją tożsamość z wartości, które utracili, i zachowując się trochę jak *bricoleurzy*, budowali ją z tego co mieli <pod ręką>. Badania z różnych okresów pokazują, że wyobraźniowy kształt miasta, zawierający w sobie pewne zbitki różnych pozytywnie waloryzowanych elementów przestrzeni Gdańska oraz rozgrywających się tu znaczących wydarzeń, kontrastuje z przestrzenią realnie doświadczaną, która wielu gdańszczanom jawi się jako nieuporządkowana, czasem porzucona i brzydka. Zauważyć można dysonans pomiędzy <pięknem> Gdańska wyobrażonego a nieładem doświadczanym na co dzień. Na problem ten wskazuje większość mieszkańców” [11, s. 53].

Wizerunek Gdańska – elementy tożsamości miasta

Pytanie o tożsamość Gdańska wiąże się z pytaniem o *geniusloci*⁴, czyli o jego opiekuńczego ducha. W badaniach dotyczących specyfiki tego wyjątkowego miasta, są to wartości określające jego charakter i różnorodność w stosunku do innych *polis* naszego kraju. Najważniejszym elementem budującym Gdańska jest jego architektura, opisywana terminem „Gdański Gust”. Uwidacznia się ona na różnego rodzaju bilbordach, spotach reklamowych, jak również na stronach biur podróży oraz Urzędu Miasta. Są to szczególne zabytki, wokół których koncentrują się uczucia i sentymenty Gdańszczan jak: fontanna Neptuna, Ratusz Głównego Miasta, kościół Najświętszej Marii Panny, Dwór Artusa, pomnik upamiętniający obronę Westerplatte, Trzech Krzyży przy Stoczni Gdańskiej oraz pomnik Jana III Sobieskiego – dawne miejsce wieców i manifestacji antykomunistycznych. Zaznaczyć należy jednak, że większość mieszkańców mimo iż identyfikuje się z większością tych miejsc wiedze na ich temat posiada fragmentaryczną i szcątkową.

Kolejnym elementem opisującym tożsamość Gdańska jest jego bogata i dramatyczna historia. Wydarzenia II wojny światowej, następnie wydarzenia roku 1946 oraz czas komunizmu stworzyło wizerunek miasta jako ostoi wolności i indywidualności. Nie bez znaczenia była także gospodarka morska z przemysłem stoczniowym i portami handlowymi. Gdańsk miał dostęp do „bogactw” nieosiągalnych dla pozostałych obszarów kraju.

„Na tle kraju Gdańsk wyróżnia się także swoim profilem politycznym –[...] wskazuje na zdecydowaną dominację ugrupowań mających solidarnościowe i niepodległościowe korzenie. Należy przypomnieć, że Gdańsk był kolebką zrywów wolnościowych, miastem, z którego wyrosły wolne związki zawodowe, środowiska liberalne związane z *Przeglądem Politycznym* czy konserwatywne skupione wokół ruchu Młodej Polski. Z Gdańskiem związane są czołowe postacie życia politycznego Polski. Nic więc dziwnego, że w świadomości gdańszczan zakorzenił się pewien mit mówiący o Gdańsku jako mieście takich priorytetów, jak solidarność, autonomia czy samorządność” [14, s. 128].

Podsumowanie

W ramach podsumowania pragnę przedstawić tekst Kołysanki o Gdańsku (słowa Grażyna Radecka; muzyka Vlasta Traczyk):

*Kiedy znów dzień zamyka swe oczy
Neptun usypia gołębnie do snu
Wodą z fontanny przemywa oczy
Życząc wszystkim spokojnych snów
Skrzydła Żurawia też już śpią
Słońce całują nim przyjdzie mrok*

---

4 *Geniusloci* (łac. „duch opiekuńczy danego miejsca”) – duch lub demon władający albo opiekujący się jakimś miejscem. Według mitologii rzymskiej opiekuńcza siła, coś, co sprawia, że dana przestrzeń jest jedyna w swoim rodzaju (tam też często przedstawiana w postaci węża). Duchy opiekuńcze miejsce lub poszczególnych osób powszechnie występują również w innych wierzeniach (również słowiańskich czy chrześcijańskich).

*W lustrze rzeki przegląda się
Panienska z okienka, co czeka znów...
Wszyscy już śpijmy, bo jutro znów
Morze opowie historię do snu
O marynarzu za wielkich mórz
Który zakochała się w Gdańsku tu
Tak bardzo chciał, zostać tu bo
Panienska z okienka wygląda wciąż
Patrzy na rynek i szuka go
Kłębiąc w tłumie
Marzenie jak dzwon
Mewy co rano budzą nas
Drzewa śpiewają, że nadszedł dnia czas*

Kołysana, którą spierają wszystkie dzieci w przedszkolach Gdańskich wydaje się najpełniej oddawać problem tożsamości miasta – przez jego symbole.

Bibliografia

1. Steves R., Hawitt C., *Best of Eastern Europe 2005*, California 2005.
2. Januszajtis A., Jujka Z., *Z uśmiechem przez Gdańsk*, Gdańsk 2003.
3. Loew P. O., *Gdańsk. Między mitami*, Olsztyn 2006.
4. Madurowicz M., *Ciągłość miasta. Prolegomena*, Warszawa 2017.
5. Samsonowicz H., *Szkice o mieście średniowiecznym*, Warszawa 2014.
6. Adamowicz P., *Drodzy Czytelnicy!*, [w:] *Gdański Fenomen. Próba naukowej interpretacji*, pod red. L. Michałowskiego, Gdańsk 2011, s. 7-8.
7. Olbracht- Prądyński C., *Gdański fenomen jako wyzwanie badawcze*, [w:] *Gdański Fenomen. Próba naukowej interpretacji*, pod red. L. Michałowskiego, Gdańsk 2011, s. 12-29.
8. Chwin S., *Mity i prawdy gdańskiej pamięci*, [w:] *Tożsamość gdańszczan. Budowanie na (nie)pamięci*, pod red. M. Mendel, A. Zwierzchowskiej, Gdańsk 2010, s. 19-36.
9. Załęcki J., *Stereotypy i uprzedzenia wobec Niemców. Przypadek Gdańsk*. [w:] „*Kultura i Społeczeństwo*”, nr 2 (2008).
10. Latoszek M., *Gdańska dusza. Rozmowa R. Krzyżaniaka z...*, [w:] „*Rejsy*”, 18 kwietnia 1997.
11. Dymnicka M., *W poszukiwaniu gdańskich przestrzeni codzienności*, [w:] *Gdański Fenomen. Próba naukowej interpretacji*, pod red. L. Michałowskiego, Gdańsk 2011, s. 43-63.
12. Sztompka P., *Przestrzeń życia codziennego*, [w:] *Barwy codzienności. Analiza socjologiczna*, pod red. M. Bogumiła- Borowska, Warszawa 2009.
13. Wallis A., *Socjologia przestrzeni*, Warszawa 1990.
14. J. Załęski, T. Tobis, *Gdańskie sukcesy i porażki w świetle badań socjologicznych*, [w:] *Gdański Fenomen. Próba naukowej interpretacji*, pod red. L. Michałowskiego, Gdańsk 2011, s. 43-63.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ПОЛІТИКІВ У РАМКАХ ВИКЛАДАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН (НА ПРИКЛАДАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ)

*Бикова Анне Ігорівна,
аспірант кафедри міжнародної економіки
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
bykova.anne@gmail.com*

Сьогодні все більшої актуальності набуває політична дисципліна “Політичні технології”, яка в українських університетах викладається або як окремих предмет, або як спецкурс. Програма цієї дисципліни охоплює багато важливих тем, у які, на жаль, не входить вивчення типажів сучасних політиків. Мета моєї статті полягає у доведенні перспективності вивчення типологізації політиків у рамках викладання політичних дисциплін.

Дослідники політичних технологій (Є. Малкін, Є. Сучков, Ю. Шведа, В. Полукетов, К. Бондаренко) в країнах пострадянського простору виокремлюють наступні політичні типажі: 1) “Сильна особистість”, 2) “Найчесніший”, 3) “Чудотворець” (із підтипами: успішний підприємець; міцний господарник; справедливий начальник; професіонал), 4) “Переможець”, 5) “Найрозумніший”, 6) “Борець”. Розглядаючи опис кожного з перерахованих типажів окремо, можна виділити переваги, які у процесі викладання отримують як викладачі, так і студенти.

На думку багатьох науковців, найбільш перспективним типажом є перший – **“Сильна особистість”**. Це сильний, вольовий політик, який є стратегом, націленим на довгостроковий результат. Базовий електорат цього типу є значним, і це є наслідком його загальнонаціональної системної роботи та передумовою для отримання політичних перемог. Перший український політик, якого політтехнологи називають втіленням типу “Сильна особистість” – це Юлія Тимошенко. На мою власну думку, приклад Тимошенко є прекрасним об’єктом для аналізу студентами протиріч, загроз та перемог кожного етапу двадцятирічного політичного шляху.

“Найчесніший” – найбільш незатребуваний, на думку дослідників, типаж політика. Базовий електорат цього типу завжди є набагато меншим, ніж у інших. Серед українських політичних гравців вдалим віддзеркаленням “Найчеснішим” часто називають Анатолія Гриценка. Тим не менш, чесність називають ледве не єдиною його чеснотою, на противагу якій діють реальні мінуси особистості – безхарактерність, нерішучість, інфантильність. Це підтвердження тези про те, що “Найчеснішому” органічно притаманний певний елемент слабкості, який не дає йому отримати політичну перемогу. З точки зору педагогіки для студентів незатребуваність цього типу у супереч його щирості та змістовності може

стати цікавим парадоксом для предметної наукової дискусії.

Наступний типаж – **“Чудотворець”** – є вкрай цікавим для вивчення у першу чергу через те, що за дослідженнями він є найбільш переможним. Це політик, який володіє унікальними знаннями, вміннями та навиками, які допомагають йому начебто “магічним” чином покращувати життя людей. Підтипами “Чудотворця” є наступні: успішний підприємець, міцний господарник, справедливий начальник, професіонал. Як втілення цього типажу в сучасних українських реаліях викладач може подати президента України Петра Порошенка та прем’єр-міністра Володимира Гройсмана. Знаходження під одним політичним типажом одразу двох політиків найвищої ліги може зацікавити студентів та спонукати їх шукати певні закономірності.

На жаль, в сучасних політичних реаліях України все рідше зустрічається типаж **“Найрозумніший”**. Розміри його базового електорату демонструють, що він не є високо затребуваним – це стосується не тільки України, але і всього світу. Серед українських державних діячів прикладом типажу “Найрозумніший” прийнято вважати сучасного економіста та політика Віктора Пинзеника. Політтехнологи радять політикам використовувати цей типаж не в чистому вигляді, а як певне посилення типажу “Чудотворець” (якщо цього дозволяє біографія). Приклад Пинзеника підтверджує, що нехтування цією порадою призводить до спаду політичної активності та популярності. Під час вивчення цього типажу викладачеві варто запропонувати студентам назвати знайомі їм приклади втілення даного типажу.

Політичний типаж **“Переможець”** – людина, яка незмінно досягає успіху у сфері управління/політики/культури/науки/спорту тощо, але не має політичної ретроспективи та саме політичного авторитету. Відсутність політичного минулого вбачає своїм основним мінусом неможливість доводити, а плюсом – відповідність запиту суспільства на “нові обличчя”. Для педагога вивчення зі студентами цього типажу є влучною можливістю проаналізувати особливості досягнення політичних вершин світовими лідерами – президентами, міністрами, головами урядів. Причина полягає в тому, що за дослідженнями, більша доля з них прийшла до політичної сфери саме у рамках політичного типажу “Переможець”. Яскравий приклад з української сучасної політики – мер Києва Віталій Кличко, який після закінчення феєричної спортивної кар’єри отримав глобальну підтримку виборців, яка одразу трансформувалася у першу політичну перемогу. Вживаючи приклад видатного світового спортсмена/кумира сучасної молоді, педагог має великі шанси зацікавити студентів дослідити цей політичний типаж.

Типаж **“Борець”** є не менш цікавим для детального вивчення, у тому числі через думку багатьох політтехнологів про те, що він є найбільш доступним та універсальним для нових політиків. Під нього може підлаштуватися майже будь-яка людина, оскільки, на відміну від усіх інших

типажів, типаж “Борець” не потребує біографії. Це збірний образ, який має багато різновидів: борець за права пенсіонерів, борець проти вбивства бездомних тварин, борець проти відключення гарячої води тощо. В сучасній українській політиці яскравим прикладом “Борця” є лідер Олег Ляшко. Він вміє висловлювати гостросоціальні теми та проявляти такі риси, як натиск, зухвалість, пробивну силу. Розгляд такого кейсу може сподобатися та інтелектуально зачепити тих студентів, які подумки мріють про власну політичну кар’єру та підбирають типаж під себе.

Також викладачу вкрай доречно донести до студентів переваги позиціонування політиків, використовуючи не один типаж, а комбінації. Найбільш вдалим комбінаціями дослідники цього питання називають “Чудотворець + Найрозумніший”, “Постраждалий від правди” (“Борець + Найчесніший”). Як приклад можна навести Гройсмана, які зкомбінували політичні типажі “Чудотворця” та “Сильної особистості”. Він досяг потужного ефекту завдяки великому портфолію виконаних робіт, сильним зв’язкам, великому кредиту довіри та можливості масштабувати результати на більш високому рівні.

На мою думку, найбільш вдалим практичним закріпленням цієї теми для студентів є проведення викладачем творчої гри: поділу студентів на 6 груп та презентація кожною групою світового політика-носія певного типажу. Або іншого творчого змагання: надання студентам 30-ти карток із прізвищами політиків із завданням розподілити їх за шістьма політичними типажими.

Отже, вивчення типологізації політиків у рамках викладання політичних дисциплін може бути вкрай цікавим та перспективним для студентів усіх років навчання. Ця тема може органічно осучаснити застарілі академічні програми та надати студентам нових теоретичних та практичних знань.

Список використаних джерел:

1. Малкин Е., Сучков Е. Современные политические технологии. – М., 2014.
2. Політологічний енциклопедичний словник. - К., 2004.
3. Політологія. Підручник / за ред. О.Бабкіної, В.Горбатенка. – К., 2006.
4. Полуэктов В. Современные политические технологии. – М., 2012.
5. Рябов С. Політичні вибори: навчальний посібник. – К., 1998.
6. Теорія і практика політичного аналізу / За заг. ред. О. Л. Валецького і В. А. Ребкала. — К., 2003.
7. Шляхтун П. Вступ до політології. — К., 1995.

Wprowadzenie

Od zarania dziejów ludzie poznają otaczający ich świat. Ogólna metodologia nauk zajmuje się metodami postępowania, które możemy wykorzystać w poznawaniu otaczającej nas rzeczywistości. Bardzo ważnym elementem są badania naukowe oraz rzetelność wysuwanych twierdzeń. Logika nauki we współczesnym świecie jest bardzo ekskluzywną nauką albowiem dotyczy reguł i zasad poprawnego postępowania w trakcie czynności poznawczych w nauce. Każdy proces myślowy jest wartościowy gdy jest logiczny wtedy uwidacznia się prawidłowe wnioskowanie. W życiu każdego naukowca prawidłowe procesy związane poprawnym postępowaniem metodologicznym odgrywają kluczową rolę. Poprzez odpowiednie czynności oraz efekty poznawcze zdobywamy wiedzę, natomiast dzięki odpowiedniej edukacji z dziedziny logiki możemy nabyć kultury logicznej. Spróbujmy odpowiedzieć na pytanie po co nam logika nauki zwana również metodologią nauk? Można by iść na skróty odpowiadając, po to, aby nie popełniać logicznych błędów w metodologii. Maksymalny wykładnik rozwoju ludzkości to badania naukowe, to ciągłe poznawanie, poszukiwanie prawdy w obliczu nauki metodologii. A wszystko po to, aby jak najbardziej precyzyjnie oddać wyniki badań naukowych i czerpać z nich mądrość oraz wykorzystać je w praktyce dla lepszego funkcjonowania człowieka w świecie. Celem artykułu jest przybliżenie terminów związanych z logiką nauki- metodologią nauk.

1. Zarys metodologii nauk

Termin *metodologia*¹ może być różnorako rozumiany. Tak więc pojmuje się go często jako nazwę nauki o regułach budowania układów rozumowań na przykład systemów naukowych. Z tego uzasadnienia wyrasta drugie pojmowanie metodologii - jako działu logiki. Podkreśla się tu drobiazgowość oraz charakter kompleksowy metodologii w porównaniu z logiką formalną. Metodologia z jednej strony ma być wtedy logiką szczegółową, a więc logiką poszczególnych nauk. Stawianie zagadnień należy do czynności umysłowych. W sensie wewnętrznym człowiek stawia sobie zagadnienia, kiedy postanawia coś poznać, dociec czy tak jest w danej dziedzinie nauki. Motywy stawiania zagadnień w sensie wewnętrznym mogą dotyczyć chęci zmian w środowisku, których nie da się osiągnąć bez uprzedniego zaciekawienia bezpośredniego daną sprawą bądź sytuacją. Osobie może towarzyszyć niepokój poprzez na przykład niezgodność rzeczywistością bądź pozorną lub ogromna chęć poznania tego zagadnienia albo zainteresowania. Warto podkreślić, iż wzrasta nasz apetyt

---

¹ Por. Z. Hajduk, *Ogólna metodologia nauk*, Lublin 2001, s. 101n.

W historii metodologia nauk nie stanowiła osobnej dziedziny wiedzy. Dopiero na przełomie XVI- XVII wieku jako oddzielny dział wiedzy.

teoretyczny, jeżeli stopień trudności nie przekracza pewnej granicy i nie zabija zainteresowania poprzez spowodowanie stanu rezygnacji. Do najwyższego poziomu zainteresowania podnoszą tak zwane paradoksy² lub antynomie. W sensie zewnętrznym ktoś może stawiać zagadnienie, jeżeli wyraża zdanie tonem pytającym lub poprzedzone słowem *czy* albo pisze zdanie ze znakiem zapytania ? czy przyjmuje odpowiednią mimikę. Człowiek może też wypowiadać tonem pytającym zwrot, który różni się od zdania, że zamiast nazwy obecne jest na przykład następujące słowo:

- *kto*;
- *co*;
- *jak*;
- *kiedy*;
- *gdzie*³.

Pomimo różnych słów, które mogą dotyczyć innych kategorii semantycznych może zawierać słowa odpowiadające przytoczonym⁴. Ważnym elementem procesu badawczego jest umiejętność stawiania pytań ponieważ to one mogą być problemami⁵ badawczymi na które badacz będzie poszukiwał odpowiedzi.

W skład metodologii nauk wchodzi:

- rozumowanie;
- stawianie zagadnień;
- racjonalizm;
- empiryzm;
- wnioskowanie;
- sprawdzanie;
- tłumaczenie;
- dowodzenie;
- indukcja;
- dedukcja;
- rozumowanie jako sposoby uzasadniania⁶.

Wobec powyższych rozważań o metodologii nauk warto podkreślić, iż celem naczelnym poznania filozoficznego co chyba najcelniej ujął Arystoteles jest kontemplacja prawdy. W języku łacińskim ujęto ten cel słowami: *scire propter*

---

2 Por. T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Warszawa 1986, s. 208n.

Paradoks- to coś niezgodnego z mniemaniem.

Antynomia- to sprzeczność w przepisach prawnych.

3 Por. Tamże, s. 207n.

4 Por. T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Warszawa 1986, s. 207n

5 Por. J. Herbut, *Elementy metodologii filozofii. Skrypt do wykładu*, Lublin 2004, s. 44n.

6 Por. T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Warszawa 1986, s. 207n.

ipsum scire. Celem filozofii jest wiedza sama w sobie, sama teoria, celem jest wiedzieć, aby wiedzieć czyli kontemplować prawdę⁷. Człowiek jest obdarzony rozumem i jeżeli nic nie stoi na przeszkodzie mowa tutaj o przeszkodach zdrowotnych może wyznaczać sobie doniosłe cele w życiu takim celem może być nauka oraz poszukiwanie prawdy poprzez badania naukowe i zastosowanie metodologii nauk. Umiłowanie mądrości jakże doniosły i szlachetny cel, który może towarzyszyć każdemu człowiekowi bez wyjątku na wykształcenie czy pochodzenie. Filozofia jako nauka szlachetna staje się możliwością poszukiwania owej mądrości. Jednostka sama musi bowiem pragnąć rozwoju i poszukiwania prawdy o otaczającym ją świecie.

Wybitny filozof, logik Józef Maria Bocheński o wiedzy... *Wiedza, rozum są dzisiaj tak zagrożone, jak to się niegdyś rzadko zdarzało, wraz z nimi zagrożone jest także, to co ludzkie; być może nawet samo istnienie człowieka. Tylko autentyczna filozofia, która używa wszystkich środków, mogłaby przyjąć z pomocą w tej sytuacji*.⁸

2. Ogólna metodologia nauk

Metodologia⁹ ogólna zajmuje się badaniem czynności oraz efektami poznawczymi, które funkcjonują w nauce. Zasady nauki oraz jej elementy obowiązują w każdej dziedzinie jak i dyscyplinie naukowej. Istnieje pogląd, że metodologia ogólna jest filozofią, a zarazem logiką¹⁰ stosowaną, która obejmuje logiczny oraz filozoficzny aspekt nauki w ogólne¹¹.

Metodologia ogólna zajmuje się:

- sposobami uzasadniania twierdzeń;
- metodami konstrukcji systemów naukowych;
- wypracowywaniem ogólnych pojęć metodologicznych (możemy do nich zaliczyć wnioskowanie i uogólnianie, definicje, klasyfikację, dedukcję, indukcję);
- ujmowaniem wiedzy w szerokim zakresie;
- różnymi rodzajami wyjaśnień naukowych;
- metodami stosowanymi w badaniach naukowych;

---

7 Por. M.A. Krapiec, *Dziela. Człowiek, kultura, uniwersytet*, Lublin 1998, s. 233n.

8 Por. J. Herbut, *Elementy metodologii filozofii. Skrypt do wykładu*, Lublin 2004, s. 3n.

9 Por. J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 9n.

Metodologia z języka greckiego *methodos* co znaczy badanie oraz *logos* co oznacza słowo, nauka. Metodologia jest nauką, która zajmuje się czynnościami poznawczymi badań naukowych oraz pracami poznawczymi tych czynności.

10 Por. T. Kwiatkowski, *Logika ogólna*, Lublin 1998, s. 5n.

Logika dostarcza zasad rozumowania jak i wykonywania wszelkich działań, które są powiązane z przeprowadzeniem wszelakich czynności poznawczo - myślowych na przykład definiowania, dzielenia pojęć i tym podobne. Logika w szerokim znaczeniu nie jest jednolitą dyscypliną naukową, ale zespołem kilku ściśle łączących się ze sobą nauk. Tradycyjnie wyróżnia się trzy dyscypliny naukowe jako przewodnie części szeroko rozumianej logiki. Należą do nich : a) semiotyka; b) logika formalna; c) ogólna metodologia nauk.

11 Por. J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 9n.

- procedurami badawczymi odnośnie poglądów, tez, hipotez, stwierdzeń;
- wyposażeniem w teorię;
- prawami naukowymi;
- metodami weryfikowania rezultatów;
- ustaleniami badawczymi¹².

Postępowanie badawcze jest kolejnością logicznego myślenia, które jest ujęte w fazy badawcze, a normą pisarską bezosobowy styl eksponowania myśli. Analiza stanu faktycznego zawsze poprzedza jakiś projekt, założenia, wyjaśnienia teoretyczne w oparciu o stosowane w badaniach naukowych pojęcia, metody, techniki oraz narzędzia badawcze. Następnie skolekcjonowane i pogrupowane dane - fakty naukowe składają się na statystyczny- ilościowy lub jakościowy materiał badawczy, który podlega wyjaśnieniu i analizie. Następnie prezentuje się go w postaci opisu. Cały proces badawczy powinien opierać się na rzetelności z uwzględnieniem kolejności wykonywanych czynności badawczych tak, aby zapewnić właściwą strukturę pracy naukowej.

Rys.1. *Metodologia ogólna*

13

12 Por. Tamże, s. 10n.

13 Por. Rysunek 1. *Metodologia ogólna* opracowanie Anita Edyta Wizner na podstawie

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Toruń 2003, s. 10n.

Ogólna metodologia nauk jest metanauką¹⁴ całościową to znaczy, że składa się z pewnych elementów. Możemy wyróżnić cztery jej składniki:

- logika języka (semiotyka);
- erystyka wraz z teorią rozumowań;
- metodologia nauk *sensu stricto* (teorię metod naukowych);
- teoria nauki (można ją różnie rozpatrywać historycznie i systematycznie).¹⁵

3. Dedukcja i Indukcja w procesie poznania naukowego

Dedukcja¹⁶ z języka łacińskiego *deductio* co oznacza wyprowadzenie. Jest to proces rozumowania, który polega na przechodzeniu od ogółu do szczegółu. Szerzej jest to taki proces myślowy gdzie na podstawie informacji o całości, wnioskujemy o niektórych elementach składowych z danej całości. W tym procesie myślowym zabieg opiera się na przyjęciu fundamentalnych zasad lub aksjomatów, które są słuszne i ich słuszność uznaje się bez zastrzeżeń razem z następującym potem wnioskowaniem opartym na zasadach logiki, które kierują się w stronę bardziej szczegółowych twierdzeń ogólnych. Aby udowodnić dowolną implikację należy z poprzednika tej implikacji wydedukować jej następnik. Można też stwierdzić, że dedukcja polega na dobieraniu następstwa do danej racji logicznej¹⁷.

Następnym ważnym terminem, który zasługuje na przybliżenie jest pojęcie **indukcja**, które z języka łacińskiego *inductio*, oznacza wprowadzenie. Indukcja to rozumowanie, które polega na wyprowadzaniu wniosków z przesłanek, które są ich poszczególnymi przypadkami. Patrząc szerzej można stwierdzić, że jest to rozumowanie od szczegółu do ogółu. Na podstawie wiadomości o niektórych przedmiotach, zjawiskach, procesach jakiejś klasy można wysnuć wnioski o wszystkich przedmiotach, które znajdują się w danej klasie. Bardzo ważne jest to, że w naukach empirycznych indukcja jako proces myślowy ma za zadanie wyprowadzanie uogólnień na podstawie obserwacji faktów lub eksperymentów. Dopiero kiedy można zbadać wszystko można mówić o pewności zupełnej wnioskowania indukcyjnego. W badaniach staje się to jednak nie możliwe dlatego mamy do czynienia przeważnie z indukcją niezupełną. *Indukcja niezupełna* polega na wyprowadzaniu twierdzeń, które są przybliżone, a mianowicie o

---

rysunku *Metodologia ogólna* Jerzy Apanowicz.

Por. J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s.9n.

14 Por. Z. Hajduk, *Ogólna metodologia nauk*, Lublin 2001, s. 11n.
Metanauka jest nauka o nauce.

15 Por. Tamże, s. 11n.

16 Por. A. Anzenbacher, *Wprowadzenie do filozofii*, Kraków 2005, s. 249n.

Dedukcja progresywna polega na tym, że wychodzi od aksjomatów i drogą wyprowadzania dochodzi do twierdzeń. Dedukcja regresywna wychodzi od twierdzeń i sprowadza je do aksjomatów. Dedukcja regresywna ma więc charakter dowodu.

17 Por. J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 27n.

takim stopniu prawdopodobieństwa jaki odnotowano podczas obserwacji jednostkowych składników. W działalności praktycznej prawdopodobieństwo uzyskuje się metodą statystyczną. Prawdopodobieństwo wniosku indukcyjnego jest większe, kiedy jest większa liczba badanych zjawisk, przedmiotów, których dotyczy przesłanki. Im bardziej się te zjawiska i przedmioty między sobą różnią w efekcie można stwierdzić, że wniosek indukcyjny jest tym bardziej prawdziwy, istotną rolę odgrywają fakty, im większa ilość faktów, procesów, zdarzeń, które zostaną przebadane tym większe zajdą między nimi różnice indywidualne. Podczas uogólniania można stosować *indukcję eliminacyjną*, która polega na wykrywaniu zależności przyczynowo- skutkowych i opiera się na schematach wniosku J. S. Milla.¹⁸

Pomiędzy *dedukcją* i *indukcją* jest *analogia*, która jest czymś pośrednim. *Analogia* polega na tym, że za jej pośrednictwem- drogą analogii przenosi się podobieństwa wartości z jednego zjawiska, procesu, przedmiotu na drugi. O analogii mówimy wtedy, kiedy proces, zjawisko, przedmiot posiada pewne cechy, które są podobne do cech w innych przedmiotach. Jeżeli dedukcja polega na dobieraniu następstwa do racji, a indukcja racji do następstwa, to analogia wówczas szuka wspólnej racji pomiędzy pojęciami czy też przedmiotami.¹⁹

Podsumowanie

Metodologia nauk jest bardzo rozległą dyscypliną naukową, a zarazem kluczową nauką w drodze dochodzenia do prawdy do poznawania otaczającego nas świata. Ogólnie metodologia nauk jest wartością dla każdej z dyscypliny naukowej, a przede wszystkim jest cennym drogowskazem dla naukowców oraz studentów ponieważ dostarcza im wskazówek jak mają postępować zgodnie z naukowym podejściem, aby badania naukowe były rzetelne oraz ich praca dawała jak najlepsze rezultaty dla nauki i świata. Istotną cechą każdego naukowca jak i człowieka, który miłuje naukę jest poznawanie świata w tym również metodologii nauki, bo to ona dostarcza nam mądrości metodologicznej na której osadza się nauka w ogóle. Akredytacja wobec własnej osoby to permanentne poszukiwanie prawdy oraz nauki, która pozwala naukowcom istnieć i delektować się jak ona dojrzewa. Wraz z pogłębianiem się wiedzy logicznej, a do takiej możemy zaliczyć naukę metodologii nauk wzrasta kultura logiczna. Człowiek poprzez samorealizację dokonuje wzrostu dlatego tak ważne jest pogłębianie wiedzy poprzez poszukiwanie jej. Maksymalne ukojenie dla naukowca to wspaniałe odkrycie, a takim jest choćby studiowanie metodologii. To studiowanie przez całe życie, które dojrzewa wraz z nim wtedy odkrywa naukę i samego siebie. Człowiek staje się po części bogatszy. Bogactwo to polega na umiejętnym operowaniu formami rozumowań, co pozwala na poprawne przeprowadzenie procesów badawczych. A co ważne osoba potrafi również zrozumieć badaną rzeczywistość oraz być szczęśliwym, że może to czynić. Nauka to dar, którym możemy się delektować oraz dzielić poprzez na

---

18 Por. J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Toruń 2003, s. 27n.

19 Por. Tamże, s. 29n.

przykład pisanie prac naukowych.

Abstrakt

Metodologia nauk jako klucz do nauki, który przyczynia się do odpowiedniego postępu oraz rozwoju. Znajomość zagadnień związanych z metodologią nauk usprawnia człowieka w sensie jego rozumowania jak i również w sensie działalności naukowej. W pierwszym rozdziale pracy poruszona jest tematyka z zakresu ogólnej metodologii nauk. Rozdział drugi ukazuje czym zajmuje metodologia ogólna. W trzecim rozdziale omówiona jest dedukcja i indukcja. Celem artykułu jest przedstawienie zagadnień związanych z ogólną metodologią nauk.

Słowa kluczowe: metodologia nauk, logika nauki, dedukcja, indukcja

Abstract

The methodology of science as a key to learning, which contributes to proper progress and development. Knowledge of issues related to the methodology of science improves man in the sense of his reasoning as well as in the sense of scientific activity. In the first chapter of the thesis, the subject of the general methodology of science is discussed. The second chapter shows what the general methodology is about. The third chapter deals with deduction and induction. The aim of the article is to present issues related to the general methodology of science.

Key words: methodology of sciences, logic of science, deduction, induction

Bibliografia:

1. A. Anzenbacher, *Wprowadzenie do filozofii*, Kraków 2005.
2. J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003.
3. J. M. Bocheński, *Logika i filozofia*, Warszawa 1993.
4. Z. Hajduk, *Ogólna metodologia nauk*, Lublin 2001.
5. J. Herbut, *Elementy metodologii filozofii. Skrypt do wykładu*, Lublin 2004
6. T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Warszawa 1986.
7. T. Kwiatkowski, *Logika ogólna*, Lublin 1998.
8. M. A. Krąpiec, *Dzieła. Człowiek, kultura, uniwersytet*, Lublin 1998.
9. M. A. Krąpiec, S. Kamiński, Z. J. Zdybicka, A. Maryniarczyk, P. Jaroszyński, *Wprowadzenie do filozofii*, Lublin 2003.
10. M. Kuziak, S. Rzepeczyński, T. Tomasik, D. Sikorski, T. Sucharski, *Słownik myśli filozoficznej*, Bielsko-Biała 2004.
11. P. K. McInerney, *Wstęp do filozofii*, (przeł.) R. Matuszewski, Poznań 1998.
12. B. Stanosz, *Wprowadzenie do logiki formalnej. Podręcznik dla humanistów*, Warszawa 2005.
13. A. Węgrzecki, *Zarys filozofii*, Kraków 2005.
14. E. Żarnecka-Biały, *Mała logika*, Kraków 2006.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ ЦЕРКОВНИЙ СОБОР 1918 Р. НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ЦЕРКОВНО- ОБЩЕСТВЕННАЯ МЫСЛЬ»

*Гаврилов Владислав Олександрович,
аспірант Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»
gavrvsvlad@gmail.com
Науковий керівник –
к.і.н., доцент Солошенко В.В.*

Всеукраїнський Православний Церковний Собор 1918 р. був об'єктом дослідження багатьох релігієзнавців та істориків.

Газета «Церковно-общественная мысль» також була окремим об'єктом дослідження. Зокрема її детально аналізувала А. Бойко у статті: «Часопис «Церковно-общественная мысль» у контексті преси православної церкви 1917–1918 років», яка побачила світ у журналі «Наукові записки Інституту журналістики» у 2002 р. Однак автор не характеризувала у своєму дослідженні матеріали про Церковний Собор. [1, с.60-65.]

Однак всі дослідники сходяться на думці, що у 1918 р. газета «Церковно-общественная мысль» була єдиним церковним часописом на теренах України. На нашу думку, саме спеціалізована література здатна повноцінно висвітлити ту чи іншу подію у своїй сфері життя.

У даній статті нами здійснено спробу проаналізувати статті та замітки газети «Церковно-общественная мысль», про Всеукраїнський православний церковний собор, які було вміщено на шпальтах часопису, а також відстежити відношення авторів до персоналій подій Собору.

Церковні Собори Київської митрополії відбувалися лише до XVII ст., надалі Церква втратила можливість їх проведення, особливо в Синодальний період своєї історії. На початку XX ст. політична ситуація в Україні сприяла відновленню канонічної традиції соборноправності. Ідею проведення Собору запропонували й прагнули реалізувати українське духовенство та миряни. Для підготовки було створено Всеукраїнську Православну Церковну Раду (ВПЦР).

Головна мета ініціаторів скликання Собору – здобуття самостійності УПЦ. Уперше офіційно це питання обговорювалося у червні 1917 р. на Помісному (Всеросійському) Соборі в Москві, коли 66 представників від 10-ти українських епархій подали звернення, у якому просили про підтримку ідеї української автономії перед Тимчасовим урядом та клопоталися про скликання Собору в Києві. Собор розпочав роботу 7 січня 1918 р.

Одним з джерел, у якому висвітлюється робота Собору є газета «Церковно-общественная мысль». Часопис виходив з 25 липня 1917 р. двічі на місяць у форматі А 4, на 28-32 сторінках. Друкувалася газета у друкарні

Києво-Печерської Лаври. Його редактором значився Г. Шавельський, помічником редактора був Є. Капралов. У періодиці православної церкви та у світських періодичних виданнях тих часів не траплялися публікації Г. Шавельського, це стосується також і часопису, редактором якого він був.

Газета «Церковно-общественная мысль» від самого початку висвітлювала діяльність Всеукраїнського православного церковного собору. Так у першому випуску 1918 р. від 10 січня було розміщено матеріали про початок роботи Собору [2, с.30.]. Зокрема у ньому повідомлялося, що Собор відбувається у Софійському соборі, а відкривав його Митрополит Платон. Крім того на урочистому відкритті були присутні Митрополит Київський та Галицький Володимир й Харківський Антоній, Архієпископ Волинський Євлогій, Єпископ Катеринославський Агапіт, Балтський (заступник Подольського єпископа) Пімен, Чернігівській Пахомій, Полтавський Феодор, Київські вікарії – Василь, Никодим, Назарій та Димитрій. Загалом за даними часопису на Соборі було понад 300 осіб.

Більш детально про початок роботи Собору було обіцяно написати у випуску часопису від 25 січня. Проте нами у випуску № 2 від 1918 р. не було знайдено обіцяного матеріалу[3]. Але у цьому числі газети було вміщено витяг з однієї з перших постанов затверджених на Соборі. У документі йшла мова про організацію навчання при церквах. Зокрема відзначалося, про необхідність створити приходські, благочинні, повітових та єпархіяльних Братств. На них покладалися основні задачі з церковної освіти та проповідей серед населення. Також наголошувалося, що подібні Братства мають бути створенні про кожному монастирі. [4, с.26]

Наступний матеріал про Собор на шпальтах «Церковно-общественная мысль» буде подано у випуску № 11 від 22 червня[5]. Причина цьому в тому, що 19 січня було закрито I сесію Собору, а II сесія розпочала роботу 20 червня 1918 р.

У червневому випуску газети «Церковно-общественная мысль» повідомлялося, що робота Собору у січні була перервана через бойові дії поблизу Києва. Але коли прийшов спокій у столицю України Собор поновив свою роботу. Також у цьому ж номері повідомляється, що у роботі Собору замість запланованих 46 представників воєнного духовенства беруть участь лише п'ять воєнних священників. Причиною цьому знову ж таки називають бойові дії проти більшовиків, та водночас відсутність часу для проведення виборів представників на Собор [6, с.38].

Також починаючи з числа 10 часопису «Церковно-общественная мысль» з'являється постійна рубрика «Хроніка с Всеукраїнського Церковного Собору». У ній детально описується робота Собору.

У номері 13-14 часопису також було вміщено матеріал у рубриці «Хроніка з Всеукраїнського Церковного Собору», проте нам не вдалося відшукати в архівах сам випуск газети, щоб ознайомитися з цим матеріалом.

У номері 15-16 від 10 серпня уже в постійній рубриці було одно матеріали про заключні дні роботи II сесії [7, с.22]. Уже на початку статті

автор повідомляє, що із-за початку польових робіт більшість членів Собору залишили столицю та повернулися додому. А тому 11 липня II сесія Собору була закрита. Однак далі невідомий автор детально описує останні дні роботи Собору. Таким чином проаналізувавши ряд публікацій газети «Церковно-общественная мысль» ми можемо зробити висновок, що з трьох сесій Собору, які відбулися у 1918 р., найбільш краще і детально висвітлена лише II сесія. I сесія висвітлена побіжно і частково, а про III сесію публікацій нам взагалі відшукати не вдалося.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку про те, що «Церковно-общественная мысль» був часописом для церковної інтелігенції, яка мала чітко виявлені проукраїнські погляди та переконання, а також для всіх тих, хто співчував проблемам становлення української церкви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойко, Алла, «Часопис «Церковно-общественная мысль» у контексті преси православної церкви 1917–1918 років», Наукові записки Інституту журналістики, Т. 6, К., 2002.
2. Краткая летопись первого Всеукраинского церковного собора и его важнейшие постановления в январе и июне 1918 г., К., 1918.
3. Стародуб, Андрій, Всеукраїнський православний церковний Собор 1918 року: огляд джерел. К., 2010.
4. Церковно-общественная мысль, 10 января, № 1, 1918.
5. Церковно-общественная мысль, 25 января, № 2, 1918.
6. Церковно-общественная мысль, 10 июня, № 11-12, 1918.
7. Церковно-общественная мысль, 10 августа, № 15-16, 1918.

YOUNG POLISH ADULTS AND THEIR ATTITUDE TOWARDS PROCREATION. RESULTS OF THE QUALITATIVE STUDY.

*dr Grotowska Aleksandra
University of Lodz
Faculty of Educational Sciences
Institute of Psychology
Poland*

Background:

The fertility rate for Poland is among the lowest in the EU. Recently governmental decisions (i.e. 500+ financial support) were introduced to encourage the increase in the number of children in a family. The effects of these decisions are yet to be seen, although it is likely that predicted governmental financial support might affect reproductive plans of young people.

Aims and Objectives:

To investigate the following: 1) what reproductive plans for the future are

held by young, childless adults with higher education, 2) how these plans might be affected by the recent governmental pro-family policy.

Method:

In a longitudinal study, participants were interviewed twice – in 2013 and in 2018 – and asked about their reproductive plans and possible determinants of their reproductive decisions. The sample included 12 childless Polish women and men, single or married, who completed both stages of the study. Grounded Theory method Was used in both parts of the study. Each interview lasted about 40 minutes, was recorded and transcribed.

Results:

Participants listed their reasons for not having children at present nor willing to have any. They described their anxiety with regard to having children - they were afraid of performing the function of a parent, and at the same time felt a strong sense of responsibility for their potential children. Participants were willing to provide the best for their offspring and were worried about, potentially, not being able to manage to support their children.

Conclusions:

Participants do not reject the possibility of having children but have concerns related to their performance in parental roles. They do not consider the financial situation as the main context for their reproductive decisions.

1.1. Background

The fertility rate for Poland is among the lowest in the EU. Since the year 1989, an ongoing demographic tendency called natural decrease is taking place (according to the Polish Central Statistical Office). Some governmental decisions (i.e. 500+ financial support) were recently introduced to encourage the increase in the number of children in a family. According to the Polish Central Statistical Office:

- in 1960 the total fertility rate was at 2.98;
- in 1990 it dropped below 2.0;
- in 2011 the total fertility rate was at a solid 1.39;
- in 2017 the rate jumped to 1.45.

The American Central Intelligence Agency published their TFR data that included 224 countries of the world and informed that the current Total Fertility Rate in Poland is at 1.35 (as of January 2018, with regard to 2017). In 2014 the TFR was at 1.31 - that was before changes to the family-friendly policies were introduced. Similar fertility rates (about 1.40) were noted in Romania, Latvia and Slovenia, while the TFR in Lithuania, Ukraine and the Czech Republic stays at around 1.27 to 1.29. Having this in mind, we can assume that the natural decrease is taking place not only in Poland, but is also specific for all Eastern European countries. The Western European countries have it more to their advantage. The TFR in France is at 2.08, in England at 1.90, in Sweden at 1.88 and in Norway at 1.86. Only Germany shares the low TFR experienced in Poland. According to the CIA, the TFR level in Germany is at a solid 1.43, but we all should remember

that Germany used to be divided and the Eastern part of Germany („the Ostis”) was a part of Eastern Europe.

Stańczak (2012) shows that the Total Fertility Rate levels were not the only thing to dwindle in the past fifty years. Other distinctive tendencies were:

- an increase of the average age of women giving birth by almost two years (1960: 26.8; 2010: 28.6),

- an increase of the average age of women giving birth to their first child by almost three years (1960: 23.7; 2010: 26.6),

- a change of the education level’s structure of women who decide to have children: The percentage of mothers with higher education currently equals 40% and has increased sevenfold over the past 20 years (in 1990 it was at 6%).

Zagórska, Jelińska, and Surma (2012), referring to Erikson’s theory, note that adulthood can only be attained by finding a successful solution to the identity crisis. There are two ways of crossing the gates to adulthood: rites of passage and psychosocial moratorium, which is - in essence - the time dedicated to answering questions of who we are and why we exist.

Among the post-industrial societies, the rites of passage are losing their value while the phase of moratorium persists. Erikson notes that this ought to end somewhere between the eighteenth and twenty-second year of life. However, the analysis of demographic data from the U.S., Great Britain, and Poland has brought the researchers to a conclusion that in all the above-mentioned countries very similar tendencies can be observed.

1.2. Aims

In this study an aim was to investigate the following:

1. what reproductive plans for the future do young childless adults with higher education have,

2. how these plans might be affected by the recent governmental pro-family policy.

1.3. Method

In a longitudinal study, participants were interviewed twice – in 2013 and in 2018 – and asked about their reproductive plans and possible determinants of their reproductive decisions. The sample included 12 childless Polish women and men, single or married, who completed both stages of the study. Grounded Theory method was used in both parts of the study. Each interview lasted about 40 minutes, was recorded and transcribed.

The test group consists of 12 people. The participants are adult, well-educated and childless. Their common feature is heterosexuality: all of them have a strong and long-lasting tendency to create relationships with members of the opposite sex. Among the six women and six men who were tested, there are people who are married, have loose emotional relationships or are single.

WOMEN	Married	Informal relationship	Single
in 2013	1	3	2
in 2018	3	2	1

MEN	Married	Informal relationship	Single
in 2013	3	1	2
in 2018	4	1	1

1.4. Results

Participants named their reasons for not having children at present and not wanting to have any. They described their anxiety related to having children - they were afraid of playing the role of a parent and at the same time felt a strong sense of responsibility towards their potential children. Participants wanted to provide the best for their offspring and were worried about (theoretically) not being able to support their children.

The quotes from interviews are marked with abbreviations (in alphabetical order). The detailed info about the age and gender of the quoted person is included in the list of abbreviations.

The tested people thought that having a child is the most important element of a family:

I personally think that this is one of the basic society structures. Meaning that a family stands for the closest people who support each other and give each other a feeling of safety. (M)

In my opinion, having a family is one of the most important things in a human's life, it gives the feeling of safety and also builds emotional bonds in a deeper sense. It also provides satisfaction, the feeling of leading a fulfilled life. (Z)

It is one of the more important elements in a human's life. A family provides the upbringing of each person, teaches you the rules of life. (P)

I think that family is a natural environment, it is a natural thing for a human being, it accompanies you through your whole life. At least for most of us. (I)

They were speaking about a family from their own perspective, or - as it turned out - from a perspective of a (grownup) child, for whom parents, siblings

and distant relatives were crucial during adolescence. It was not a perspective of young people planning to take up the roles of a father or mother. Even the participants who were already married at first didn't mention the families they created but talked about their parents and other relatives.

B: Having a family is such a nice thing for a person, but it's so natural that we don't even think about its role in our everyday life. While thinking about family, we mostly mean our relatives, people who are close to us... Generally speaking... A: And by saying "family", do you mean the family you grew up in? Or the family you started yourself? *B: I was thinking... about the family I grew up in... (I)*

B: [Family] means the people closest to you, those you spend time with from your earliest years, those who raised you and taught. It also means people for whom you can become a kind of an authority or help, whom you can support, those closest to you, 100% yours. A: And who constitutes a family? *B: Parents, grandparents... Wife... (R)*

There is no obligation to have a family, what's more – not everyone is destined to be a parent:

It's possible that someone doesn't feel the need of starting a family and will be happy without it, it's not an obligation after all. (S)

I think that everyone has the right to decide whether they want children or not. (R)

It's a personal choice of every human being and I try to be tolerant towards those [who don't want children]. In my opinion, not everyone is prepared to have children and it's better not to have a child when you're not going to raise them properly. (P)

If people don't take care of the children or take care of them in a way that those kids, to speak mildly, are naughty and intolerable, then it's better not to have them. It's just that for those children nothing good can come out of it. (H)

In my opinion, if someone doesn't want children, they shouldn't have them. It's what I think. I also think that it's better not to have kids than to have them only because someone tells you to or you get knocked up because there's a risk the child will be unhappy. (K)

The subjects have shown a number of various emotions connected with the fact of not having their own children: starting from despair, sadness and fear, through internal calmness up to the state of "joyful waiting", so to speak. The more the tested person expressed a strong certainty regarding the possibility of having a child in the future, the calmer (or even happier) emotions they showed. People who signalled a good financial situation and being in a successful, lasting relationship, were most cheerful and optimistic when speaking about their procreational plans. Their statements were not accompanied by anxiety or impatience, they weren't frustrated at all. On the other hand, the persons who struggled in their personal lives or/and had financial problems felt that their need for having children might never be fulfilled and it made them experience a variety of negative emotions such as fear, sadness, resentment,

sense of inferiority, uncertainty. The frustration caused by not having children is sometimes connected with pique and a sense of regret which is directed towards one's parents, (ex) partners, politicians, and the government.

More and more often I'm worried and afraid that I'll be lonely. I'm afraid of loneliness. I wouldn't want that, but sometimes when I think about it, I'm honestly starting to be afraid. Because no one will tell you they want to be alone, no one wants that, that's what I told you earlier. No one will tell you that they don't want a family unless they are very afraid, but this is five, ten percent of all people. I don't want to be lonely, I want a family, my God, I would really like to have at least one child... And when I think about the future, I think I'll be an old, doddering man who takes everything out on people and I really wouldn't like that. I'd like to have a family, but I'm a bit afraid that... I don't know... That I won't have it... God, people are in their thirties and already have children... They say that the border is at 35, if you're older than that then it's too late... (W)

It wouldn't exist if young people had jobs that would last and allow them to lead an independent life. If you could finish university, find a job and live independently, it would be completely different. It's the fact that politicians probably have more interest in the society being poor so that just before the elections a "good" leader of some party or a prime minister would show up and say: "We will give you money!" And they promise money, for example for kids. They boast about that they're doing something good and make people happy, but they just make more money on that. The truth is that they only care about our votes at the elections. (N)

The subjects say that thinking about a potential child awakens feelings of happiness, pride, and joy in them. They dream about having children. However, most interviewees report fear at the thought of raising children. One of them, when asked about what he feels about becoming a father, said:

For the time being it's frightening. What is exactly? Maybe the fact that you can't mess it up. Because if you do, then it's difficult to correct it, if it's at all possible because sometimes it's not. By "messing it up" the interviewee means giving a bad example. For instance: saying "don't do it!" while you're doing it yourself... And also fulfilling the obligations, meaning that you have a child and need to take care of it - you can't be lazy and just go away, disappear for a night, day or so...

The interviewee feels that his behaviour could harm the family and at the same time doesn't know if he'll be able to control it. It's hard to determine whether the tested person is afraid of responsibility or if he shows a certain amount of it by speaking openly about the fact that his character might make being a father more difficult for him.

Most of the interviewees feel that no one prepared them for the role of a father or mother. They speak openly about their uncertainty and the feeling of being lost.

I'm afraid of it a bit because it will come as a shock, being a mother... I have a feeling that when the child comes, then this love will appear in me and

it will change my attitude. Because I have been taught to do everything in life. I have been taught how to make money, function properly in the society, cope with life, choose the best situations... I don't know, I can't imagine what kind of a mother I'd be - this is something I haven't been taught how to do. (G)

What is characteristic is that even people who openly speak about having good parents who can be a role model in that matter, still mention the fear they experience towards the idea of having their own children. The interviewees often gave an impression of being neurotic and lost, they seemed as if they hadn't found their place in the reality yet. They are afraid of life both with and without children.

I haven't found my place in life yet, I'm not doing what I'd like to... And then there's the lack of a partner, the financial situation as well. The most important thing is to feel that it's time to have children. I don't feel it right now. (H)

If I had a child, then the difficulty of spending many months taking care of it is very high in my opinion. (...) A child could appear in our life and we would need to deal with it, it's hard to say how things would go. On the other hand, postponing the decision of having a child is also making me anxious. (I)

Most of the interviewees show the same attitude. A child becomes a danger for them, not even because the problems it can cause to a parent, but mostly because of the irreversibility of having it. The challenges we face in our work life and relationships have a certain “reversibility” to them, you can always resign, give them up.

The subjects of the research live in a reality where practically every relationship, apart from the child-parent one, can be abolished or dissolved. A young person can have an idea about their life, can go to university, quit it and start another major, take on a job, change it, look for love by testing various partners, get married, get divorced, emigrate, come back, change the career path, priorities, can start everything over as many times as they want in every field of life except one - parenthood.

The interviewees are very aware that the parent-child relationship is completely different from a relationship between lovers or spouses, between a company (employer) and (even the most devoted) employee and the results of my study prove the rightness of Zagórska's findings (2012). She wrote: young people think that having a child is the most meaningful, irreversible, clear “adult” responsibility.

[I can imagine] a future full of kids, but not necessarily today. Maybe in five, ten years... I'm not ready for children yet. Yeah, I'm not ready for kids yet, first of all, I don't have anyone to have them with and secondly, it's not possible to have them when things are as they are now. Now, when I come back in the evening, I'm exhausted. What's more, I can't afford kids. Now I don't have a husband or a partner (laughs)... and I just can't imagine it, it's not the right time. I have no time for my own things, not to mention a child... I'm not ready for such big requirements, and they are big, and I'm not ready mentally, absolutely... No, no, I'm not ready for a kid, it cries in the night, you wake up and then you have to

get out of bed, worry about who to leave it with... It's just so difficult... And then it's also expensive... And you can't go anywhere, meet with friends... Well, you can't do anything... (...) There are women who feel they already want children, but I just don't feel it... I think that my maternal instinct hasn't woken up yet. I don't need a child right now. There are people who think that you have to do everything to have it - maybe I'll feel it one day, but not yet. (H)

Also, the political and social situation doesn't make the decision of becoming a parent easier:

- *The 500+ financial support doesn't influence the decisions I make, because if I had my first child, I wouldn't get it and wouldn't even have grounds to apply for it. If I had my second child, then I could apply for it in the long run, but - as I said - it wouldn't affect my decision about having a child at all. (...) I also think that it's very demoralizing that there are people who make that decision based on whether they'll get the financial support or not. (M)*

- *I believe that the current political situation somehow stimulates the fertility in families. However, I don't think this is the right approach. As far as 500+ program is considered, I think that this money shouldn't be given in a way it is now. I am aware of a lot of situations where people understate their income or even don't want to go to work just to fit in the margin and get the 500+ already for their first child. That's not the way. But generally, 500+ as an idea is OK. (T)*

- *500+? It doesn't matter to me at all. It's not an amount that would change and influence our lives. (W)*

- *It can't influence me, because I'm not on that level of income. If my earnings were close to the national minimum income, then maybe yes, maybe then it would matter somehow. Now it doesn't. Generally, I support such programs, I think it's good to have them and that they affect the society and the financial situation of families. But me and my husband don't need this support from the government. (G)*

- *I have an ambivalent attitude towards 500+. It's a fact that this is the first government that did something in the direction of the so-called social, pro-family politics. Before they were just saying a lot of things but did nothing. Only that I really don't like what's happening now in Poland. I'm afraid of the future in many aspects and I wouldn't like my children to grow up in a country that is so unstable. In a country where political ethics have reached the very bottom. (...) I still remember the story about the stupid people - but I am an anxious person and maybe I'm making a mountain out of a molehill and I care more than the others, maybe it's unreasonable and my fear is bigger than it should be. (H)*

1.5. Conclusions:

First of all, participants do not reject the possibility of having children but have concerns related to their performance in parental roles. They do not consider the financial situation as the main context for their reproductive decisions. Young adults are characterized by a high level of fear, anxiety towards the thought of being a parent. The lack of confidence of the interviewees is very characteristic:

they are educated, ambitious people who have great aspirations. They strive for perfection in a constant feeling that there's still a lot of work that needs to be done. They don't feel good enough to make a conscious decision about becoming a father or mother.

Bibliography:

1. Aronson E., Wilson T.D., Akert R. M. (2006), *Social psychology*; New Jersey, Pearson Education Inc.
2. Bielawska – Batorowicz E. (2006), *Psychologiczne aspekty prokreacji*, Katowice, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
3. Kluzowa K., Slany K. (2004), *Przemiany realizacji funkcji prokreacyjnej w rodzinie*, [in:] Mierzwiński B., Dybowska E. (2004), *Oblicza współczesnej rodziny polskiej*, Kraków, Wydawnictwo WAM, s.63-95.
4. Konecki, K. (2000), *Studia z metodologii badań jakościowych: metoda gruntowna*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
5. Shapiro J., (2013), *Fertility/Infertility for Couples and Change Over Time*, [on line], <http://julieshapiro.wordpress.com/2013/11/21/fertilityinfertility-for-couples-and-change-over-time/#more3548>.
6. Stańczak J. (2012), *Podstawowe informacje o sytuacji demograficznej Polski*, [on line], http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/l_podstinfo_syt_demograficznej_2011.pdf.
7. *The World Factbook* (2018), Washington, DC: Central Intelligence Agency, [on line], <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>
8. Zagórska W., Jelińska M., Surma M. (2012), *Wydłużającą się drogą do dorosłości*, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
9. Zbyrad T. (2010), *Bezdzietność a wybór, czyli kształtowanie się nowego modelu małżeństwa*, [in:] Sroczyńska M., Paczkowski J. (2010), *Młodzi w społeczeństwie zmiany. Studia polsko-ukraińskie*, Kielce, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Umiejętności im. Stanisława Staszica w Kielcach, s. 307-320.

FENOMENOLOGIA W SOCJOLOGII - ALFRED SCHÜTZ

Depa Ewa

Wstęp

Alfred Schütz urodził się 13 kwietnia 1899 w Wiedniu. Był austriackim filozofem i socjologiem. Alfred Schütz był głównym reprezentantem socjologii fenomenologicznej.

Schütz urodził się i mieszkał przez 40 lat w Austrii. Studiował prawo w Wiedniu. W 1939 opuścił ojczyznę i przeniósł się do Stanów Zjednoczonych. Przez prawie całe swoje życie Schütz pracował w banku, wykładając gościnnie w New School for Social Research. W tym czasie napisał kilkadziesiąt artykułów, w których rozwijał swoją teorię filozoficzną i socjologiczną. Alfred Schütz zmarł 20 maja 1959 w Nowym Jorku¹.

---

¹ Ritzer G., *Klasyfikacja teorii socjologicznej*. Zysk I S-Ka 2004 s. 281.

Alfred Schütz jako twórca dziedziny socjologii fenomenologicznej.

Prace tego autora znajdują się u zbiegu idei z socjologią Maxa Webera oraz fenomenologią Edmunda Husserla i mogą być rozumiane w kontekście zwalczania rozumienia teorii, której głównym założeniem jest odrzucenie pełnej racjonalności rzeczywistości. Jego podstawową propozycją było odnowienie fenomenologiczne, rozumienia socjologii. Jednak, aby to zrobić, trzeba opracować krytykę transcendentnej fenomenologii Husserla, z której możliwe jest uruchomienie tematyki podmiotowości w perspektywie socjologicznej, utworzenia macierzy idei pomysłu inter-podmiotowości, nieodłącznie związanych z myśleniem Husserla.²

Myśl Schütza prezentuje oryginalne rozwiązania problemu intersubiektywności, horyzontu fenomenologicznych badań, budowy ramy socjologii fenomenologicznej. Dzięki umiejętności Schütza fenomenologia miała szansę się rozwijać.³ W XX wieku jego dokonania miały wpływ na wielu intelektualistów z takich dziedzin naukowych jak: antropologia, historia społeczna, psychologia, psychologia genetyczna, teorii reprezentacji społecznych i teorii komunikacji.

Schütz urodził się w Wiedniu w roku 1899. W wieku 18 lat, po ukończeniu liceum, został wysłany na front, gdzie walczył z Włochami. Bolesny powrót do normalnego życia i kraju będącego w kryzysie gospodarczym zmusił go do wyboru studiów prawa. Następnie podjął pracę w firmie konsultingowej banku, która odsunęła go od podjętych projektów naukowych. Jego kariera jako doradcy ekonomicznego cały czas się rozwijała, a on sam podejmował nowe wyzwania. W 1929 roku został zatrudniony przez prywatny bank przyjmując funkcje zawodowe, które umożliwiły mu podróżowanie po całym kontynencie, co przyczyniło się do budowy jego reputacji jako analityka ekonomicznego. Lata 20 i 30 XX wieku w Niemczech i Austrii zostały otoczone dojściem do władzy nazizmu i antysemityzmu, a także wystąpieniem kryzysu gospodarczego i politycznego. Schütz jednak przykładał ogromną wagę do interesu intelektualnego, o którym nie zapominał pomimo trudnych czasów.⁴ W zdewastowanym przez narodowy socjalizm Wiedniu Schütz uczestniczył w „Geistkreis”, okręgu intelektualnym założonym przez Friedricha von Hayeka, i Seminarium Ludwika Von Misesa poświęconym zagadnieniom teoretycznym i metodologicznym w naukach społecznych. Schütz wygłosił pięć wykładów w latach 1928-1930. To właśnie w tym dyskretnym i prawie marginalnym uczestnictwie w Wiedeńskim życiu intelektualnym Schütz między 1924 a 1927 rokiem napisał swoje pierwsze główne dzieło „Theorie der Lebensformen”. Dzieło zostało opublikowane dopiero w 1981 roku. W rzeczywistości tekst ten był tylko początkową częścią opuszczonego projektu. Wśród zagadnień

---

2 Ibidem s. 280.

3 J.H. Turner: Struktura teorii socjologicznej. Pwn, Warszawa: 2005 s. 413.

4 Ritzer G., Klasyczna teoria socjologiczna. Zys I S-Ka 2004 s. 281.

wyróżnia się pojęcie pamięci, czasu trwania, symultaniczności, czasu i refleksji, wszystkie zgodne z ramami fenomenologicznej socjologii. Można powiedzieć, że dzieło Schütza wyłania się z konfluencji między fenomenologią Husserla a socjologią rozumującą Webera.⁵

Weber w sposób konsolidujący wpływał na Schütza. Z połączenia horyzontów Bergsona, Webera i Husserla powstało drugie dzieło Schütza, „Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt” wydane w 1932 roku. To jedyna praca Schütza opublikowana jako książka w jego życiu, która łączy wszystkie koncepcje, których używał w swojej fenomenologicznej socjologii.⁶

W dziele tym Schütz poświęca uwagę na rozwiązaniu jednego z najpoważniejszych problemów refleksji socjologicznej, dotyczącej statusu intersubiektywności.⁷

W ten sposób ustanawia połączenie socjologii z fenomenologią. Husserl skonfrontował ten problem z „Krisisem”. Główną troską Schütza w „Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt” było opisanie procesów społecznych, które rozumie jako przejście od czasu trwania do świata czasoprzestrzennego i konstytuowanie kontekstów doświadczenia i działania. Przejście od czasu trwania do świata czasoprzestrzeni odpowiada konformacji doświadczenia-indywidualnemu doświadczeniu, które jednak jest zasadniczo społeczne. Konformacja kontekstów doświadczenia z kolei stanowi to, co Schütz rozumiał jako podstawę działania społecznego, czyli samą przestrzeń intersubiektywną. W ten sposób można powiedzieć, że dwa pojęcia koncentrują się na refleksji Schützowskiej, doświadczeniu i działaniu. Dotyczy możliwości podjęcia analizy konformacji doświadczenia i działania, rozumianej jako inter-subiektywnej przestrzeni, w procesie społecznej.⁸ Aby to zrobić, Schütz korzysta z dokonań Husserla i szuka tego, co byłoby fenomenologią naturalnej postawy, lub w bardziej otwartym planie ontologii świata życia. Takie przedsięwzięcie nie byłoby możliwe bez wymaganego przezwyższaniem paradygmatu percepcji. Wspomniany paradygmat percepcji wynika z operacji, w której osoba ma ten przedmiot, a doświadczenie jest przeciwnymi wymiarami w grze zmysłów. Przez nią rozumie się, że świadomość jest wyłączeniem aktem podmiotu, który po prostu postrzega świat. Nawet fenomenologia Husserla, według Schütza, nie byłaby w stanie pokonać transcendentalnego warunku analizy wszystkich interakcji społecznej. Ostatecznie propozycja przedstawiona przez Schütza jest to, że działania i doświadczenie działania są związane, oraz że nie wynikają ze zmysłów umysłu produkcji, ale są połączone pomiędzy różnymi umysłami, w procesie interakcji społecznej. Gdzie występuje pojęcie intersubiektywności, a nie subiektywnego pojęcia lub przynajmniej zrozumienia podmiotowości jako

---

5 J.H. Turner: Struktura teorii socjologicznej. Pwn, Warszawa: 2005 s. 414.

6 Ibidem, s. 414.

7 Ritzer G., Klasyczna teoria socjologiczna. Zysk I S-Ka 2004 s. 287.

8 Ibidem, s. 287.

inter-subiektywnego aktu.⁹W latach 1932-1937 Schütz opublikował tylko kilka uwag krytycznych. Obowiązki związane z jego pracą w banku narastały i nie mógł poświęcić się planowi kontynuacji swojej pracy naukowej. W 1936 roku austriacki ekonomista Friedrich von Hayek zaprosił go do zajęcia się kwestią obiektywizmu w artykule dla czasopisma ekonomicznego. Tekst, „Problem racjonalności w świecie społecznym” opublikowany w 1943 roku był doskonałą aplikacją myśli Schütza do życia codziennym w sferze stosunków ekonomicznych. W tym artykule Schütza uważał teorię równowagi Misesa za kreację ekonomistów, a nie realne zachowanie na rynku. Okres ten wciąż pozostawiał dwie niedokończone prace: „Hayek Papers”, rękopis „Problem osobowości w świecie społecznym”, zaprojektowany przez Schütza jako kontynuację „Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt”. W 1934 roku. Obecny w tym czasie Kanclerz Pollfus zlikwidował Partię Socjaldemokratyczną i zainstalował faszystowską dyktaturę. Jego morderstwo kilka miesięcy później doprowadziło do sceny politycznej socjaldemokratów. W tym czasie większość intelektualistów już opuściło Wiedeń. W czasie aneksji Austrii Schütz przebywał w Paryżu. Udało mu się sprowadzić rodzinę i tam osiadł. Sytuacja polityczna pogorszyła się. Inwazja na Polskę 1 września i deklaracja wojny dwa dni później sprawiły, że Schütz zdecydował się na emigrację amerykańską. Osiedlił się wraz z rodziną w Nowym Jorku. Kontynuował pracę w Reitler Bank i poświęcił się studiom amerykańskiej socjologii.¹⁰Jednak jego doświadczenie z wielkimi amerykańskimi socjologami zawsze było problematyczne. Jego polemika z Talcottem Parsonsem i Haroldem Garkinfielem zaznaczyła głęboki dystans.¹¹Niemniej jego spotkanie z Marvinem Faberem doprowadziło do stworzenia w grudniu 1939 roku Międzynarodowego Towarzystwa Fenomenologicznego. W następnym roku ukazał się pierwszy numer czasopisma tego towarzystwa. Schütz w swoim życiu opublikował 35 artykułów, gdzie 11 spośród nich znajduje się w tym czasopiśmie. Od 1943 roku zaczął uczyć w Wydziale Politycznych i Społecznych Nauk Uniwersytetu na Uchodźstwem Nowym Jorku, założonego w 1933 roku przez Alvina Johnsona.¹²Począwszy od 1949 roku Schütz poprowadził drugie seminarium na temat relacji między subiektywną konstytucją jednostki i społeczeństwa. Jego działania pod kątem naukowym narzuciły potrzebę napisania nowej książki, która jednak nigdy się nie ukazała. Liczne notatki zrobione między 1947 i 1951 roku do tej książki stały się esejem opublikowanym dopiero w 1970 roku. Pojęcie „rezerwy doświadczeń” opisane w tej pracy odnosi się do procesu sedymentacji wiedzy społecznej, praktycznej, empirycznej, wiedzy teoretycznej czy afektywnej. Według Schütza, zarówno „rezerwy doświadczeń” jako „odpowiednie struktury” są transmitowane społecznie, a odziedziczone

---

9 Ibidem, s. 287.

10 Szacki J., Nijakowski L., Jasińska-Kania A., Współczesne teorie socjologiczne t.2. Scholar, Warszawa 2006 s. 865.

11 Szacki J., Historia myśli socjologicznej, Warszawa 2005 r. s. 492-493.

12 Ritzer G., Klasyczna teoria socjologiczna. Zysk I S-Ka 2004 s. 281.

od „poprzedników” są trwale sporządzane ponownej obróbce. Ta propozycja stanowi fenomenologiczną teorię kultury, która nie jest jeszcze dostatecznie znana lub uznana. Poprzez to kształtuje wizję zjawisk kulturowych jako dynamiczne wynikające z inter-subiektywnego procesu „świata życia”, czyli jako dynamicznej wizji ciągłego opadania, który powoduje znaczny wysiłek, aby przezwyciężyć zrozumienie kultury jako metafizyczny i transcendentny wymiar świata życia.¹³ W latach 50 XX wieku twórczość Schütza znacznie się zwiększyła. Następnym tekstem Schütza miało być ustalenie podstaw fenomenologicznej semiologii, przedmiotu kursu, który służył w Nowej Szkole. Aby to zrobić, zaczerpnięto od koncepcji reprezentatywnej Husserla. Następnym z ważnych tekstów zawiera inny znaczący moment w karierze Schütza, a było to wyraźne zerwanie z pojęciem transcendentalnej intersubiektywności Husserla. W 1957 r. zdrowie Schütza zaczęło się pogarszać. Po śmierci Schütza w 1959 roku Thomas Luckmann, który był jego uczniem wydał jeszcze parę publikacji bazując na szkicach swojego nauczyciela¹⁴

Wymiar doświadczenia w myśli Schütza

Refleksja Schütza zaczyna się od pytania jak powstaje doświadczenie społeczne. Ogromnie ważną jest praca wydana w języku angielskim jako „Fenomenologia społecznego świata” (1967). W tej książce Schütz prowadzi dialog z fenomenologią Husserla. Schütz poszukuje fenomenologii naturalnej postawy, lub ontologii świata życia. Przygotowuje pracę na temat koordynacji działań i doświadczeń, konstytutywną analizę doświadczeń, działań i proponuje typologię stosunków społecznych. To pogłębienie skutkuje fenomenologiczną teorią kultury, opartej na typach idealnych Webera i Husserla.

Schütz myślał, że klasyfikacja jest podstawowym procesem, dzięki któremu człowiek poznaje świat, jak również komplementarny pomysł, że te typizacje, które mogą być również rozumiane jako zdrowy rozsądek, są w ciągłej transformacji.¹⁵ Schütz wyraża tę fenomenologiczną teorię kultury poprzez trzy pojęcia: zastrzeżenia doświadczenia, typowość codziennego życia i struktury trafności. Pojęcie rezerw doświadczenia odnosi się do rozstrzygnięcia odziedziczonej wiedzy przez osoby za pośrednictwem swoich własnych doświadczeniach, zarówno przez nauczycieli.¹⁶ Drugie pojęcie, typowe dla życia codziennego, przylega do pierwszego: odnosi się do sposobu, w jaki różne doświadczenia społeczne są zgodne z wcześniej ustalonym modelem.¹⁷ Trzecie pojęcie dotyczące struktur adekwatności, odnosi się

13 Sztompka P., *Kapitał społeczny. Znak*, Kraków 2016 s. 46-49.

14 Szacki J., Nijakowski L., Jasińska-Kania A., *Współczesne teorie socjologiczne* t.2. Scholar, Warszawa 2006 s. 865.

15 Ritzer G., *Klasyczna teoria socjologiczna*. Zysk I S-Ka 2004 s. 283-284.

16 *Ibidem* s. 283-284.

17 *Ibidem* s. 284

do form kontroli przez jednostki różnych sytuacji społecznych.¹⁸ Zgodnie z nauką Schütza, mogą mieć trzy rodzaje: tematycznych, interpretacyjnych lub motywacyjnych, w zależności od sposobu ich wytwarzania w stosunku do sytuacji społecznej z celem. Zasoby doświadczenia, typowe dla życia codziennego i struktur o znaczeniu, według Schütza odpowiadałyby kulturze. Będą one jednak ciągle przerabiane w całym procesie społecznym. Ta fenomenologiczna teoria kultury rozwija się w kilku tekstach. Jej podstawowe źródła, Husserl i Weber są obecne w tych trzech ogólnych pojęciach. Przez dziedziczenie i przekształcanie w czasie trwania życia tych charakterystycznych cech wiedza jest intersubiektywna. W ten sposób kluczową koncepcją Schütza jest typowość.¹⁹ Jednak, aby dobrze to zrozumieć, należy go obserwować w całej jego elastyczności. Ronald Cox, tłumacz Schütza, zwraca uwagę na tę elastyczność właściwą typowi: typ jest założony przez pewne indywidualne cechy nie stosowne do sytuacji. Następnie, gdy nowe istotne informacje przechodzą na pierwszy plan może być konieczne, aby zmienić lub rozszerzyć podzielony typ. Co za tym idzie, pewien typ klasyfikacji społecznej jest eliptyczną budowlą, która jest w stanie w każdym momencie przerwać łączenia, podziały, w zależności jak rozwijają się doświadczenia społeczne.²⁰ Oznacza to intersubiektywny charakter całej typizacji. Teksty Schütza można opracować sekwencją pytań, aby dojść do zrozumienia jego metody: jak powstaje i dzieli się doświadczenie jednostki, w jaki sposób to doświadczenie ustala się i przekazuje, jak to staje się intersubiektywne. Jego refleksja sugeruje, że doświadczenie rozwija się w czasie, ale czas trwania nie byłby następstwem dysocjacji i niepodzielności jednostek.

Mówiąc o czasie trwania, Schütz mówi o subiektywnym i wewnętrznym wymiarze człowieka. Innym wymiarem, subiektywnym, ale nie internalizowanym będzie świadomość. Świadomość jest rozumiana przez Schütza w wyniku zbioru abstrakcyjnych operacji za pomocą którego możliwe jest symboliczne przedstawienie przestrzeni i czasu, a więc interpretacji.²¹ Refleksja ta pochodzi od zróżnicowania wykonanego przez Henriego Bergsona. Pierwsze odpowiada temu, jak Schütz identyfikuje występnie czasowości. Drugi jest równoważny przestrzeni świadomości, sporządzeniu czasu przestrzennego świata, gdzie przestrzeń i przetwarzania obiekty własnego doświadczenia. Przejście od stanu podmiotowości do drugiego odbywa się pod napięciem, wymagającym indywidualnego wysiłku. Tak więc, określenie subiektywności to etap, który wymaga bezwzględnej dyspersywności osobnika, całkowitej nieuwagi na świecie, jak wyjaśnia Cefaï. Operacja, o której mowa, czyli odbicie, odpowiada przemianom czasu trwania w interakcji ze światem przestrzeni w wytwarzaniu świadomości. Odbicie to podstawowa koncepcja opisana w pracach Schütza.

---

18 Ibidem s. 284

19 Szacki J., Nijakowski L., Jasińska-Kania A., Współczesne teorie socjologiczne t.2. Scholar, Warszawa 2006 s. 871- 872

20 Ibidem s. 872 - 873

21 Ritzer G., Klasyczna teoria socjologiczna. Zysk I S-Ka 2004 s. 280

Oznacza to modyfikację pierwotnego wrażenia, chwili określonej przez pamięć o momencie przypuszczalnym, obecnym w czasie trwania jednostki. To jest przywoływanie ekwiwalentnych momentów, poprzednich doświadczeń, zdolnych do ingerowania, uzupełniania lub oceniania obecnej sytuacji. Odbicie od tematu to akt uwagi, akt ten jest jednak twórczy, a pamięć nie jest powtórzeniem, lub powielaniem i w ten sam sposób odbicie nie działa jak lustro: nie odzwierciedla świata. Sposób w jaki działa odbicie jest aktem politeistycznej syntezy.²² Akt refleksji odzyskuje te fragmenty życia układając je w logicznej kolejności, a tym samym dając im ustawienie, czyli w jednym aspekcie wnioskowania spójności. W tej operacji refleksji czas staje się syntetycznymi fragmentami, ale brakuje mu dokładniejszego wymiaru relacyjnego, dlatego Schütz nazywa to syntetycznymi syntezami. Poprzez działanie korelacyjne tworzone są nowe konfiguracje znaczeń bardziej rozwinięte przez angażujące projekcje odbłaskowe, lub raczej ramę tematyczną i inferencyjną, które Schütz nazywa syntezami politeistycznymi wyższego rzędu. W odróżnieniu od pierwszego uwagi te są wnioskami interferencyjnymi, które bardziej precyzyjnie odnoszą się do innych elementów i doświadczeń wiedzy świata. Trzeci, jeszcze bardziej zbudowany etap refleksji charakteryzuje tworzenie kontekstów znaczeniowych. Na tym etapie różne momenty, a tym samym czas trwania są uwarunkowane w postaci konwencjonalnych wzorców reprezentacji, tworzących obiekty znaczeniowe. Do tej trzeciej konfiguracji fenomenologicznej Schütz wkłada prezentacje. Konwencjonalizacja w zakresie syntezy różnych syntez funkcjonowanych przez odbicie nazywana jest przez Schütza monotetyczną syntezą. Przyпуска się, że żywe doświadczenie stanowi otwarte pole czasu trwania, a także pierwsze działania znaczeniowe wywołane przez odbicie, to znaczy politeistyczne syntezy i politeistyczne syntezy wyższego rzędu, oraz żywe doświadczenie stanowi pole żyjącego świata, kosmicznego świata poparte monotetycznymi syntezami.²³ Później Schütz nazywać będzie kontekst sytuacyjny doświadczeniem związanym z sytuacją biograficzną, wskazując je jako podstawę do zrozumienia codziennego życia. Schütz proponuje analizę naturalnej postawy przez reaktywację podsumowań.

Wymiar akcji w myśli Schütza

Aby zrozumieć pojęcie doświadczenia Schütza należy zrozumieć jego refleksję na temat działań społecznych. Można zapytać o istotę ludzkich zachowań, czym jest działanie. Schütz uważa, iż wynika z myślenia Webera. Weber określa akcję jako „zachowanie względnej do obiektu”, czyli zachowanie motywowane zamiarem którego jednostka odnosi się do subiektywnego wymiaru. Na podstawie tego twierdzenia Schütz uważa działanie jako świadomie i dobrowolne działania

---

22 Ritzer G., *Klasyczna teoria socjologiczna*. Zysk I S-Ka 2004 s. 292

23 *Ibidem* s. 292 - 293

podjęte przez podmiot obdarzonego intencjonalnością.²⁴Schütz ponownie używa wiedzy Husserla, a konkretnie analizy dokonanej przez autora między działalnością i działaniem, podczas gdy akt określa sytuację trwającą, akcja wyznacza już sytuację zakończoną z której wynikają skutki. Akcja odbywa się w sposób empiryczny jako doświadczenie energetyczne. Akcja z kolei stanowi istotne, ale pełne doświadczenie, imponującą siłę o skutecznych skutkach, ale dostosowaną jako doświadczenie w trybie.²⁵Akcja tematyczna Schütza może mieć miejsce w tych dwóch wymiarach, choć ma trzy cechy: przewidywalność, typowość i społeczność. Projektowość byłaby przewidywalnością, nieodłączną dla każdego działania: przewidywanie stanu działania po jego zamknięciu. Według Schütza, projekty działania, podobnie jak w sytuacji celowości stają się jasne w strategii przygotowania przejściado ustawy. Społeczność byłaby siłą interakcji i artykulacji pomiędzy umysłamiw procesie osiągania działania. Tak jak projektowość wpisuje się w przyszłość i typowość w przeszłości, społeczność ma miejsce w terażniejszości.²⁶ Należy zadać pytanie czym jest doświadczenie, doświadczenie nie jest całkowicie pojedyncze i przygodne. W rzeczywistości ma pewien stopień typowości i powtarzalności. Tak więc twórcza wyobraźnia, orzeczenie orzecznicze, postrzeganie świata, jakkolwiek praktyczny projekt, a nawet jakkolwiek akcja społeczna dodaje rezerwy doświadczenia.²⁷ Wszystkie działania celowe rejestrują ruch reprodukcji.Husserl nazwał ten związek między obiektywną świadomością, a przedmiotami doświadczenia podmiotu syntezy rozpoznawania.²⁸Schütz nazwał to syntezą identyfikacji, urzędzenia, które pozwala na przekształcenie doświadczeń w świecie życia. Sugeruje powyżej trzy pytania, które mogą prowadzićw zrozumieniu fenomenologicznej teorii kultury opracowanej przez Schütza, a tym samym jego odpowiedzi na problem intersubiektywności. Te trzy pytania brzmiały, w jaki sposób doświadczenie jednostki jest tworzone i współdzielone, w jaki sposób to doświadczenie ustala się i przekazuje, jak to staje się intersubiektywne. W poprzednim temacie próbuje się odpowiedzieć na pierwsze z tych trzech pytań: doświadczenie powstaje w wyniku procesów syntezy myślowych, drugiemu pytaniu, dotyczącemu sedymentacji doświadczeń w procesie społecznym odpowiada odpowiedź na pytanie o kontekst znaczeniowy Webera. Doświadczenie prowadzi przez konteksty - sugeruje Schütz, który obserwuje dwa różne konteksty w których doświadczenie jest przekazywane w akcji społecznej.²⁹ W pierwszym kontekście podmiot ma do czynienia z rutynową, nawykową sytuacją. W tym przypadku wykorzysta zwykłą i stereotypową wiedzę, za pomocą której będzie rozliczać

---

24 Szacki J., Nijakowski L., Jasińska-Kania A., Współczesne teorie socjologiczne t.2. Scholar, Warszawa 2006, s. 869.

25 Ibidem, s. 877.

26 Ibidem, s. 877 – 878.

27 Ritzer G., Klasyczna teoria socjologiczna. Zysk I S-Ka 2004 s. 283-284.

28 Ibidem, s. 283-284.

29 Ibidem, s. 288 -290.

już zautomatyzowane działania społeczne. Natomiast w drugim kontekście podmiot musi zmierzyć się z nową, problematyczną sytuacją, potrzebną do wykorzystania doświadczenia poprzez operację refleksyjną, dzięki której można zebrać syntezę jej trwania, opracować nowe schematy, nowe macierze, nowe równania, chronić go na świecie. Jeśli doświadczony jest obecny wymiar w każdym działaniu społecznym wszystkie działania społeczne zachodzą również jako akt reprodukcji doświadczenia. W tej sytuacji kontekst doświadczeń omówiono i odsłonięto przez samo doświadczenie działania, umyślne analizy, któreśaw tym samym czasie. Jest to rutynowa sytuacja, lub problematyczna sytuacja kiedy jednostka będzie wykorzystywać schematy, tradycyjne schematy (stereotypowo) w jednym przypadku, lub nowych.³⁰ Schütz rozróżnia schematy interpretacyjne i systemy motywacyjne. Schematy pojawiają się jako syntezы identyfikacji i rozpoznawania. Schematy stanowią procesy interpretacji świata, co odpowiada „uwagą modyfikacji” jednostki i „ znaczenia” doświadczenia życia.³¹ Programy motywacyjne z kolei są mniej otwarte, mniej wolne. To dlatego motywacyjny system odpowiada na zapotrzebowanie przez osobę w jej tyglu doświadczeń, referencji w stanie uzasadnienia działania lub myśli. W ten sposób działają one jako przekształcenia danej strategii sytuacji o utylitarny wymiar. Takie schematy odpowiadałyby rezerwom doświadczeń powstałych dzięki działaniom językowym. Strategie stosowane w schematach ekspresji w akcji społecznej byłyby realizowane za pomocą urzędów, które Schütz rozumie jako wskaźniki, lub objawy i znaki, wyrażenia, lub symbole. Akt rozumienia znaku odpowiada zatem rodzajowi doświadczenia odwołując się do syntez dostępnych w czasie, aby kontynuować, połączyć się, lub zainicjować akcję społeczną.³² Należy szukać odpowiedzi na trzecie pytanie, w jaki sposób doświadczenie staje się intersubiektywne. To znaczy, w jaki sposób jest dzielone społecznie. Dzielone poprzez wspólne przygotowanie, typizację, ale przede wszystkim poprzez działania społeczne, koncepcji, w której Schütz obejmuje wszystkie formy interakcji. Intersubiektywność wykonana przez działania społeczne. Więc, jaka jest istota ludzkich zachowań? Odpowiedź Schütza następuje z myśli Webera. Weber definiuje działanie jako „zachowanie związane z obiektem”, jest zachowanie motywowane intencją, do której jednostka odnosi subiektywny wymiar. W oparciu o tę definicję Schütz uważa działanie za świadomą i dobrowolną postawę podmiotu obdarzonego intencjonalnością. Gdy akt określa sytuację trwającą, akcja wyznacza już sytuację zakończoną z której wynikają skutki (Hussler).³³ Podejście metodologiczne proponowane przez Schütza jest opis „struktury”. Oznacza, że mamy nadzieję przezwyciężyć niebezpieczeństwo socjologii uzbrojonej w uprzedzenia. Ta ejdetyka byłaby zobiektywizowana refleksją nad subiektywnymi strukturami, które łączą działanie społeczne. Byłby

---

30 Ibidem, s. 288 -290.

31 Ibidem, s. 291.

32 Ibidem, s. 291- 292

33 Szacki J., Nijakowski L., Jasińska-Kania A., Współczesne teorie socjologiczne t.2. Scholar, Warszawa 2006 s. 893.

to ejdetyk codziennego świata życia, w którym akumulacja wiedzy może nadać sens przez „przyswojenie podobieństwa” do nowych doświadczeń. Proces ten można wytłumaczyć jako „naiwny” jako „fides” -wiara, zaufanie, na ważności „dejaéprouvéen-tant, validate”-czyli pragmatyczne rozwiązanie podobnej sytuacji. Dla Schütza życie codzienne przeżywa się pragmatycznie, czyli jako odbicie podmiotu niosącego nawyk pamięci o jego doświadczeniu w świecie. Schütz kończy opracowaniem fenomenologicznej koncepcji kultury. Pogląd ten opiera się na zrozumieniu kultury jako proces identyfikacji. Kultura nie jest symbolem długiego trwania, lub wykorzystania symboli społecznych jako mediatorów wiedzy o świecie,ale kontekst znaczenia, w którym te rzeczy się dzieją, na których działają rezerwy doświadczenia i struktury trafności.³⁴W przeciwieństwie do kulturalistycznego rozumienia kultury, który postrzega kulturę jako obiekt-cel sam w sobie, zdominowany przez jej wymiarze symbolicznymSchütz postrzega kulturę jako pragmatyczne następstwa aktu społecznego kontaktu osób ze światem, rozpoznawania i interpretacji sytuacji, które dziś otaczają świat i przewyciężają impasy.³⁵W rzeczywistości Schütza symbol nie istnieje sam w sobie, ale w pragmatycznym procesie jednostki w nadawaniu znaczenia światu. To, co historycznie przekazywane, niekoniecznie oznacza symbole, ale rozwiązania świata. Można raczej powiedzieć, rezerwy doświadczenia, zasoby ekspresji i struktury trafności. Produkcja znaczeń, kultury odbywałaby się poprzez działającą koniunkturę podmiotu z tradycjami rozwiązań światowych, z świadomością zmysłową.

Potomność Schütza

Prace Schütza zależą u zbiegu podwójnego wpływu kompleksowego socjologii Webera i fenomenologii Husserla i mogą być rozumiane w kontekście zwalczania esencjalistycznej teorii, której głównym założeniem jest odrzucenie pełnej racjonalności rzeczywistości.³⁶Schütz był także krytykiem Webera i Husserla. Chcąc budować swoją teorię kultury, a raczej jego fenomenologicznej socjologii dążył do przewyciężenia postrzegania kompleksowej socjologii.³⁷Niekompletnością socjologii Webera było twierdzenie, że kontekst zmysłów jest w całości tworzony z pośrednictwem badacza i dlatego nie może być przypisany do aktora społecznego, a więc sam odgrywa racjonalność, któraniem odpowiada pełnemu subiektywnemu potencjału osoby. W ten sposób metoda Webera nie sięgała głęboko do doświadczenia doświadczanego przez podmiot społeczny. Schütz wyrzekłby się zbadania podstawowych źródeł zjawiska oznaczania. Byłby skazany na trwałe pozostawanie w formie zachowania, które Weber nazywa racjonalnością z powodu celu, czyli postawą tego, który kieruje

---

34 Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2005 r. s. 482-484.

35 Ibidem, s. 482- 483.

36 Ritzer G., *Klasyczna teoria socjologiczna*. Zysk I S-Ka 2004 s. 280

37 Szacki J., Nijakowski L., Jasińska-Kania A., *Współczesne teorie socjologiczne* t.2. Scholar, Warszawa 2006 s. 865.

swoim zachowaniem od środków, celów i konsekwencji, a nie emocjonalnie lub tradycyjnie. Ambicją Schutza było odnowienie fenomenologiczne, zrozumienia socjologii. Niemniej jednak, aby to uczynić, konieczne było również opracowanie krytyki myśli Husserla. Używając wiedzy Husserla, by rozwinąć myśl Webera, użył wiedzy Webera, by rozwinąć fenomenologię Husserla. Matrycą tej strategii była propozycja przewyższenia wizji transcendentnego „Ego” konstytuowanego nad własnym światem i niezależnego od innych. Schützafascynował temat podmiotowości w perspektywie socjologicznej, oraz utworzenie macierzy idei pomysłu inter-podmiotowości, która wykracza poza proste konstelacje indywidualnej podmiotowości wrodzonej do myśli Husserla. Myśl Schütza podsumowuje pytania stwarzane przez nauki o umyśle oferuje oryginalne rozwiązania problemu wzajemnych podmiotowości w fenomenologii. Buduje ramy fenomenologicznej socjologii, które w XX wieku, wpłyną na wiele dziedzin intelektualnych, takich jak etnometodologia, antropologia kognitywna, historia społeczna, psychologia, psychologia genetycznej reprezentacji, teorii społecznych i teorii komunikacji. ³⁸Niemniej jednak wpływ ten pozostaje dyskretny, prawdopodobnie ze względu na niekonwencjonalne ścieżki jego myśli w obu jego aspektach teoretycznych i metodologicznych, jak we własnej konstytucji, w wyniku intensywnej pracy.

Bibliografia

1. Fenomenologia i socjologia. Zbiór tekstów red. Z. Krasnodębski, Warszawa 1989.
2. Husserl E., Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia, przekł. J. Sidorek, Warszawa: Fundacja Aletheia, 1993.
3. Husserl E., Medytacje kartezjańskie, przekł. A. Wajs, Warszawa: PWN, 1982.
4. J.H. Turner: Struktura teorii socjologicznej. Pwn, Warszawa: 2005.
5. Lejzerowicz-Zajączkowska B.: Człowiek w świecie sensów. Filozoficzne podstawy fenomenologicznej socjologii Alfreda Schütza. Novum, Płock 2003.
6. Lachowska D.: Codziennosc i socjologia. „Literatura na świecie”, nr 2 (163), 1985
7. Ritzer G., Klasyczna teoria socjologiczna. Zysk I S-Ka 2004
8. Szacki J., Historia myśli socjologicznej, Warszawa 2005
9. Szacki J., Nijakowski L., Jasińska-Kania A., Współczesne teorie socjologiczne t.2. Scholar, Warszawa 2006
10. Schütz A., O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej, Kraków: NOMOS, 2008
11. Schütz A., Świat społeczny i teoria działania społecznego, [w:] Sztompka, P., Kucia M. (red.), Socjologia. Lektury, Kraków, 2005
12. Sztompka P., Kapitał społeczny. Znak, Kraków 2016

INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE ROZWÓJ PARTNERSTWA PUBLICZNO – PRYWATNEGO W POLSCE – UWAGI OGÓLNE

mgr Kurek Natalia Małgorzata
doktorantka w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
recenzent - dr Marzena Myślińska

Wstęp

Partnerstwo publiczno – prywatne stanowi formę współpracy sektora publicznego i partnera prywatnego, której celem jest realizacja inwestycji lub świadczenie usług, za których dostarczanie odpowiedzialny jest sektor publiczny. Wspomniana współpraca opiera się na założeniu, że każda ze stron – podmiot publiczny, jak i partner prywatny jest w stanie lepiej wywiązywać się z powierzonych jemu zadań, niż w sytuacji, gdyby za całościową realizację zadania odpowiedzialny byłby wyłącznie jeden podmiot.

Polski ustawodawca w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 roku zdefiniował istotę partnerstwa publiczno – prywatnego jako wspólną realizację przedsięwzięcia, która opiera się na podziale zadań i ryzyk pomiędzy podmiotem publicznym, a partnerem prywatnym¹.

Należy zauważyć, że realizacja danego przedsięwzięcia w formule partnerstwa publiczno – prywatnego nie jest możliwa bez odpowiedniego wsparcia instytucjonalnego. W Polsce rozwojowi partnerstwa publiczno – prywatnego oraz wzrostowi kompetencji wśród adresatów tej formy współpracy sprzyjają inicjatywy

podejmowane przede wszystkim przez organy administracji rządowej².

Ministerstwo Gospodarki

Ministerstwo Gospodarki zostało utworzone na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 listopada 1999 roku³, które weszło w życie następnego dnia z mocą obowiązującą od dnia 10 listopada 1999 roku. Następnie Ministerstwo

---

¹ Ustawa z dnia 19 grudnia 2008 roku o partnerstwie publiczno – prywatnym, Dz. U. 2009 nr 19, poz.100 z późn. zm.

² M. Liżewski, Instytucje wspierające rozwój partnerstwa publiczno – prywatnego w Polsce [w:] Partnerstwo publiczno – prywatne. 100 pytań, wyjaśnień, interpretacji, red. R. Cieślak, Warszawa 2014, s. 130.

³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 listopada 1999 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Gospodarki, Dz. U. 1991 nr 91 poz. 1021.

Gospodarki zniesione na skutek Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2003 roku⁴. Wówczas komórki organizacyjne Ministerstwa Gospodarki zostały włączone do Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej.

Ponownie Ministerstwo Gospodarki zostało utworzone na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 31 października 2005 roku⁵. Natomiast zostało zniesione Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2015 roku⁶. Wówczas ministerialne komórki organizacyjne zostały włączone do nowopowstałego Ministerstwa Rozwoju.

Godzi się zauważyć, że Ministerstwo Gospodarki jako pierwsze podjęło działania związane z propagowaniem formuły partnerstwa publiczno – prywatnego już w trakcie wejścia w życie pierwszej polskiej ustawy poświęconej instytucji partnerstwa publiczno – prywatnego w 2005 roku⁷.

Następnie przepisy drugiej polskiej ustawy o partnerstwie publiczno – prywatnym z dnia 19 grudnia 2009 roku⁸ nałożyły na ministra właściwego do spraw gospodarki formalny obowiązek upowszechnienia i promowania partnerstwa publiczno – prywatnego, jak również dokonywania analiz i ocen funkcjonowania partnerstwa publiczno – prywatnego.

Najważniejszą inicjatywą Ministerstwa Gospodarki poświęconą partnerstwu publiczno – prywatnemu było stworzenie Bazy Projektów Partnerstwa Publiczno – Prywatnego. Wspomniana baza jest dostępna pod adresem www.bazapp.gov.pl. Oprócz szeroko pojętej promocji baza zawiera najnowsze informacje o realizowanych projektach i fazie ich realizacji.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego powstało w dniu 31 października 2005 roku. Zostało niejako wyodrębnione z Ministerstwa Gospodarki i Pracy. Następnie w dniu 27 listopada 2013 roku na skutek połączenia Ministerstwa Rozwoju Regionalnego i Ministerstwa Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej zostało utworzone Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.

---

4 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej i zniesienia Ministerstwa Gospodarki, Dz.U. 2003, nr 1 poz. 2.

5 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 października 2005 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Gospodarki oraz zniesienia Ministerstwa Gospodarki i Pracy, Dz. U. 2005 nr 220 poz. 1880

6 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Rozwoju oraz zniesienia Ministerstwa Gospodarki, Dz. U. 2015 poz.2076

7 Ustawa z dnia 28 lipca 2005 roku o partnerstwie publiczno – prywatnym, Dz. U. 2005, nr 169 poz.1420 z późn zm.

8 Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 roku o partnerstwie publiczno – prywatnym, Dz. U. 2009 nr 19 poz. 100 z późn. zm.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego podejmowało szereg działań na rzecz rozwoju partnerstwa publiczno – prywatnego, a w szczególności kładło nacisk na wsparcie doradcze i edukacje w zakresie realizacji projektów partnerstwa publiczno – prywatnego, które miały być finansowane ze środków pochodzących z Unii Europejskiej.

W celu uskutecznienia działań Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z inicjatywy resortu w styczniu 2011 roku powstała Platforma Partnerstwa Publiczno – Prywatnego, która dostępna jest pod adresem www.pppp.gov.pl⁹

W dniu 26 stycznia 2011 roku zostało podpisane porozumienie dotyczące Platformy współpracy w zakresie partnerstwa publiczno – prywatnego¹⁰. Stronami porozumienia byli ministrowie, przedstawiciele agend rządowych, banków i władz samorządowych.

Misją portalu jest wzmocnienie potencjału instytucji publicznych do dostarczania wysokiej jakości, efektywnych kosztowo usług publicznych i infrastruktury oraz zwiększenie skuteczności i efektywności samorządów w realizacji projektów dzięki partnerstwu publiczno – prywatnemu¹¹.

Nadto, jak wynika z treści przytoczonej strony internetowej; bezpośrednimi celami istnienia platformy są:

1) skuteczna realizacja projektów aktualnie przygotowywanych oraz wsparcie sektora publicznego w celu przygotowania dobrych projektów na następną perspektywę finansową 2014-2020;

2) stworzenie warunków do swobodnego, kreatywnego działania przez instytucje publiczne oraz przygotowanie kadr¹².

Konsekwencją podejmowanych działań jest nie tylko rozpowszechnienie modelu partnerstwa publiczno – prywatnego, ale także stworzenie standardów dokumentacji i procedur przygotowywania takich inwestycji.

Należy zauważyć, że platforma ma także zapewnić wsparcie merytoryczne dla podmiotów publicznych realizujących projekty partnerstwa publiczno – prywatnego w postaci szerokiego dostępu do opinii, analiz, raportów z audytów, wzorów dokumentacji projektowych¹³.

---

9 Tamże, s. 130.

10 Porozumienie dotyczące Platformy współpracy w zakresie partnerstwa publiczno – prywatnego, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, www.pppp.gov.pl, [dostęp 2012-05-29].

11 D. Hajdys, Instytucjonalne wsparcie partnerstwa publiczno – prywatnego w Polsce, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne problemy usług, nr 100, Szczecin 2012, s.86.

12 www.ppp.gov.pl [dostęp 2018-12-15].

13 M. Lizewski, op.cit., s. 130.

Ministerstwo Rozwoju

Ministerstwo Rozwoju zostało utworzone w dniu 8 grudnia 2015 roku w drodze przekształcenia Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju wraz z przejęciem kompetencji Ministerstwa Gospodarki. W ramach wspomnianego ministerstwa został utworzony po raz pierwszy Departament Partnerstwa Publiczno – Prywatnego.

W 2017 roku Ministerstwo Rozwoju opublikowało #PakietdlaPPP, na który składają się konkretne działania, a których zadaniem jest pobudzenie rynku partnerstwa publiczno – prywatnego w Polsce. Wspomniany dokument zakłada między innymi, że:

- 1) w latach 2017 - 2020 zostanie w Polsce zawartych 100 nowych umów na realizację inwestycji w formule partnerstwa publiczno – prywatnego;
- 2) wartość inwestycji ma wynieść co najmniej 5% nakładów inwestycyjnych w sektorze publicznym;
- 3) a do 2020 roku co najmniej 10 postępowań o wybór partnera prywatnego zainicjuje sektor rządowy.

W dniu 31 marca 2017 roku został uruchomiony trzyletni projekt szkoleniowy poświęcony rozwojowi partnerstwa publiczno – prywatnego w Polsce. Szkolenia te są dedykowane pracownikom administracji rządowej i samorządowej. Celem ministerstwa jest przeszkolenie co najmniej 1400 pracowników administracji publicznej z ponad 600 instytucji.

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości i Instytut Partnerstwa Publiczno – Prywatnego

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości to instytucja rządowa zajmująca się wspieraniem partnerstwa publiczno – prywatnego w Polsce. Z kolei Fundacja Instytut Partnerstwa Publiczno – Prywatnego jest niezależną organizacją pozarządową, która powstała w 2003 roku i jako pierwsza w Polsce w sposób profesjonalny zajęła się zagadnieniem współpracy sektora publicznego z prywatnym w zakresie realizacji zadań publicznych w formule partnerstwa publiczno – prywatnego¹⁴.

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości wraz z Instytutem Partnerstwa Publiczno – Prywatnego w latach 2011-2014 realizowały projekt systemowy – „Partnerstwo publiczno – prywatny”. Budżet projektu wyniósł 10.047.180 zł, a jego celem była promocja formuły partnerstwa publiczno – prywatnego.

---

¹⁴ Zob. Tamże, 132.

Projekt finansowany był ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Poddziałanie 2.1.3 Wsparcie systemowe na rzecz zwiększania zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw Programu operacyjnego Kapitał Ludzki¹⁵. Przedmiotowy projekt obejmował organizację i przeprowadzenie cyklu 16 otwartych seminariów poświęconych problematyce partnerstwa publiczno – prywatnego – łącznie 5 zadań:

1. Stworzenia sieci współpracy między członkami Platformy PPP w celu wymiany wiedzy, dobrych praktyk i sprawdzonych rozwiązań dotyczących przygotowania i realizacji projektów partnerskich, identyfikacji barier oraz tworzenia rozwiązań przyczyniających się do rozwoju Partnerstwa;

2. Inicjowania i wsparcia przygotowania projektów pilotażowych służących identyfikacji barier powstających w trakcie realizacji projektu, przygotowania sektorowych i horyzontalnych analiz, określenie trybu postępowania przy partnerstwie publiczno - prywatnym, zapewnienie doradztwa prawnego oraz ekonomiczno-finansowego;

3. Wsparcia merytorycznego podmiotów realizujących projekty partnerstwa publiczno – prywatnego;

4. Zapewnienia podmiotom publicznym szerokiego dostępu do opinii, ekspertyz, analiz, raportów z audytów, wzorów umów dotyczących partnerstwa publiczno-prywatnego;

5. Promocji partnerstwa publiczno – prywatnego.

Zakończenie

Rekapitułując, chciałabym formułować wnioski, które wynikają z analizy aktów prawnych i literatury przedmiotu:

I. Partnerstwo publiczno – prywatne to alternatywna metoda wykonywania zadań publicznych, która polega na współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego w celu realizacji konkretnej inwestycji.

II. W Polsce instytucjami wspierającymi rozwój partnerstwa publiczno – prywatnego są między innymi Ministerstwo Gospodarki, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Instytut Partnerstwa Publiczno – Prywatnego. Wszystkie wymienione instytucje realizowały bądź realizują przedsięwzięcia, które mają na celu upowszechnienie koncepcji partnerstwa publiczno – prywatnego, tak aby trafiła ona do możliwie jak największej liczby adresatów.

---

15 D. Hajdys, op.cit. s.87.

Bibliografia

Literatura:

- 1) D. Hajdys, *Instytucjonalne wsparcie partnerstwa publiczno – prywatnego w Polsce*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne problemy usług, nr 100, Szczecin 2012.
- 2) M. Liżewski, *Instytucje wspierające rozwój partnerstwa publiczno – prywatnego w Polsce* [w:] *Partnerstwo publiczno – prywatne. 100 pytań, wyjaśnień, interpretacji*, red. R. Cieślak, Warszawa 2014.

Akty prawne:

- 1) Ustawa z dnia 28 lipca 2005 roku o partnerstwie publiczno – prywatnym, Dz. U. 2005, nr 169 poz.1420.
- 2) Ustawa z dnia 19 grudnia 2008 roku o partnerstwie publiczno – prywatnym, Dz. U. 2009 nr 19, poz.100 z późn. zm.
- 3) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 listopada 1999 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Gospodarki, Dz. U. 1991 nr 91 poz. 1021.
- 4) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej i zniesienia Ministerstwa Gospodarki, Dz.U. 2003, nr 1 poz.2.
- 5) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 października 2005 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Gospodarki oraz zniesienia Ministerstwa Gospodarki i Pracy, Dz. U. 2005 nr 220 poz. 1880
- 6) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Rozwoju oraz zniesienia Ministerstwa Gospodarki, Dz. U. 2015 poz.2076

Inne:

- 1) Porozumienie dotyczące Platformy współpracy w zakresie partnerstwa publiczno – prywatnego, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, www.pppp.gov.pl, [dostęp 2012-05-29].

ІННОВАЦІЇ В МАСОВИХ СВЯТАХ В НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

***Кущак Світлана Анатоліївна**
асистент кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля
Київський національний університет культури і мистецтв*

Автором проаналізовано уведення у культурну практику українців нових свят. Показано, що запровадження нових елементів, послуг, методик у існуючі святкові дійства, модифікують існуючі традиції свята. Водночас запроваджуються нові свята, що мають політичне наповнення й виконують ідеологічні, виховні, національно-консолідуєчи та пропагандистські функції.

***Ключові слова:** інновації , масові свята, традиційна культура, святкова культура, розважальна .*

Інновації у масових святах незалежної України доцільно класифікувати на декілька груп:

- уведення у культурну практику українців нових свят;

- запровадження нових елементів, послуг, методик у існуючі святкові дії;

- удосконалення традиційних масових свят.

Подібна історико-культурна реконструкція (тобто, інтеграція традиційних форм святкової культури з інноваційними, спричиненими потребами часу), забезпечує, з одного боку, відновлення, популяризацію й практичне використання традиційної культури українського народу, а з іншого - насичення свята символічними та художньо-знаковими складовими сучасності. Сутнісною ознакою таких «модифікованих» свят є виконання ними декількох функцій. Передусім, солідаризуючої, об'єднувальної функції, спрямованої на політкультурність й міжкультурну толерантність в Україні, її національні пріоритети та формування духовно-особистісних рис.

Значна кількість свят, запроваджених на державному рівні з потужним державницьким, ідеологічним, суспільним підґрунтям. Так, у 1992 р., «зважаючи на волю українського народу та його одвічне прагнення до незалежності, підтверджуючи історичну вагомість прийняття Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року», прийнято Постанову Верховної Ради України «Про День незалежності України», що започаткувало відзначання державного загальнонародного свята українців - Дня Незалежності України .

З 2005 р. по 2011 р. 22 листопада українцями відзначався День Свободи, приурочений до річниці Помаранчевої революції й установлений «з метою утвердження в Україні ідеалів свободи і демократії, виховання у громадян почуття національної гідності, враховуючи історичне значення революційних подій осені 2004 року, які засвідчили волелюбність Українського народу, його прагнення до свободи і демократичних цінностей, та на підтримку ініціатив громадськості» . Прикметно, що даний Указ втратив чинність під час президентства В. Януковича, що пояснювалося бажанням впорядкувати «відзначення в Україні деяких пам'ятних дат і професійних свят» (Указ Президента України від 30 грудня 2011 р. за № 1209/2011 «Про відзначення в Україні деяких пам'ятних дат та професійних свят»).

Цікаво, що разом із Днем Свободи в Україні також скасовано такі свята як: День соборності України, Всеукраїнський день працівників культури та аматорів народного мистецтва, День флоту України та День майстрів народного мистецтва. І хоча День Свободи в Україні фактично відновлено у Дні Гідності та Свободи, що відзначається з 21 листопада 2014 р., «з метою утвердження в Україні ідеалів свободи і демократії, збереження та донесення до сучасного і майбутніх поколінь об'єктивної інформації про доленосні події в Україні початку ХХІ століття, а також віддання належної шани патріотизму й мужності громадян, які восени 2004 року та у листопаді 2013 року - лютому 2014 року постали на захист демократичних цінностей, прав і свобод людини і громадянина, національних інтересів нашої держави

та її європейського вибору» .

Щороку (з 2005 р.) у останню суботу листопада українцями вшановуються пам'ять жертв голодоморів і політичних репресій .

Прикладом нових свят політичного спрямування є й День Соборності України, що, згідно з Указом Президента України з 1999 р. відзначається щорічно 22 січня - «у день проголошення в 1919 році Акта злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки» .

Необхідно вказати на тенденцію запровадження масових свят відповідно до культурних та правових потреб різних соціальних груп. Зокрема, День Матері, що відзначається у країнах Західної Європи та США з початку ХХ ст. запроваджено в Україні у 2000 р. Його святкують у другу неділю травня. Тепле, людяне, мирне свято насичене символізмом, адже мати – як берегиня роду, культурної спадщини українських традицій – є заступницею роду людського. Недаремно, цей день припадає на травень – місяць Пречистої Діви Марії, заступниці українського козацтва.

З 1998 р. 1 червня в Україні відзначається одне із найстарших у світі міжнародних свят - День захисту дітей, який вперше відсвяткувало людство ще у 1950 р. З 1999 р. 17 листопада в Україні відзначається Міжнародний День студентів .

Значна частка масових свят українцями запозичена з інших країн світу. Такими є День святого Валентина (в традиційній українській культурі - Свято Івана Купала та День Петра і Февронії), Масляна (Масниця або Колодії), Halloween (святами-аналогами запозиченого свята в українців є Велесова ніч, Навій день, Макоші).

Так, складовою західноєвропейської та американської культур є свято Halloween, що відзначається у світі у ніч напередодні першого листопада. Хеллоуїн сягає своїми коренями кельтського свята, присвяченого вшануванню культу предків. Однак з плином часу свято позбавилося своєї сакральної складової й, увібравши у себе народні традиції й ознаки різних народів, перетворилося на розважально-комунікативний захід, популярний у багатьох країнах світу. Його проведення супроводжується маскарадними процесіями (учасники свята вбираються у костюми відьом, монстрів, привидів та іншої нечистої сили), різноманітними тематичними розвагами («метання» гарбуза, конкурс на найстрахітливіший костюм, маніфестації казкових істот, зображуючих «темні» сили), участю у святі і дорослих, і дітей. У слов'янських народів, у період, на який припадає свято Хеллоуїн, відзначали поминальні дні («Осінні Діди»).

Друга група святкових інновацій – запровадження нових елементів, послуг, методик у існуючі святкові дійства – утворилася на основі поєднання нововведень у святкове дійство з традиціями. Прикладом може бути Указ Президента України від «Про день захисника України» (2014 р.), у якому зазначається «з метою вшанування мужності та героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, військових традицій і звичаїв Українського народу, сприяння дальшому зміцненню патріотичного

духу у суспільстві та на підтримку ініціативи громадськості» установити в Україні свято - День Захисника Вітчизни, що відзначається 14 жовтня .

Споконвіку українцями у цей же день відзначається День Святої Покрови Пресвятої Богородиці, День створення Української повстанської армії та день українського козацтва. У результаті цей день перетворився на значущу дату, «яка щорічно переповнює гордістю та хвилюваннями серця мільйонів громадян нашої України; свято звитяги українського лицарства, а також день пам'яті та пошани всіх, хто впродовж століть боровся за державний суверенітет України під покровом святої Матері Божої» .

До того ж, як зазначає О.Ліманська «обряд пробуджує відчуття священного не лише у тому випадку, коли безпосередньо відноситься до релігійного культу, але, якщо з його виконанням пов'язана віра у реальність надреального світу. Художність релігійних обрядів дає не тільки соціально-орієнтовані погляди, а й індивідуальні естетичні переживання, що йдуть від відчуття богоподібної довершеності. Божественну любов найлегше сприйняти через церковний обряд, де для неї передбачені основні почуття: віра, надія та любов. Але ж і секуляризовані, і цілком світські обряди, коли вони дають простір для виявлення творчості своїх учасників, – пробуджують свячене відчуття цілісності світу».

Системне синтезування традиційних та інноваційних святкових форм обумовило поєднання в сучасних українців різних, на перший погляд несумісних, елементів святкової культури. Наприклад, під час циклу Різдвяних свят люди відвідують церкву, співають колядки та щедрівки, готують до столу дванадцять пісних страв (кутя є обов'язковою), сідають вечеряти з появою на небі першої зірки, відвідують близьких та рідних, і, водночас, - прикрашають новорічну ялинку та кладуть під неї подарунки, ватаги колядників, зазвичай, змішані, що не притаманне українській традиційній культурі. Т. Гаєвська зазначає: «Втративши свій первісний, сакральний смисл вони, завдяки процесу естетизації, перетворились на своєрідні мистецькі твори – прикраси побуту, громадського життя».

Проте, якщо порівнювати процеси запровадження інновацій у вітчизняній масові свята із аналогічними процесами світового рівня, маємо помітити, що масове свято, зазвичай, організовується не як автономне явище у житті міста, а спільно із громадою та з урахуванням специфіки міської інфраструктури. Тобто, при проведенні свята необхідно урахувати наявність стадіонів та шкіл, музеїв і театрів, бібліотек та картинних галерей, інфраструктури громадського транспорту та якості його роботи, кількості аеропортів, пам'яток архітектури тощо.

Література:

1. Гайдукевич К. Масові свята: ретроспектива і перспектива // Культурно-дозвілєва діяльність у сучасному світі : колективна монографія. – К.: Видавництво ЛІРА, 2017. – 328 с. – С. 28-47.

2. Ліманська О. В. Сучасна обрядова культура українських свят в системі духовних цінностей суспільства / О. Ліманська // Вісник ХДАДМ: Зб. наук. ст. – Харків: ХДАДМ, 2009.

– № 1. – С. 79–87.

3. Ротар Н. Ю. Роль нових політичних свят у формуванні політичних ідентичностей: буковинський вимір / Н. Ротар // Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса]. – 2013. – Вип. 3. – С. 85-109.

4. Kachelriess, Rob. Actually Cool Things to Do When Someone Visits Las Vegas. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.thrillist.com/entertainment/las-vegas/things-to-do-in-las-vegas#>

5. Курочкін О. В. Святово-обрядова культура: вибр. пр. / О.В.Курочкін. – К.: Видавництво Ліра-К, 2018. – 298 с.

6. Крипчук М. Проблеми використання технічних засобів у сучасних шоу-програмах / Крипчук М., Єгорова Н. // Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Вип.17. – Вінниця : ТОВ Нілан-ЛІТД, 2018. – С. 79–82.

7. Крипчук М. В. Проблеми створення масового театралізованого видовища (принципи художнього оформлення / М. В. Крипчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Мистецтвознавство. – № 2. – 2011. – С. 163–168.

CHALLENGES AND ACTIVITIES IN TOURIST MARKET OF LUBUSKIE VOIVODESHIP

Lisowska-Szron Irena,

studentka Uniwersytetu Szczecińskiego

irena.szron@gmail.com

Summary

Lubuskie voivodeship is a province, especially attractive in terms of its environment as it is a land full of forests, lakes and rivers. Those values are the main attraction around which tourist infrastructure and marketing has been built for many years. Many activities had been taken around this subject, but results are still not satisfying and Lubuskie province remains unpopular in the Polish tourist market. The article describes the reasons of the slow tourism development in the Lubuskie voivodeship, which is also related to the low labour supply in the tourist sector. Moreover the article points alternative solutions that can influence the Lubuskie's tourist development and favourably improve its image as a modern, green and forthcoming.

Introduction

Lubuskie voivodeship is considered to be the most wooded one in Poland (Central Statistical Office, 2016, p. 38), and therefore attractive in terms of its natural values. Ecotourism slowly becomes Lubuskie's speciality and helps to build its branding strategy (Development Strategy of Lubuskie Voivodeship 2020, 2012). Opportunities of tourism sector are also based on military tourism,

nautical tourism as well as the significant amount of castles, churches, manors and palaces. Beneficial impact can also be found in a culinary tourism and a tourism of a cross-border nature related especially to our western neighbour, Germany (Development Strategy of Lubuskie Voivodeship 2020, 2012). Marshal Office of the Lubuskie Voivodeship deals with the internal marketing affairs and predicate its activities with a well developed strategies. Main documents consist of Regional Statistical Documents, essentially Development Strategy of Lubuskie Voivodeship 2020, Development Strategy of Western Poland 2020 and Lubuskie Tourism Development Programme by 2020 part 1 and 2. The analysis of some of the publications mentioned above will provide a foundation to the reflections in this article.

In January 2014 Lubuskie Tourism Development Programme has been published. It summarized the effects of implementation of Lubuskie Tourism Development Strategy 2006-2013. By analysing this document it can be stated that Lubuskie voivodeship is not really valued and acknowledged by Polish people. The progress of Lubuskie is not rated positively, however the challenges the Voivodeship is constantly trying to overcome may turned out to be helpful and bring the significant development of this tourist area (Lubuskie Tourism Development Strategy 2006-2013, 2009). Therefore the research problem discussed in this article is about the challenges Lubuskie has to confront to increase its nationwide recognition, to encourage people to visit and benefit from the many of Lubuskie's attractions and, as a consequence, increase the labour demand in the Lubuskie voivodeship (Lubuskie Tourism Development Programme by 2020, 2016).

It is worth considering what exactly the profile of a modern tourist looks like, what kind of expectations and preferences concerning spending his free time does he have. Moreover we need to respond to a question of how developed the tourism infrastructure is, and does a tourist visiting a certain place will be able to find an accommodation, do shopping or tank a car. What is also important is the standard that the tourist expects, if he prefers a place with a better service, potentially more expensive or if the standard is not as important as a tourism product itself. There is also a matter of the urbanisation, if the tourist chooses to rest within a city or in a countryside.

For the sake of this publication the author forms a hypothesis that over the years the profile of a tourist evolved. He is much more demanding than in the previous decade. The modern tourist expects a well developed infrastructure that, apart from using the tourism product itself, can provide him with all other necessities. The hypothesis contains also a fact that the tourist is a mobile one and therefore it does not really matter if he decides to stay in a city or in a countryside. However, it does not affect his expectations concerning the standard, even if the cost of accommodation is relatively low.

Tourism

These beginning of the tourism is dated back to XVIII century and is related to the travelling of rich Englishmen in Europe. This voyages are often called a

grand tour probably because of its range and duration (Cymańska-Grabowska i Stablik-Właźlak, 2014). It is worth mentioning the interdisciplinary nature of a tourism, when the definition depends on a researcher's criteria and where a tourism is an economic, social, psychological, cultural and structural act.

The definition of Walter Hunziker is considered to be a model one. He says that "the tourism is a group of relations and experiences resulting from the travel and the residence of visitors, as long as it is not followed by the purpose of settling down and carrying out a paid activity" (Hunziker i Bern).

We distinguish three basic kinds of a tourism (Fedak (red.), 2016, p. 14):

- domestic tourism
- outbound tourism
- incoming tourism

The domestic tourism is when residents of a given country travel only within this country, outbound tourism means that residents of a given country travel and stay outside that country and incoming tourism includes non-residents travelling within the given country (Kruczek, 2005, p. 10).

When examining the challenges of the Polish tourist market, it is worth mentioning the types of tourism (Cymańska-Grabowska and Stablik-Właźlak, 2014, p. 35):

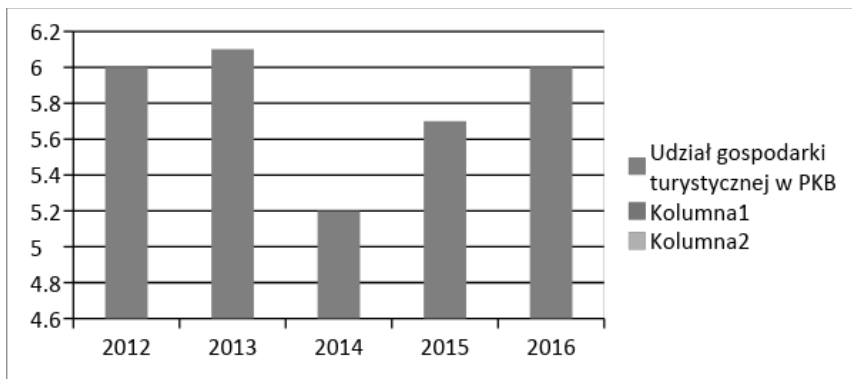
- adventure tourism
- religious tourism
- business tourism
- medical tourism
- spa tourism
- cognitive tourism

Tourism causes inflow of a capital, which comes directly from tourists to entrepreneurs, as well as indirectly, to every company or institution connected to a tourism sector. Resting and exploring nature is being combined with creating new workplaces and development of local investments and improving the quality of life of regional communities.

In economic terms tourism includes the production and the consumption of tourist goods. Therefore it examines the needs, goods, services and tourist product.

Tourism became one of the most important economic sector especially among small local communities as it allowed to gradually change the nature of rural areas and increase the profitability of agricultural businesses in Poland (Szubert-Zarzeczny, 2002, 69-70).

According to the research carried out by the Ministry of Sport and Tourism in 2017 tourism contributed approximately 6% to the GDP of Poland in 2016 and was increasing since 2014 (graph 1). Similar situation was registered in 2012 (increasing until 2013) after the promotion of European Football Championship which was held in Poland (p. 63-64). The growth pattern shows that the significance of tourism in Poland will increase every year.

Graph 1. Tourism Industry contribution to GDP

Source: Estimation of Tourism Department according to data provided by Tourism Institute, Activ Group, Main Statistical Office and National Bank of Poland, Warsaw 2017

Challenges facing Lubuskie's tourism.

Challenges facing Lubuskie's tourism

The first challenge Lubuskie voivodeship has to face is adapting its offer to the current tourist's profile. Marek W. Kozak (2001, p. 3) investigated changes displayed by a western tourist in case of vacation preferences. The tourist offer in the western regions of Poland targets residents of big agglomerations as well as our neighbours – Germany, and residents of Scandinavia. He realised that western Poland is not yet ready to meet the expectations of a tourist that expects nothing less than an European standard.

foreign languages. He was narrow-minded and eager to discover the world only as a part of a tourist group limited to leisure activities. His only purpose was so-called 3s – sun, sand, sea, (Kozak, 2010, p. 35.).

The infrastructure development as well as economic development resulted, according to M. W. Kozak (2010, p. 35.), with establishing of a brand new tourist type. The one who is educated, knows foreign languages, is open-minded, plans the trip spontaneously and is ready to enjoy the surrounding as well as entertainment. That kind of tourist is characterized by 3e – education, excitement, entertainment. He belongs to a business tourism, shopping tourism or postindustrial tourism. The Polish entrepreneur has to find a way to change his offer to match the expectations and needs of a new tourist.

Apart from the visibly favourable nature values, there are tourist products and infrastructure that have to be taken care of. It is shown by the agro-tourism development (GUS, 2017. p. 5) that progresses for several years already and

results with people visiting Lubuskie not only from different regions in Poland but also from western countries especially from Germany and France. The reason for agro-tourism development is a strong demand from the city's residents to explore countryside's areas and its attractions. Moreover people want to spend their time actively hence the attractions like sport activities or Lubuskie's Trail of Wine and Honey (Lubuskie Szlak Wina i Miodu) and Saint James's Trail. The modern tourist is relatively rich and expects the sanitary conditions of his accommodation to be possibly adequate to his status (Development Strategy of Lubuskie voivodeship 2020, 2012).

On the other hand the promotion of tourist product may also contribute to reviving long forgotten local architecture as well as improving the quality of region's offer e.g. Saint James's Trail and its well prospering facilities (Heliak, 2012, p. 213-214.).

The most important problem that Lubuskie voivodeship has to deal with is creating a strong long lasting image that will make tourists look favourably on this region and at the same time encourage them to choose Lubuskie as their holiday destination. That image has to be closely connected to the most attractive and convincing aspects of the Voivodeship (Lubuskie Tourism Development Programme by 2020, 2014). Central Statistical Office states that Lubuskie is only at 10th place in Poland considering voivodeships attractiveness. The analysis was based on Cultural Attractiveness Index (Wskaźnik Atrakcyjności Kulturowej). The first place on the list belongs to Małopolskie voivodeship (GUS 2017, p. 20).

In order to achieve the goal stated above it is essential to examine the tourist market considering preferences of potential clients. Lubuskie Tourism Development Programme by 2020 assumes that the tourism should in some way unite the residents of the region and educate people so they can show and use their potential for the good of their tourist region, and consider themselves proud ambassadors of Lubuskie's attractions. Only when all products are ready it is time for local and nationwide promotion.

Certain amount of significant attractions combined with well performed promotion can lead to a positive recognition of the Voivodeship. H. Johnson gives an example of enotourism, wine tourism where it is possible to visit vineyards and regions known from wine production (The Definition of enotourism, 2017). To find out more about this interesting process of making wine we have to travel to a specific part of a country, what is without a doubt an advantage for the region. Wine patterns are popular ornaments in market stands in Lubuskie voivodeship and wine from its vineyards are treated by tourists and local authorities as souvenirs. What is worth mentioning is that a lot of Lubuskie's vineyards offer tours with sightseeing and tasting and gives opportunity to purchase a bottle or two. The most popular Lubuskie's vineyards are visited by hundreds of thousands of people per year and accommodation placed nearby is certainly an advantage for that amount of tourists (Charzyński i in., 2013, p. 202).

Considering the new profile of a tourist it is good to remember that he is a mobile person looking for many attractions. Therefore it is good to offer him

also a different kind of products to complete Lubuskie's tourist offer as it is based mostly on a winemaking. The most popular and exiting attractions have to be found, so later the Voivodeship can prepare the promotion and media campaign. Creating a wide base of tourist products associated with Lubuskie voivodeship should be able to encourage people to visit the region for at least few days to fully enjoy its tourist offer.

The other important thing Lubuskie has to accomplish is creating a proper presentation of its tourist values and providing interesting and convincing knowledge of tourist products that the Voivodeship has to offer. Such offer has to be placed in every possible source especially on websites presenting tourist information as well as the ones belonging to local authorities. It is meaningful to present the offer during special tourist events, trade fairs, along with handing out information in brochures (Lubuskie Tourism Development Programme by 2020, January 2014).

To achieve that goal local authorities from Lubuskie voivodeship should focus on expanding information system with help of modern technology. According to the author of this article, because we live in a world where access to the mobile phone and Internet is common it is essential to convey the information the tourist may need with help of the mobile applications. Obviously the traditional ways of sharing information like tourist information centres or paper contents cannot be ignored. However it seems that sharing information heads toward the global access.

Marshal Office should think of starting to label places and products that seem to have a significant tourist potential. Thanks to widely available navigation it is not a problem to find a certain city. However decently made labels would assure customers that they are in a right place. Such a solution would be admired especially in case of a smaller facilities, not like hotels or guesthouses, but places that at first glance do not seem to be aimed at tourists, like private facilities or products that are not connected to the place they are being offered, like traditional dishes.

The tourism product itself is quite interesting and it can be defined as a set of objects and services that tourist uses or consumes during his travel (Kaspar i Kumz, 1982, p. 34). In a related literature can be found a concept of a regional tourist product that should contain elements associated with that region (Zdon-Korzeniowska, p. 30). That is why, according to M. Molenda, we can state that the tourist product is unique only when it is related to its original region (Molenda, 2012, p. 36.).

Another important thing for Lubuskie Voivodeship is creating a complex and well developed tourist infrastructure that consists of objects and devices, necessary to a proper customer service. Infrastructure is divided into a basic one – accommodation, and associated infrastructure – tourist devices and transport infrastructure (Płocka, 2009). In developing basic infrastructure an important factor is renovation of facilities and accommodation which are operated as a private property. For an associated infrastructure local government is more

important as it deals with activities such as a bicycle and waterway expansion or adapting to needs of disabled customers (Lubuskie Tourism Development Programme by 2020, January 2014). Moreover basic infrastructure needs much more employees, as the services are not limited only to accommodation or gastronomic services but sometimes also additional ones such as spa. Also, the whole facility has to be kept clean, ready to use at anytime.

Cycle tracks are extremely valuable especially for a region full of natural beauty. They make it possible for people to access interesting places that are unreachable for those choosing mobile vehicles. They are usually built by local governments. Marshal Office, however, should aim to be the one who coordinate, connect the trails and decide where to make a new ones. Similar situation can be noticed in a tourism infrastructure of waterways, as rivers are pride of Lubuskie voivodeship. It is worth mentioning that in Lubuskie there are two waterways that can be recognised on a European level. That is why we should constantly strive to expand waterways infrastructure adding berthing services and developing coastal areas (Lubuskie Tourism Development Programme by 2020, January 2014).

Another challenge Lubuskie is facing is improving cooperation with Voivodeship's organizations dealing with tourism including tourist non-governmental organizations. If Lubuskie wants to develop as a tourist voivodeship it needs to be mindful about a relationship between private entrepreneurs in tourism industry, individual authorities from the local government and organisations that deal with the promotion and development in the region (Lubuskie Tourism Development Programme by 2020, January 2014).

Moreover, it seems like a good idea to activate already existing local tourist organisations. The ongoing Lubuskie Region Tourist Organisation "LOTUR" should learn from other similar organisations in Poland and be the one that coordinate all the tourism industry and local government activities. What is also crucial is the positive cooperation with workers in Marshal Office, and providing financial assistance by voivodeship's government.

What is regarded as almost a necessary component is maintaining a modern website about tourism in Lubuskie, with an option of signing up for a newsletter. The important thing is to manage the website and newsletter actively, to provide and continuously update information on relevant subjects and keep people well informed about tourist activities, region events and markets in Lubuskie voivodeship. The website could also function as an information exchange between local governments and could include suggestions provided by the customers.

One of the Lubuskie voivodeship's strength is its location right next to western border of Poland where the distance to Berlin is much shorter than the one to Warsaw. The proximity of our western neighbour and a German tourist is a big opportunity to Lubuskie voivodeship (Lubuskie Tourism Development Programme by 2020, January 2014). The fact that in this situation the border has to be crossed indicate that this is a cross border tourism, and the territory located

within tens of kilometres on both sides of the border is respectively called cross border territory. The purpose of cross border tourism is visiting and experiencing a place on the other side of the border. The fact of crossing the border while travelling is important to this definition (Więckowski, 2010, p. 22).

It is assumed that it is important to fully make use of this advantage, that is our western neighbour, his love to traditional dishes, handicraft and leisure in a natural setting. It would be smart to make a separate tourist offer, one especially for a German customer. Promotion of these tourist attractions in Germany on a regular basis can be, according to article's author, achieved by increasing promotion of Lubuskie's traditional products during the biggest events in the Voivodeship.

Conclusion

Nowadays tourists became more demanding and spending holidays in a nice place is not enough anymore. Apart from resting, a tourist wants to explore the neighbourhood, take part in numerous events and taste local dishes. He is mobile so travelling is not a problem to him. That confirms one of the hypothesis, stated at the beginning of this article, concerning the evolution of tourist's profile.

The change of tourist's expectations is undoubtedly a challenge to the private entrepreneurs, local governments and voivodeship government. They have, however, tools and funds to comfortably coordinate activities in favour of a tourism development. Among these activities are modernization and constructing of transport infrastructure (cycle tracks, waterways, small district and municipal roads), marketing activities – mass media promotion, tourist information centre, regional events, nationwide and international fairs. Apart from that, local governments affect tourist information centres, labelling tourist attractions and promotion of individual places. It would also be efficient to build an environment institutions network e.g. associations, incubators that would be connected to a business on the countryside (Barska i in., 2016, p. 112). According to Lubuskie Tourism Development Programme the condition of infrastructure still requires improvement.

It is good to summarize the challenges the Lubuskie voivodeship's Government is facing. Lubuskie Tourism Development Programme by 2020 surely provided many accurate and helpful analysis, and the mentioned challenges showed those aspects that need improvement.

Those challenges can be divided into those concerning tourist products, tourism infrastructure and promotion activities. To sum up, to personalize the tourist offer to a increasingly demanding customer, Marshal Office in Zielona Góra should cooperate with owners of hotels, agro-tourism services, vineyards; farmer's wives association, manors and palaces owners, producers of traditional food. Everything to make the offer more appealing.

The best way to reach out to the tourist is probably through the use of Internet. Continued update of the information on the tourist website, accommodation place and the use of newsletter can increase tourist's interest

in Lubuskie's attractions. Moreover we need to focus on the most recognisable places and invest in their promotion outside of the Lubuskie voivodeship. It is considered that the recognition of Lubuskie in Poland is still relatively small and the residents of other voivodeships have problems with specifying what they associate Lubuskie with.

The quality of less frequently used roads and monuments belonging to municipality has to improve. The municipalities, however, need to cooperate with owners of tourist attractions, private properties and promote them in their websites, local events and tourist information centres. We have to assume that those positive activities will improve the development of a one-day trips.

Undoubtedly the tourism is an important part of an economic activity. Moreover, the growing interest in travelling makes it profitable. It would be even more beneficial if the local government supported especially those aspects of tourism business in which private entrepreneurs are powerless. The capability of Lubuskie tourism is enormous but if we will consider its slow development we can assume that the Voivodeship needs many more years to make full use of it and make Lubuskie tourism compete with other voivodeships.

Bibliografia

1. Barska A., Wyrwa J., Jędrzejczak-Gas J. (2016), Rola samorządu lokalnego w aktywizowaniu przedsiębiorczości pozarolniczej na terenach wiejskich – studium przypadku gminy z województwa lubuskiego, *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze* (5), 98-117.
2. Charzyński P., Nowak A., Podgórski Z. (2013), Turystyka winiarska na Ziemi Lubuskiej - historycznie uwarunkowana konieczność czy nowatorskie rozwiązanie?, *Journal of Health Sciences*, 2013, 198-216.
3. Cymańska-Grabowska B. i Steblik-Właźlak B. (2014), *Podstawy turystyki Tom I*, Warszawa.
4. Fedak R. (red.). (2016), *Turystyka w Województwie Lubuskim w latach 2013-2015*, Zielona Góra.
5. Główny Urząd Statystyczny (2017), *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia*, Warszawa.
6. Główny Urząd Statystyczny (2017), *Leśnictwo 2016*, Warszawa.
7. Heliak M. (2012), Szlak Św. Jakuba jako markowy produkt turystyczny na Dolnym Śląsku, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 2012, (nr 4/20), 203-2015.
8. Hunziker W. (1951), *Le tourism social*, Bern.
9. Kruczek Z. (2005), *Kompendium pilota wycieczek*, Kraków.
10. Lange I. (2009), *Ekonomiczne aspekty turystyki, Społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki i rekreacji*, 2009, (nr 02/09), 155-164.
11. Molenda M. (2012), Regionalny produkt turystyczny a region turystyczny, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 2012, (nr 4/20), 31-42.
12. Szubert-Zarzewny U. (2002), *Turystyka w rozwoju gospodarczym Polski*.
13. *Podstawowe definicje i klasyfikacje w statystyce turystyki* (1992), IT, Warszawa.
14. *Program Rozwoju Lubuskiej Turystyki do 2020 roku* (2014).
15. *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020*, 2012.
16. Więckowski. M (2010), *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*, Warszawa.
17. www.winokultura.pl (21.10.2017).
18. Zdon-Korzeniowska M. (2009), *Jak kształtować regionalne produkty turystyczne. Teoria i praktyka*, Kraków.

KATALOŃSKIE *FESTES*. W KRĘGU TEORII, TRADYCJI I ZMIANY

Linda-Grycza, Katarzyna

Uniwersytet Gdański, doktor nauk humanistycznych,

adiunkt, Gdańsk

katarzyna.linda@ug.edu.pl

Przedmiotem artykułu jest specyficzny wytwór społeczno-kulturowy, za jaki można uznać zjawisko katalońskiego święta, zwanego *festa* (kat.). Ze względu na ograniczenia rozmiarowe publikacji, tekst ma charakter przyczynkowy i nakreśla tylko najistotniejsze z punktu widzenia autorki aspekty związane tak z samym terminem, jego rozumieniem, jak i ewolucją jego rozumienia oraz wpływającymi na to zmianami związanymi m.in. ze zjawiskiem globalizacji. Artykuł bazuje na literaturze przedmiotu oraz na wnioskach wyciągniętych z obserwacji uczestniczących, czynionych przez autorkę podczas różnych świąt katalońskich w czasie wyjazdów badawczych, realizowanych regularnie od 2004 roku.

Festa – jest to termin, który rzadko można usłyszeć poza jego „naturalnym” kontekstem kulturowym, jakim jest region Katalonii w Hiszpanii. Jest to określenie na lokalne święta katalońskie – zarówno te charakterystyczne dla konkretnej miejscowości: np. *Patum de Berga*, jak i popularnie świętowane w różnych częściach tego regionu, no. *Festa de Sant Joan*. Świętujący licznie podczas różnorodnych *festes* Katalończycy są fenomenem na skalę europejską, bowiem to największy na naszym kontynencie naród bez państwa tzw. *state less nation* wg terminologii T. Eriksena [5]. Najwięcej spośród nich zamieszkuje Hiszpanię, jednakże wielu również Andorrę, Francję oraz sardyńskie miasto Alghero [4]. Po dziś dzień katalońskie *festes* pełnią ważną rolę jako zewnętrzny objaw katalońskiej tożsamości [7]. Jednocześnie dojrzeć można liczne zmiany zachodzące w sposobie ich obchodzenia.

Czym jest katalońska *festa*? W kręgu definicjach i typologii

W *Słowniku symboli* J. E. Cirlota nie odnajdziemy definicji katalońskiego słowa *festa*, natomiast znajdziemy tam następującą charakterystykę słowa będącym jego bezpośrednim filologicznym odpowiednikiem – „święta”. *Słownik* podaje, iż święto „samo w sobie jest obrzędem nadzwyczajnym, odprawianym raz na jakiś dłuższy okres, na przykład corocznie (...), wówczas świat mocy ukrytych otwierał swe podwoje i strefa niedostępnego wkraczała w świat ludzki” [1].

Hiszpańscy antropolodzy, J. Prat i J. Contreras w swojej książce *Les festes populars* określają *festę* przymiotnikami: zróżnicowanie i wolność. Ich zdaniem pochodzenie tego słowa sięga średniowiecza. Termin zaczął egzystować w języku katalońskim między XIII a XIV wiekiem i pochodzi z łaciny. Autorzy *Les festes populars* traktują *festę* jako termin semantycznie synonimiczny z kastylijską jego wersją: *fiesta*, które to słowo ma nieco dłuższą tradycję. Pojawiło się na początku

XIII wieku i według antropologa C. Lisón Tolosana wzbogaciło leksykografię „pięknych” słów w językach europejskich [9].

Wielowiekowa historia katalońskiego odpowiednika słowa „święto” spowodowała, że znaczenie terminu nie jest dziś jednoznaczne. *Festa* obejmuje tym samym szerokie spektrum aktywności, zachowań i przedstawień, które z jednej strony dotyczą aspektów relacji indywidualność – zbiorowość, z drugiej natomiast tego, co idiosynkratyczne i ogólne.

Kwestia typologii świąt katalońskich jest wciąż sprawą dyskusyjną. J. Prat i J. Contreras zdają się nie wątpić w sens dokonywania typologizacji *festes*, lecz negują jednoznaczność przyporządkowania poszczególnych świąt katalońskich konkretnym typom i podtypom:

Hem comencat presentant unes hipotètiques diferenciacions entre festa popular, festa tradicional i festa oficial. Malaurament, no hem arribat a cap resultat concloent. Pensem que es tautologic d'afirmar que <<festa popular es aquella festa que fa el poble>> o bé de defensar que <<les festes tradicionals són aquelles fixades pel costum o la tradició>>. La Patum de berga, per exemple, que es?: ¿una festa tradicional o una festa popular? Evidentment, les dues coses [9].

(*pl.* Na początku zaprezentowaliśmy kilka hipotetycznych różnic między *festą popular*, *festą tradycyjną* oraz *festą oficjalną*. Niestety, nie udało nam się dojść do żadnego wniosku. Uważamy jednak, że twierdzenie, iż <<*festa popular* to ten rodzaj katalońskiego święta, które wspólnie przygotowują mieszkańcy>> lub << *les festes tradicionals* to święta, które swój fundament mają w tradycji i ustalonym zwyczaju>>, to tautologia. Dla przykładu, jakim świętem jest La Patum de Berga? To *festa popular* czy *festa tradicional*? Najwyraźniej, jednocześnie jedno i drugie).

W związku z powyższym, najpewniejszym sposobem na dokonanie adekwatnej klasyfikacji świąt katalońskich jest wzięcie pod uwagę roli danej *festy* w życiu współczesnego społeczeństwa katalońskiego. Takie kryterium obrał sobie M. Delgado, który stwierdził, że najbardziej trafny wydaje się podział na dwa rodzaje *festes*:

1. – te, w których świętuje się coś rzeczywistego,
2. – te, w których nic się nie świętuje [3].

Główne aspekty *festy*

Przedstawienie charakterystyki katalońskich *festes* w krótkim tekście to wyzwanie niełatwe. Wydaje się, że najważniejszą kwestią jest omówienie takich aspektów świąt, jak: czas, przestrzeń oraz kwestia uczestnictwa.

Jeżeli chodzi o pierwszy z wymienionych aspektów, to czas obchodzonych świąt można podzielić dwojako:

– zgodny z regularnym cyklem, związanym z porządkiem naturalnym, z pracą, a także zgodnym z dniami równonocny i przesilenia (np. Boże Narodzenie, niektóre dni poszczególnych świątecznych);

– czas niecykliczny, kiedy to święta są obchodzone nieregularnie, po to, by podkreślić wyjątkowość czegoś, co dotyczy życia społeczności (jak np. rocznica rewolucji, koronacja, ślub).

Celem *festy* jest utwierdzenie jej uczestników, że społeczeństwo jako takie się nie starzeje, wciąż trwa w tej samej formie, jaka miało niegdyś, bo w tej postaci tkwi w głowach uczestników, zapisane w ich kalendarzach jako rzecz cykliczna w odradzającym się czasie. *Festa* to chwilowe ożywienie pierwotnych mitów społecznych, zaś kluczem do jej uniwersalizmu jest rodzaj kolektywnej pamięci, którą posiada każda kultura – w tym katalońska. *Festa* rozumiana jest więc jako twór mający formę pozwalającą przechować określony stan społeczności, mimo szkód, jakie wywołuje upływ czasu. Społeczności chcą bowiem trwać, nie zaś zmieniać się.

Kolejnym ważnym aspektem *festy* jest przestrzeń, bowiem aby dane święto mogło się odbyć, potrzebne jest określone miejsce, w którym siła świętości nabiera znaczenia i emanuje bezpieczeństwem. W ciągu stuleci przestrzeń świętowania zmieniała się. I tak, w czasach, gdy święto i jego celebrację łączono z magią, miejscem takim był dom, ognisko domowe. Następnie, wraz z upowszechnieniem się religii, świątynia stała się ową przestrzenią odprawiania rytuałów. Zachowało się to do dnia dzisiejszego, np. w katolicyzmie, w którym kościoły są ważnym miejscem celebracji wielu świąt związanych z życiem społecznym.

Jeżeli chodzi o relację między świętem a uczestnictwem w nim, to w tym aspekcie *festy* ukazuje strukturę społeczności, która ją celebrowała. Dodatkowo, w widoczny sposób wpływa na umocnienie relacji między jednostką i grupą – dlatego udział w *festes* wydaje się wzmacniać poczucie więzi i wspólnych losów u Katalończyków. Należy też podkreślić znaczenie wspólnej celebracji święta dla solidarności społecznej. Każda jednostka odczuwa potrzebę bycia z innymi, przekroczenia relacji rodzinnych i sąsiedzkich (na małym obszarze: dzielnicy, miejscowości) po to, by połączyć się z innymi osobami o tych samych, co one – zainteresowaniach i powiązaniach. Nie tylko po to, by chronić wspólne interesy, lecz aby zapewnić im wspólny, harmonijny rozwój, jak również, dla przyjemności bycia i robienia wszystkiego z innymi, by nie czuć się zagubionymi w obliczu obcych, by cieszyć się z możliwości dawania i brania oraz wspólnie wytrwać w życiu zgodnym z ustalonymi normami moralnymi. Ludzie łączą się w grupy, by nie pozostawać na marginesie społeczności. Zrzeszają się, by oddać do dyspozycji społeczeństwa swe zdolności twórcze i drzemające w nich możliwości zmieniania się.

***Festes* i ich zmienna rola w Katalonii – spojrzenie historyczne**

Na współczesną różnorodność świąt na terenie Katalonii wpływ miało wiele czynników. *Festes* były przecież początkowo dość zróżnicowanymi, lecz obecnymi jedynie w skali lokalnej świętami, obchodzonymi na terenie danej wsi czy miasteczka. Ich ewolucja przebiegała wraz z rozwojem świąt jako takich, te zaś z kolei powiązane są z historią Katalonii i jej dążeniami niepodległościowymi

na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat.

W tym właśnie czasie, tak w strukturze, jak i atmosferze towarzyszącej *festes* nastąpiło wiele łatwo zauważalnych zmian. Wpływ na nie miały przemiany, które dokonały się w latach sześćdziesiątych XX wieku w społeczeństwie katalońskim. Wywołały je zmiany demograficzne, społeczne, ekonomiczne oraz kulturowe, oddziałujące wyraźnie na styl życia oraz społeczne interakcje. Działo się to w warunkach wieloletniego podporządkowania *festes* kwestiom politycznym, ich marginalizowania w czasach reżimu generała Francisco Franco, jak również nacisku Kościoła Katolickiego na usunięcie pogańskich elementów ze świąt wpisanych w kalendarz liturgiczny. To sprawiło, że dalsza egzystencja świąt katalońskich na pewien czas stanęła pod znakiem zapytania.

Na kryzys świętowania *festes* istotny wpływ miały także zmiany ekonomiczne. Dzięki rozwojowi technologii i gospodarki, w katalońskich domach pojawiły się liczne sprzęty ułatwiające życie, z których najważniejsze – telewizor i komputer, zajęły niegdyś miejsce ogniska domowego. To z kolei doprowadziło do rozpadu wieloletniej tradycji, która nakazywała organizowanie *festes* przez rodziny, które między sobą dzieliły role i obowiązki odgrywania poszczególnych bohaterów święta. Na brak tej postawy wpływ miało również to, że w czasach reżimu generała Franco, Katalończycy bardzo często zmuszani byli grać jedynie rolę obserwatorów. Spychano ich na drugi plan, zaś organizacją danego święta zajmowały się osoby politycznie lojalne wobec rządzącej siły, takie, które dbały o „odpowiedni” wyraz i przesłanie *festes*, czyli ich dekatalonizację, wyrażającą się m.in. brakiem symboli katalońskich oraz zakazem używania języka tego regionu¹.

Tradycję obchodzenia *festes* zmieniało więc z upływem czasu wiele czynników, które doprowadziły do poważnego kryzysu w ich celebracji. Sytuacja zaczęła zmieniać się pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku, kiedy to na plan pierwszy wyraźnie wysunął się jeden z nich: czynnik polityczny, tym razem w odwróconej roli, swoistego ożywiciela zamierającej już prawie tradycji. Śmierć generała Francisco Franco, wraz z jej wszystkimi pozytywnymi dla Katalonii następstwami, wpłynęła na zmianę postawy mieszkańców regionu wobec swoich świąt. Kiedy tylko zawitał powiew wolności, wielu z nich zapragnęło ożywić różnego rodzaju formy manifestacji katalońskości. Za taką zaś stopniowo zaczęto uważać także tradycję kulturową, traktowaną jako symbol tożsamości narodowej, wcześniej przez długi czas negowanej i systematycznie wyniszczanej.

Dzięki przemianom katalońskiego społeczeństwa, umocniła się ich tradycja kulturowa. *Festes*, które w latach sześćdziesiątych stały na granicy poważnego kryzysu dalszej egzystencji, wraz z upadkiem dyktatury i uzyskaniem autonomii, zaczęły przeżywać swoją drugą młodość, ożywione wysiłkiem wielu zaangażowanych osób. Działania te zostały wsparte autorytetem demokratycznych instytucji katalońskich, takich, jak *ajuntaments* (starostwa)

---

1 Wyjątkiem była flaga katalońska wpisana w herb drużyny piłkarskiej FC Barcelona. Mecze stały się wówczas manifestacją katalońskiej tożsamości (przyp.autorki).

czy – najważniejszej – Generalitat de Catalunya (Samorządu Katalonii) i jego wydziału do spraw kultury.

Zmiany we współczesnych *festes*

Najważniejsze zmiany, które zachodzą i które zaobserwować można we współczesnych katalońskich świętach, koncentrują się na takich aspektach, jak: przestrzeń, czas, funkcja, znaczenie oraz uczestnictwo.

Zawsze istniała silna więź między koncepcją czasu i pojmowaniem świata. Aspekt ten odzwierciedlony jest również w *festes*. Święta religijne czy świeckie znajdują odpowiednie miejsca w kalendarzu roku obrzędowego, podobnie święta związane z określonymi porami roku czy etapem prac rolniczych. Najważniejsza różnica pomiędzy pojmowaniem czasu niegdyś a rozumieniem go przez współczesne społeczeństwo polega na opozycji czasu cyklicznego do czasu linearnego. Pierwszy bazował na powtarzalności i stałości, regulowanej np. przemiennością i następstwem pór roku. Drugi to ciągnąca się linia, na której każde przyszłe wydarzenie jest nowe i niepowtarzalne. Fenomenem współczesnej *festy* katalońskiej jest próba połączenia tych dwóch czasów. Daty nowych, folkloryzowanych przedstawień pokrywają się ze starymi, znanymi z tradycji świętami, jak jest chociażby w przypadku święta nocy świętojańskiej – *Sant Joan*. Mimo jednak tych prób, wyraźnie widać odejście od cyklów naturalnych i uzależnienie czasu od czynników ekonomicznych.

W kwestii przestrzeni świętowania, sekularyzacja społeczeństwa „wyprowadza” świętowanie z miejsc sakralnych na główny plac, czyli na ulicę. Stąd współcześnie miejscem odbywania się *festes* są np. plac przed urzędem miejskim (*plaça de l'ajuntament*), teatry, parki czy boiska.

Dzisiejsze *festes* posiadają swoje utajone znaczenie, ukryte pomiędzy wszystkimi czynnikami i osobami biorącymi udział w jej tworzeniu, jej protagonistami i uczestnikami, interesantami liczącymi na zyski *stricto* ekonomiczne (jak biura turystyczne, straganiarze, sklepikarze, restauratorzy, sponsorzy), a także zewnętrznymi obserwatorami (do nich zaliczyć można np.: zainteresowaną świętem publiczność, turystów, sceptycznych krytyków, etnologów-obszerników). Chodzi tutaj o zachowanie i stopniowe zmienianie specyficznego porządku, na którym opiera się *fiesta*. Święto – *fiesta* to fenomen społeczno-kulturowy, który nadaje jednostkom konkretne *locus* w obrębie społeczności, tworzy możliwość zaistnienia więzi i integracji. Zaspokaja ludzką potrzebę samorealizacji i dobrego samopoczucia, tak od strony formalnej (chwilowe wyzwolenie z ról nadanych w stosunkach społeczno-zawodowych), jak społecznej (ułatwia komunikację i nawiązywanie relacji między jednostką a zbiorowością). Tak więc, poszukiwanie solidarności, uznania społecznego działają tutaj jak narzędzie pod postacią niewidzialnej ręki (*mà invisible*) [2]. *Fiesta* utrzymuje funkcję socjalizującą, co jest konieczną reakcją na nowe wartości postmodernistyczne, jak również otrzymuje nowe zadanie – symbolicznego podtrzymywania tożsamości, wymaganego w obliczu niezaprzeczalnych wartości tradycji.

Kolejną cechą współczesnych *festes* jest degradacja roli funkcji religijnej. W świętach obchodzonych przez społeczeństwa nowoczesne wiele z elementów religijnych ma funkcje li tylko symbolicznego reprezentanta dawnego folkloru. Jest to efekt sekularyzowania się społeczeństwa, widocznego wyraźnie wśród Katalończyków. M. Delgado w swojej książce poświęconej współczesnej *festes*, podkreślając ów zanik religijności, odrzuca sensowność ich typologizacji na zasadzie opozycji: religijne – świeckie [3]. Od lat osiemdziesiątych XX wieku *festes* stały się obiektem zainteresowania, wabikiem dla turystów, hasłem wywoławczym nacjonalizmu i argumentem roszczeń politycznych, traktowanym jak „żywy” dowód na tradycyjność i autentyczność kultury katalońskiej.

Bez wątplenia kwestia uczestnictwa jest ważnym aspektem katalońskich *festes*. Jednakże, czy liczba uczestników, a przez to ilość pieniędzy wydanych i zarobionych na *festes*, ma wpływ na nazywanie spektaklu świętem? Gdyby do tego rzecz sprowadzić, *festą* mógłby być nawet koncert Micka Jaggera. Jednakże, można wymienić² następujące racje, przemawiające za takim interpretowaniem uczestnictwa jako aspektu festy:

- *fiesta* też jest czymś, co rozgrywa się, ma swój scenariusz, służący zmanipulowanemu wytworzeniu poczucia wspólnotowości;
- uczestnicy spektaklu rzadko kiedy, a właściwie nigdy, nie ograniczają się do końcowych oklasków: podstawą spektaklu, jego sukcesu jest wspólnotowe uczestnictwo, co może w rezultacie zmieniać znaczenie i środki wyrazu wykorzystane w uroczystości.

Współczesne *festy* dowodzą tego, że zanikł dystans dzielący niegdyś występujących i uczestników. Podobne zjawisko następuje dziś w teatrze. Uczestnicy, pełniący niegdyś tylko rolę widzów, stopniowo coraz bardziej angażowani są w fabułę i dramaturgię współczesnych spektakli. Nie ma więc wyraźnej opozycji między *festą* a teatrem, dzięki czemu etnologowie mogą zaklasyfikować niektóre zjawiska nazywane spektaklami jako święta, np. katalońską Noc Ognia – *Nit de foc*.

Podsumowanie

Do dziś liczne *festes* organizowane są przede wszystkim z myślą o mieszkańcach regionu, choć kwestie związane skomercjalizowaniem tradycji zaczęły mieć wpływ na niektóre aspekty tych świąt, szczególnie największych spośród nich. Można przyjąć hipotezę, iż proces ten będzie postępował, w miarę postępu zjawiska globalizacji. Przyjrzenie się tym zmianom wymagałoby jednak odrębnych badań i szerszej analizy.

BIBLIOGRAFIA

1. Cirlot J. E., *Słownik symboli*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2000.
2. Crespi Vallbona M., *L'Activitat festiva popular en l'era de la globalització: el cas de Catalunya*, UB, Barcelona 200, s.72.
3. Delgado M., *La Festa a Catalunya, Avui*, Editoria Barcanova, S.A., Barcelona 1992.

---

2 Za: tamże, s. 28.

4. *El Catalan, lengua de Europa, Generalitat de Catalunya* 2008, <http://llengua.gencat.cat/permalink/91192f76-5385-11e4-8f3f-000c29cdf219>.
5. Eriksen T., *Ethnicity and nationalism. Anthropological Perspectives*, Pluto Press, Londyn 1993.
6. Gregori i Gomis A., *O naturze węgorza: naród kataloński w ujęciu panoramicznym*, „Czas kultury”, 2004, nr 5-6.
7. Linda K., *Język jako główny wyznacznik tożsamości Katalończyków*, „Remat na temat czyli prace SKJ REMAT”, t. I, Instytut Językoznawstwa UAM, Poznań.
8. Noyes D., *Fire in the Plaça. Catalan Festival Politics After Franco*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2003.
9. Prat J., Contreras J., *Les festes populars*, Dopesa 2, Barcelona 1979.

CZY WINCENTY KADŁUBEK JEST HISTORYKIEM CZY LITERACKIM REPORTAŻYSTĄ? (RÓŻNE WYMIARY BITWY MOZGAWSKIEJ).

Łozowska-Patynowska Anna

*Akademia Pomorska w Słupsku, doktor nauk humanistycznych w
dyscyplinie literaturoznawstwo, doktorantka Instytutu Historii i Politologii,
Słupsk
lozowskanna@wp.pl*

*Promotor: Kierownik Zakładu Historii Średniowiecznej
dr hab. prof. nadzw. Teterycz-Puzio Agnieszka*

Na wstępie należałoby zapytać, jak można sklasyfikować polskie dziejopisarstwo średniowieczne. Stosunkowo szerokie rozważania Haydena White’a, historyka-mediewisty badającego kroniki w nurcie historyzmu [Domańska E., s.8-9], zdają się wskazywać na podwójny, historyczny oraz literacki, wymiar odczytywania tych utworów. Wyjątkowym na tym tle i wielowarstwowym utworem historiograficznym jest *Kronika polska* Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem. Interesujące wydaje się umiejętne łączenie przez tego kronikarza erudycyjnej opowieści narracyjnej, miejscami zbliżającej się do fikcji, z elementami poetyckimi oraz sztafażem teatralnym (dialog prowadzony przez biskupów – Jana i Mateusza jako interlokutorów trzech pierwszych ksiąg przekazu) wraz z chronologiczną relacją, poczynszy od dziejów najdawniejszych polskich władców i historii kształtowania się polskiej państwowości aż do początków XIII wieku. Oczywiście, nadrzędnym celem dziejopisarza zdaje się nakreślenie sylwetki Kazimierza Sprawiedliwego, po którego śmierci wybucha spór o tron. Konsekwencją zdaje się bitwa mozgawska, stająca się przedmiotem niniejszej analizy.

Metodologia badań literackich zdaje się nadawać nowy kierunek

interpretacji tekstu, który z perspektywy egzegezy historycznej może być już rzekomo wyczerpany. Twórcze i znaczące okazuje się przyjęcie perspektywy White'a, zdającej się wskazywać nie tylko na poszukiwanie w kronice ważnych faktów, lecz także na próbę zrozumienia, w jaki sposób kronikarz skomponował tekst i w jakim celu. W przypadku omawianego fragmentu źródła Kadłubka jest to szczególnie istotne.

Głosy niektórych badaczy zdają się oceniać kronikę jako tekst mający większy związek z literaturą. Po pierwsze dlatego, iż dzieło to postrzegane jest jako twór retoryczny, o czym przekonuje szczególnie literaturoznawczynie, Teresa Michałowska [s.163-180]. Po drugie, można w nim dostrzec większą, niż w pozostałych kronikach średniowiecznych, jak *Kronika polska* Anonima zwanego Gallem czy *Kronika wielkopolska*, rolę obrazowania, metaforyzacji, alegoryzacji i symbolizacji pewnych problemów wpisanych w ramy erudycyjnego wykładu kronikarza, łączącego w sobie mini-wykłady z różnych dziedzin wiedzy. Podbudowę tej hipotezy stanowią ważne inspiracje Wincentego, dlatego staną się one punktem wyjścia moich rozważań.

Rozdział I księgi IV rozpoczyna się zmiennymi słowami: „Był zaś tam obecny pewien sługa” [KP, s.175]. Według najnowszych teorii ów „sługa” [KP, ks. IV, r.1, s.175] miał kontynuować dzieło biskupów Jana i Mateusza, prowadzących dialog w trzech pierwszych księgach, który podczas bitwy mozgawskiej stał się „sługą”, „błaznem” [KP, ks. IV, r.23, s. 254] i jednocześnie „gońcem” [KP, ks. IV, r.23, s. 254]. Technika wpisania czasu trwania dialogu w przestrzeń snu zastosowana w rozdziale 31 ks. III, stająca się metaforą śmierci dwóch interlokutorów w tekście, odgrywa podwójną rolę. Warto przytoczyć w tym miejscu istotny dla rozważań fragment, by postawić na nowo problem literackiej interpretacji *Kroniki polskiej*: „JAN: Byłoby rzeczą stosowną, abyśmy tobie podobną zastawili ucztę i przez pewne zaostrenie apetytu wywołali podniebieniu smak nawet nie zaprawionych potraw. Lecz i ciebie sen morzy, i nagli nas pora naszego snu. Zgoła taka mnie ogarnęła senność, że wśród dziękczynienia ustaje praca języka. Cóż przeto pozostaje? Uprosiwszy biesiadników o wybaczenie błędów, o pobłażanie dla niedorzeczności, zasnąć w Panu” [KP, s. 174]. „Praca języka” ma odniesienie do czasu tańszego narracji. Opowieść o historii prowadzona w formie dialogicznej kończy się śmiercią Bolesława Kędzierzawego [KP, r.30, s.174]. Zatem księga IV rozpoczynać będzie już nowy rozdział historii – „pracy” nowego „języka”, tym razem aktualnej dla obecnego narratora, rozciągającej się od przejścia władzy przez brata Bolesława, Mieszka III Starego.

Zastanawiający jest także inny problem, poruszony przez Mariana Plezię [s.218], dotyczący znajomości przez dziejopisarza *Uczty* Platona, a wychylający się ku poszukiwaniu związków tekstualnych kroniki z tradycją literacką. Być może mamy tu do czynienia z kunsztem literackim w postaci wielokrotnej ramy, podobnej do wzoru pochodzącego z *Dialogów* Platona. Jest to kolejny czynnik, którego inspiracją jest wymieniona przez Jana „uczta”. Raczej nie funkcjonuje ona wyłącznie na prawach motywu, lecz w roli odsyłania do starożytnych

tekstów kultury, co świadczyć może o erudycji pisarza-kronikarza.

Należałoby zastanowić się także, czy wyimki z *Kroniki polskiej* nie pretendują do rangi utworu posiadającego znamiona epistemologiczne, a odwołanie do *Uczty* Platona mogłoby pełnić rolę poznawczą w tekście Kadłubka. W *Kronice*.. Wincenty odsłania świat wierzeń i wyobrażeń przodków (świat dostrzegalny – opinie), nie pozostając dłużnym drugiej metodzie patrzenia na rzeczywistość poprzez pryzmat idei i pojęć, wywodząc je z rozumowania intuicyjnego bądź, w przypadku tych drugich, dyskursywnego (świat idei).

Zawieszony dialog Jana i Mateusza jest nie tylko zmianą narracji, co zostaje niewątpliwie zasugerowane, lecz także „dialogiem referowanym” [Plezia, s.286]. Pojawienie się narratora na początku kroniki, zniknięcie podczas dialogu „duchownych”-nauczycieli, Jana i Mateusza, potem jego powrót w postaci „służki”- uczącego się od nich mistrza w ks. IV, jak podkreśla Plezia, wydają się podobne do kompozycji *Uczty* Platońskiej. Ponadto Jan i Mateusz są inspiratorami „służki”, „zaostrzają” jego „literackie” gusta, inicjują w nim proces fascynacji „językiem”, rozbudzają żądzę tworzenia, aż w końcu, w prowadzonym procesie dydaktycznym, rozwijają jego umiejętności budowania utworu. Wincenty-niewolnik „uczty” słowa, staje wobec ważnego zadania kontynuowania opowieści już na wstępie zainicjowanej. Ma więc to podbudowę moralną – autorytety kościoła, a przy tym religijną – Wincenty był głową kościoła – biskupem, choć niepewne jest, jak wskazywał Jan Powierski, czy księga czwarta powstała po rezygnacji Wincentego z biskupstwa krakowskiego czy też jej pisanie przerwane zostało po wyborze na biskupa w 1207r. [s. 147]. Sztuka, kodyfikująca minione wydarzenia, jak mniema interlokutor Jan, przetrwa, chociaż człowiek minie, umrze również kolejny narrator–służka: „lecz i ciebie sen morzy”. Dlatego Jan stawia ważne pytanie: „Lecz cóż przeto pozostaje?”. Słowo stanie się kodyfikatorem rzeczywistości, co wpisuje się zarówno w strategię historiograficzną, jak i realizuje jego funkcję poetycką. Objaśnić należy także, dlaczego Jan przeprosza za „błędy” i „niedorzeczność”? Za błąd można poczytywać celowe bądź nieświadome mijanie się z rzeczywistością, co wpisuje ten przekaz w ramy fikcyjności, czyniąc utwór Kadłubka tekstem także literackim. Z drugiej jednak strony narzuca się tu perspektywa odczytania historycznego, wskazująca na poczucie niedoinformowania autora albo celowe „mijanie się” z prawdą wynikające z niemożliwości udokumentowania „całej prawdy”. Nie należy bowiem zapominać, iż dzieło Wincentego jest pomnikiem historiografii. Wydaje się jednak, iż odnaleźć w nim można wiele cech wskazujących na literackość, czego dowodem może być opisana poniżej „reporterskość” przekazu.

Jolanta Sztachelska wskazywała, iż początków nazwy ‘reportaż’ można szukać dopiero w XIX wieku, chociaż „protoplastą reportażu” była już starożytność [s.7]. Zgodnie z tą definicją pierwsi „prereportażysty” nie byli świadomi swojego udziału w krystalizowaniu się tego gatunku. Pojęcia, które odnosimy do fragmentów *Kroniki polskiej*, nie znał także Mistrz Wincenty. W jego dziele dostrzec można jednak szcątkowe realizacje tego gatunku, co przedstawiam poniżej.

Kluczowym problemem, który warto poruszyć, jest perspektywa odautorska, którą przyjmuje kronikarz-narrator, szczególnie w ks. IV kroniki. Niezwykle inspirujące dla poszukiwań w tekście cech literackich jest, oprócz analizy typowo retorycznej opartej na kontrastach oraz wielopoziomowych wizjach kronikarza, dostrzeżenie reporterskiego ujęcia niektórych faktów z życia zbiorowości średniowiecznej, szczególnie bitew. Reportaż stanowi relację z jakichś wydarzeń, których świadkiem był jego autor. Ta krótka definicja otwiera perspektywę odczytania *Kroniki polskiej* również w tym wymiarze. Ważne słowa o pierwszych „reportażystach” wypowiedział Melchior Wańkowicz, zaliczając do tej grupy nie tylko Tacyta i innych historiografów starożytnych, lecz także Jana Długosza [s.23]. Niestety, krytyk nie wspominał o Mistrzu Wincentym i jego dziele, chociaż słowa: „reportaż jest stary jak mowa ludzka” [Wańkowicz, s.23], są dla nas cennym punktem wyjścia. Fragmentów w *Kronice polskiej* zmuszających literaturoznawcę do spojrzenia na tekst z perspektywy tego gatunku jest więcej. Jednym z nich jest fragment z rozdziału 28 z księgi II dotyczący bitwy Bolesława Krzywoustego z Pomorzanami, w którym poszukiwać można związków z taką relacją.

J. Sztachelska wymienia także najważniejsze cechy „prereportażowe” [s.160-161], które pokrywałyby się ze sposobem opowiadania Wincentego. Przyczynek do takiego odczytania niesie ze sobą tekst Jacka Banaszkiwicza, w którym zaprezentowane zostały rozważania na temat potencjalnego relacjonowania przez Wincentego przebiegu bitwy. Kwestię tę poruszył, bez głębszych rozważań, Stanisław Smolka [s. 372], zasygnalizowała także Brygida Kürbisówna [s. 60; MPH, t.8, s.163, p.389]. Z kolei Banaszkiwicz dostrzegł rozbieżności w przekazach o bitwie mozgawskiej, poprzez poczynienie analizy fragmentów *Kroniki polskiej* i zapisków z *Rocznika kapituły krakowskiej*, *Rocznika krótkiego* i *Rocznika górnośląskiego* [s. 433].

Bitwa pod Mozgawą miała miejsce 13 września 1195 roku. Rozegrana została między wojskami Mieszka III i jego sojuszników a rycerstwem małopolskim wspomaganym przez księcia halickiego Romana [Maciejewski, s.428; Smoliński, s.98,103–105]. J. Banaszkiwicz zaznaczał, iż jest to prawdopodobne, że kronikarz był świadkiem bitwy mozgawskiej, co bardzo szeroko argumentował, mówiąc o introdukcji do bitwy w postaci nastawiania „porządku apokaliptycznego” [s. 425]. Podejście wydaje się nieco ryzykowne, ponieważ godzenie w „związki” i „świętości” [KP, s.252] przenosi ciężar rozważań nie ku religijnej, lecz moralnej perspektywie. Jednak panorama, którą kreśli Wincenty we fragmencie poetyckim rozdziału 23 (ks. IV) buduje obraz niemalże eschatologiczny, co ma na celu wzbudzenie w czytelniku niepewności. Jest także spojrzeniem „z góry” na obraz rozkładu świata i wartości ogólnoludzkich, co zbliża obrazowanie tego okrutnego „widowiska” do tendencji katastroficznych. Warto jednak równolegle sprawdzić, co w tej kwestii zdaje się przekazywać fragment *Kroniki polskiej* i jakie miejsce oraz opinię w tej sprawie przyjmuje sam Wincenty. Tekst kronikarski pisany był na pewno z jakiejś perspektywy czasowej. Celem jego autora było zbudowanie relacji „na

żywo”, co współkonstituowało dynamikę tego obrazu. Poniżej zrekonstruujemy schemat relacjonowanych wydarzeń:

Bitwa mozgawska Ks. IV, rozdział 23 [KP, s. 246-256]:

Mieszko III Stary podburza do buntu wobec wyboru nowego władcy-dziecięcia (Lestka, syna Kazimierza), wiąże koalicję —→ możni krakowscy stawiają opór z Bolesławem Wysokim i Mieszkiem Płatonogim, wzywa możnych dzielnicy krakowskiej do posłuszeństwa ↓

budowanie frontów: skrzydło Mieszka III wzmacniają synowie Władysława Wygnańca, Krakowian wspomaga książę włodzimierski, Roman.

← [ ] przeskok – wplecenie tekstu poetyckiego w opowieść o dążeniu do hegemonii nad ziemią krakowską

fragment liryczny – panoramiczny obraz przygotowań do starcia („hufce powstają”, „wstają żelazne lasy”); podmiot liryczny zdaje się **obserwować** pochód „mężów” i „młodzieży” na pole bitwy; „Czyż nie szaleństwem jest w własnej nurzać się krwi?” - podmiot podkreśla dramatyczność przygotowań, ale także sugeruje swój udział w postaci zdającego relację; oczywiście, nie może być stronniczy, dlatego wybiera retoryczny chwyt bezstronności, eksponując rozważania etyczne („przeciwko sobie”).

← [ ] przeskok- powrót do narracji

← Bitwa określona przez Wincentego jako „widowisko”. Dołącza do tego kronikarz kilka znaczących określeń: „świętokradcze, bezbożne, żalosne starcie”.

Bitwa: „zamęt rzezi”, „wszyscy wzajem się zabijają”;
walka bratobójcza ma swoje konsekwencje:

- utrata wielu sławnych rycerzy;
- poległ Mieszkowic Bolesław przesyty dzidą;
- odwrót Mieszka III, ucieczka Rusinów Romana;
- ściganie uciekających, potęgowanie ludzkiej „chciwości” i „gniewu”;
- wsparcie dla Mieszka Starego dokonane przez Mieszka Płatonogiego oraz Jarosława, syna Bolesława Wysokiego – starcie na niemalże pustym już polu z komesem Goworkiem (wzięty do niewoli);
- relacja o śmierci Romana i triumfie Mieszka – niepewna wiadomość (dowiaduje się o tym Pełka od usznego z pola bitwy)

wysłanie posłańca na pole bitwy – „duchowny” w stroju, ogromne straty po obu

„błazna i gońca”, podejrzewano, iż może być to sam Wincenty stronach w wymiarze fizycznym i moralnym. Wincenty próbował przykryć rozmiar klęski, bitwa w

była nierozstrzygnięta, głównie przez to, że Mieszko, przygnębiony śmiercią syna, nie był w stanie jej prowadzić. Mistrz starał się sprawę przedstawiać na korzyść krakowian, nie było to jednak wystarczającą przekonywającą pośrednio klęskę krakowian sugerują słowa Mistrza, że to co spotkało Kazimierowiców i sprzymierzeńców, powinno raczej dotknąć wroga.

„cisza i pokój w kraju”

Należałoby zatem spytać o charakter oglądu rzeczywistości bitewnej przez Wincentego, starając się ustalić, czy mógł być on świadkiem tych wydarzeń. Prześledzić należałoby także sposób konstruowania przekazu i skonfrontować z wysuniętą hipotezą na temat prereporterskiego charakteru kronikarskiej opowieści.

Ważna wydaje się relacja między informacją a autorską interpretacją i oceną świata przedstawionego [Żyrek-Horodyska, s.131], które skrywa we fragmencie Kadłubek. Jak wskazywał Balcerzan, nie jest ważny styl tej wypowiedzi (figury, tropy), lecz „projekt czytelnika” [s.181], który jest przecież ukierunkowany przez dziejopisarza. Wydaje się, iż Wincenty zaplanował kompozycję wypowiedzi, mając na uwadze skutki interpretacyjne dla potencjalnego odbiorcy. Retoryczny wymiar *Kroki polskiej* skrywa w sobie pierwiastek celowości i przewiduje ocenę wydarzeń mozgawskich przez czytelnika, wskazując na „małopolską” perspektywę kronikarza.

Wincenty rozpoczyna swoją opowieść odwołaniem do motywu wędrówki na pole bitwy, czego świadectwem jest krótki, lecz sugestywny fragment poetycki. Historię scala jeden narrator, który przez moment postrzegany jest przez Banaszkiewicza jako posłaniec w stroju „błazna” na pole pobitewne, czyli naczynny świadek zdający relację o rezultacie starcia. Lapidarny, nietypowy dla Kadłubka opis zdarzeń z pola bitwy, nie zawiera w sobie charakterystycznej, dla jego sposobu pisania, obrazowości. Podejrzewać jednak można, iż „goniec”-Kadłubek mógł mieć jakieś powody, dla których zrezygnował z metafor i ozdobników a także z relacji umoralniającej w tym właśnie fragmencie. Z kolei wcześniejsze partie utrzymane zostały w nurcie literackiej opowieści z tezą umoralniającą [r.23, s.250-251], tak jakby Mistrz chciał spojrzeć w sposób panoramiczny i uniwersalny, niczym „literacki reportażysta”, na sytuację „wojny domowej” krewniaków.

Przekaz upewnia nas na każdym kroku o swojej autentyczności, czego świadectwem jest właśnie wysłanie na zwiady „błazna-gońca”. Banaszkiewicz utrzymuje, iż przybrane przez Wincentego „fachmany” mogą świadczyć o próbie wtopienia się w rzeczywistość pobitewną, zastosowania „kamufażu” [s.429-430]. Czy jednak metafora-sylwetka duchownego „udającego błazna i gońca” nie jest równoległe literacką kreacją? Chodzi tu być może o kamuflaż literacki. „Udawanie” wydaje się równoznaczne z wcielaniem się w rolę obserwatora, który musi zinterioryzować w sobie i zrozumieć skutki bitwy. Być może dlatego ta relacja jest lapidarna. W porównaniu do późniejszego źródła, *Kroniki wielkopolskiej*, brakuje literackiego określenia wysłannika [KW, r.47, s.129-132]. Kronikarz wielkopolski czerpie opowieść od Wincentego, niemalże przepisując ją. Unika on jednak określenia „błazen-goniec”, pisząc jedynie: „Tak więc zmieniwszy strój duchowny i pieszo popędziwszy (...)” [KW, s.131], być może obawiając się posądzenia o wychodzenie poza ramy przekazu historycznego. Banaszkiewicz zadaje więc pytanie, „jak lepiej jeszcze zabezpieczyć relację?” [s.432], jeśli nie dzięki przybraniu postaci „błazna-gońca”, a jego teza zdaje się rozświetlać również inną przestrzeń kroniki, opierającą się na fikcyjności.

Zdający relację z pola walki, staje się twórcą „wytworu słownego” [Żyrek-Horodyjska, s.120]. W ten sposób zbudowany zostaje podwójny wymiar narracji. Kronikarz opowiada umoralniającą historię polskich władców, wprowadzając we fragmente wydarzeń mozgawskich dodatkowego relacjonującego-zakamufLOWanego duchownego, który zgłosił swoją gotowość do poczynienia obserwacji: „Ja jestem gotów, panie, poślij mnie!” [KP, s.253]. Brakuje jednak czynnika wyraźnej delimitacji narracji historycznej od relacji posłańca. Prowadzona jest opowieść „pokornego sługi”, w ks. IV kontynuatora dzieła Jana i Mateusza, być może samego Wincentego, który podczas relacji mozgawskiej, według przypuszczeń historyków, mianowany zostaje głównym relacjonującym dojrzanym obraz pobitewny, nadając mu subiektywny ogłąd.

Nie tylko na tym polega artyzm utworu Kadłubka, lecz przede wszystkim na przekazywaniu przez Wincentego ogólnej prawdy o życiu, co postrzega J. Sztachelska jako ważny wyznacznik prereportażowy. Aspiracją reportażu jest to, by czytelnik nie czytał go w sposób „jednorazowy” [Reporterka, s.34], ponieważ gatunek ten ma odślaniać prawdę w ujęciu uniwersalnym. Wincenty-etyk zdaje się, iż doskonale sprostął temu zadaniu. Wezwaniem do odczytania prawdy moralnej jest kilka wersów z części poetyckiej, funkcjonującej w narracji w ramach poetyki tzw. *prosimetrum* [Michałowska, *Śred.*, s.138]: „Czyż nie szaleństwem jest we własnej nurzać się krwi? Rzucasz się sama na siebie i na się własne groty wypuszczasz” [KP, s.251]. Prepersonalne, „etyczno-społeczne” spojrzenie Wincentego na człowieka uwidacznia się w całej kronice, co słusznie zauważył już Jerzy Korolec [s.75]. Rzutuje to na charakter obrazu bitwy „świętokradczej, bezbożnej i żalosnej” [KP, s.251], redukującej w człowieku pierwiastek człowieczy.

Świadectwem etycznych zainteresowań Wincentego zdaje się także fragment starcia, w którym Mieszko III miał być stracony przez zwykłego walczącego. Książę zdjął wtedy hełm i ujawnił, kim jest, a nacierający nie czuł się godzien zabicia władcy. Interpretacja Banaszkiwicz, głosząca iż „napastnik najwyraźniej nie poddał się apokaliptycznej aurze bitwy, lecz okazał uszanowanie krwi książęcej” [s.425], wydaje się mieć egzegetyczną alternatywę. Wincenty-etyk zdawał się kreślić tu schemat ludzkiego lęku, który wzrastał wraz z sytuacją, w jakiej postawiony został człowiek. Wobec przyjęcia tego założenia, Mieszko mógł przestraszyć się śmierci, a nacierający na niego konsekwencji czynu, którego by dokonał. Kronikarz zdawał się zmierzać ku intuicyjnemu, emocjonalnemu przedstawieniu relacji.

Być może związek z obrazowaniem „prereportażowym” ma także zakończenie bitwy. Autor, który „wkładał swój trud, aby temat przybliżyć do czytelnika. W tym celu nagromadza, filtruje, precedza, przycina olbrzymią liczbę faktów” [Wańkiewicz, s.190], mógł przecież ustawiać perspektywę rozstrzygnięcia-nierozstrzygnięcia tego starcia. Błazen-goniec wyprawiający się w przestrzeń „postbitewnego czyścica” dokonuje dokładnego ogłądu, napotykając ludzi „na pół martwych” [KP, s.254]. Zdaje on relacje ze zdarzeń z 13 września 1195 roku, mówiąc o moralnej klęsce Mieszka Starego, którego sylwetkę kreśli

jako człowieka tkwiącego „pod brzemieniem podwójnego łupu, mianowicie pod ciężarem żalu z powodu śmierci syna i pod ciężarem bólu z powodu odniesionych ran” [KP, s. 254]. Księcia włodzimierskiego przedstawia z kolei jako „ranionego, lecz nie śmiertelnie” [KP, s.254]. Jak podsumowuje posłaniec, to Mieszko Stary poniosł podwójną moralną klęskę. Ukarany został ofiarą swojego dziecka za podburzanie do buntu i zapłacił cenę okaleczenia ciała bez poniesienia własnej ofiary, co mogło godzić w jego honor. Kadłubek dokonuje zatem racjonalizacji uzyskania praw do tronu małoletnich synów Kazimierza. Literacka kreacja zdaje się łączyć z przekonaniem samego kronikarza i ma odniesienie do rzeczywistości historycznej.

Kronikarz zdarzał się spoglądać „z perspektywy krakowskiej”, bowiem w ujęciach wielkopolskich bitwy nacisk kładziono na inne elementy. Inne spojrzenie na te wydarzenia wskazywały pozostałe średniowieczne źródła. Jako zwycięzcę bitwy wymienia Mieszka Starego *Rocznik świętokrzyski*, wspominając też o śmierci jego syna. W tym źródle jako strony konfliktu wskazani zostali: Mieszko Stary, Leszek Biały i Mazowszanie [MPH, 47, s. 29–30]. Z kolei według *Rocznika górnośląskiego* pod Mozgawą miała miejsce bitwa Mieszka Starego z Romanem halickim, zatem w opinii autora tego tekstu ci dwaj władcy byli odbierani jako główne strony konfliktu i toczone przez nich walki mogły być decydujące [MPH, t. III, s. 715].

Należałoby także zapytać, czy przypadkiem Wincenty nie stosuje w tym miejscu „słów-wytrychów”, o których wspominał Melchior Wańkowicz, „zmuszających słuchacza do podbarwienia indywidualną imaginacją sensu tego, co się mówi” [s. 267]. Miejsc, które zmuszają do takiej interpretacji zdaje się być w kronice więcej. W procesie dokonywania czytelniczej konkretyzacji uczestniczy zatem kilka czynników. Wydaje się, że faktografizm i dokumentaryzm w kronice Kadłubka nieustannie przenikają się z artystyzmem. Niewiele jest jednak we fragmencie informacji na temat walk krakowian, brakuje również znaczących opisów batalistycznych, co podkreślał także Banaszekiewicz [s. 425], które pojawiają się w pozostałych miejscach utworu, ilustrujących już inne wydarzenia. Czy zatem celem Wincentego było przemilczenie niektórych faktów, świadoma rezygnacja z nich, poprzez wykorzystanie przywileju selekcji przez autora-reportażystę? Czy też zamiar zakrawał na stworzenie uniwersalnej perspektywy rozważań, zbliżającej czytelnika ku prawdzie o ludzkiej naturze, która poprzez zachłanność władzy może doprowadzić do klęski duchowej człowieka? Poza tym prepersonalna, etyczna perspektywa w kronice Wincentego zdaje się prowadzić w kierunku od zdarzeń do emocji. Potwierdzają to chociażby przytoczone fragmenty.

Jak zauważył Banaszekiewicz, „całościowy obraz bitwy uległ zatarciu” [s. 427], a czynność „odwlekania” [s. 428] sądów o bitwie, czyli oczekiwania na informacje o rozwiązaniu, pogłębiało jej niejednoznaczność. Można domniemywać, iż relacje świadków uciekających z pola bitwy, które przytoczył kilkakrotnie Wincenty, nie tylko dokonują retardacji w przedstawieniu, lecz także budują napięcie dotyczące losu krakowian i przeznaczenia moralnego człowieka.

Warto podkreślić, iż efektem uzyskanym przez kronikarza stało się pomniejszenie rozmiaru niepowodzenia pod Mozgawą krakowian i zaakcentowanie znaczących strat moralnych przeciwnika.

Rzeczywistość pobitewną należało odbudować na nowo. Było to zadanie niezwykle trudne, powierzono matce Leszka Białego: „Wszyscy okazywali jej tak wielki szacunek, że dostojnicy zapomniawszy o swej godności woleli słuchać niewiasty (...) niż opuszczać pacholęta” [KP, s.256]. Z kolei „starania o Rzeczypospolitą” biskupa Pełki i komesa Mikołaja konsekwentnie zakończyły spór o władzę. Obraz postkatastroficznego oczyszczenia zdawał się stanowić swoisty *exodus* wydarzenia. Prolog do wydarzeń w postaci oplakiwania odejścia Kazimierza, wprowadzający w przestrzeń spełniającej się apokalipsy wraz z finałem tragicznego „widowiska”, spinały „wydarzenia mozgawskie” klamrą kompozycyjną, co mogło świadczyć o konsekwencji i celowości przekazu „prereporterskiego” Wincentego.

„Służka”-narrator, obdarzony darem budowania wypowiedzi narracyjnej we fragmencie bitwy mozgawskiej, ujawnił się jako wytrawny obserwator świata i „koneser słowa”, ważący je odpowiednio do wymogów opowieści, szczególnie zaś jako następcę Jana i Mateusza, prowadzący dalszą opowieść o polskich księżętach. Do wysunięcia takich wniosków zmusza kompozycja księgi IV, w której osadzona została „relacja mozgawska”.

Czy zatem analiza, zastosowanej przez Mistrza formy opisu, wnosi coś nowego w próbę odtworzenia przebiegu bitwy? „Reporterskie” spojrzenie Wincentego nie tylko ukazuje przechylenie się szali „nierozstrzygniętej” bitwy na stronę Małopolan, ale także zdaje się umacniać tezę kronikarza na temat autentyczności przekazu, nobilitując i uświęcając syna Kazimierza, Leszka Białego do objęcia władzy. Dramatyzm „zdarzenia mozgawskiego”, być może nie byłby aż tak mocno widoczny, gdy nie wykorzystany przez Wincentego repertuar środków poetyckich, szczególnie spojrzenia panoramicznego, pogłębiającego rozpatrywany problem. Katastroficzne obrazowanie zdawało się potęgować jego tragizm i zwiastowało brak rozwiązania. Poprzez wykorzystanie takich tropów nadwyreżone zostało zaufanie czytelnika przekazu Wincentego do pełnej wiarygodności historycznej. Dzieło może być zatem uznane na łączące w sobie elementy prawdy z fikcją, a za metodę ich scalania mogłoby być uznane retoryczne zaangażowanie autora.

Bibliografia:

Źródła:

- Chronica Poloniae Maioris*, wyd. B. Kurbis, MPH, s. n., t. 8, Warszawa 1970.
Kronika wielkopolska, przeł. K. Abgarowicz, wstęp B. Kürbis, Kraków 2010.
Rocznik górnośląski, Monumeta Poloniae Historica, t. III, s. n. Kraków 1893.
Rocznik świętokrzyski, wyd. A. Rutkowska-Płachcińska, Monumenta Poloniae Historica, s. n., T. 12, Warszawa 1996.
Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, przeł. i oprac. B. Kürbis, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.

Opracowania:

- Reporterka. Rozmowy z Hanną Krall. Wybór*, oprac. J. Antczak, Warszawa 2007.
- E. Balcerzan, *Literackość. Modele, gradacje, eksperymenty*, Toruń 2013.
- J. Banaszkiwicz, *Narrator w przebraniu, czyli Mistrz Wincenty o bitwie mozgawskiej*, [w:] *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, pod red. A. Dąbrówki, W. Wojtowicza, Warszawa 2009.
- J. Kolorec, *Ideal władcy w „Kronice” Mistrza Wincentego*, [w:] *Pogranicza i konteksty literatury polskiej średniowieczna*, pod red. T. Michałowskiej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1989.
- B. Kürbisówna, *Dziejopisarstwo wielkopolskie XIII i XIV wieku*, Warszawa 1959.
- J. Maciejewski, *Biskup krakowski Pelka a bitwa pod Mozgawą w 1195 roku*, KH, t. CXXIV, 2017.
- T. Michałowska, *Szkie mediewistyczne*, Warszawa 2014.
- T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 2003.
- M. Plezia, *Scripta minor. Łacina średniowieczna i Wincenty Kadłubek*, Kraków 2001.
- J. Powierski, *Czas napisania kroniki przez Mistrza Wincentego*, [w:] *Krzyżowcy, kronikarze, dyplomaci*, pod red. B. Śliwińskiego, Gdańsk-Koszalin 1997.
- M. Smoliński, *Sojusze Mieszka III Starego przed bitwą mozgawską*, „Przegląd Zachodniopomorski”, t. XXI (50), 2006, z. 4.
- S. Smolka, *Mieszko Stary i jego wiek*, Warszawa 1959.
- J. Sztachelska, „Reporteryje” i reportaże. *Dokumentarne tradycje polskiej prozy w 2 poł. XIX i na pocz. XX wieku (Prus – Konopnicka – Dygasiński – Reymont)*, Białystok 1997.
- J. Sztachelska, *Reportaż. Z historii gatunku w wieku XIX*. „Białostockie Studia Literaturoznawcze” 2013, nr 4.
- M. Wańkowicz, *Karafka La Fontaine’a*, t. I, Kraków 1983.
- H. White, *Poetyka pisarstwa historycznego*, pod red. E. Domańskiej i M. Wilczyńskiego, Kraków 2000.
- H. White, *Proza historyczna*, pod red. E. Domańskiej, Kraków 2009.
- E. Żyrek-Horodyska, *Reportaż literacki wobec literatury. Korzenie i teorie*, „Pamiętnik Literacki” 2017, nr 4.

Abstract

Whether Wincenty Kadłubek is historian or the literary reporter? (Different dimensions of the battle over Mozgawa).

The article shows a problem of the historicity and literary qualities of the *Kronika polska* written by Wincenty Kadłubek. Important elements in the chronicle are report elements visible in presentations of the battle. An image of the battle over Mozgawa (13.09.1195) is becoming a perfect example. Jacek Banaszkiwicz has carried unusually accuracy analysis of this encounter. Regarding the Wincenty as observer of image after the battle by historians, seems to open the prospect of such reading out.

In analysis and interpretation of battle over Mozgawa was introduced the main language components used by the chronicler. Elements of presentation were confronted with basic features of literature report shown by Jolanta Sztachelska. There also were showed the result of this presentation for the receipt of battle events by the reader, which were convinced by the chronicler about the victory of native of Małopolskie. The rhetorical commitment of Wincenty seems to bring the new quality into the battle presentation. These linguistic ways of expression used by the author were affecting to the character of the battle. In this way he was rationalizing accession of the throne by Leszek Biały.

PROBLEMY ROZWOJU E-LEARNINGU W POLSCE W KONTEKŚCIE NOWELIZACJI PRZEPISÓW DOTYCZĄCYCH SZKOLEŃ BHP

Malak Marcin,

*doktorant, Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu
szkoleniaideal@gmail.com*

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest omówieniu szans i obaw, jakie towarzyszą kształceniu na odległość w formie E-learningu w Polsce w kontekście zmian prawa w zakresie szkoleń BHP od 2019 roku. Potencjalna liczba osób wybierających kształcenie online zostanie z znaczącym stopniem zmniejszona co wpływa na ograniczanie powszechności tej formy kształcenia. Powszechny dostęp do internetu mógłby sprawiać iż społeczna aktywność w sieci obejmie także edukacyjną sferę życia, jednak kolejne zmiany prawne stwarzają problemy rozwojowe dla tej formy kształcenia.

Wprowadzenie

E-learning – kształcenie na odległość z wykorzystaniem technologii komputerowych jako forma kształcenia ciągle napotyka kolejne bariery rozwoju w postaci oporu społecznego. Internet towarzyszy człowiekowi permanentnie. Ufając portalowi Facebook można przyjąć iż w 2018 roku aż 2,8 mld ludzi na świecie ma na nim swoje konto. Jak jest w Polsce? Raport CBOS wskazuje iż 67% obywateli korzysta z internetu. Osoby młode do 45 roku życia deklarują korzystanie z internetu w odsetku wynoszącym ponad 87% [1, s.2]. Czy zatem internet służy nam jedynie do rozrywki, zabawy, oglądania filmów, gier i prowadzenia działalności biznesowo -gospodarczej, czy także jest miejscem edukacji? Można postawić tezę, że w ostatnich latach E-learnig w Polsce napotyka kolejne bariery rozwoju, które są efektem ubocznym zmian w systemie prawnym mających ułatwiać nam życie.

Szkolenia BHP

Bezpieczeństwo i higiena pracy (BHP) to dziedzina, której celem jest zapewnienie właściwych i bezpiecznych warunków pracy. Jednym z podstawowych elementów troski o warunki pracy jest edukacja, realizowana poprzez szkolenia BHP, których uczestnikami są wszyscy zatrudnieni. Potrzeba bezpieczeństwa, można przyjąć, jest jedną z ważniejszych potrzeb człowieka, ponieważ zaliczana jest do potrzeb pierwotnych, podstawowych, które warunkują zachowanie życia i zdrowia [2, s. 105]. Zaś szkolenie w zakresie bhp obejmuje swoim zakresem także profilaktykę zdrowotną bowiem problemy zdrowia dotyczą wszystkich pracujących. Józef Kargul uważa, że pracownicy fizyczni potrzebują wiedzy na temat zdrowia, wypoczynku, relaksu aby wykonywana

praca była należyta, wiedzy tej jednak nie czerpią z książek i samokształcenia ale z empirycznie potwierdzonej wiedzy znajomych i swojej własnej [3, s. 48].

W Polsce, w I kwartale 2018 roku zatrudnionych było około 12 mln osób na podstawie Kodeksu Pracy. Z tej liczby każdego roku około 3 mln osób bierze udział w szkoleniu bhp, dla porównania w listopadzie 2017 r, liczba studentów w Polsce wynosiła około 1,3 mln osób. Zakłady pracy były zobowiązane na podstawie Kodeksu Pracy bez względu na rodzaj usług czy rodzaj produkcji, do zorganizowania cyklicznych szkoleń mających na celu podniesienie wiedzy z zakresu bhp. Należy zaznaczyć, że szkolenia bhp w świadomości wielu uczestników są nudne, niepotrzebne i nie wnoszą nic nowego w życie zawodowe, zatem najlepiej byłoby w nich nie uczestniczyć, stąd często w czasie szkoleń pracownicy wykonują swoje zadania służbowe [4, s.33]. Wszak prawo pracy określa, iż szkolenie odbywa się w czasie pracy, zatem formalnie pracownicy uczestniczący w szkoleniu nie powinni wykonywać innych zadań w danym dniu [5]. Taka sytuacja dotyczy przede wszystkim pracowników administracji. Dlaczego pracownicy nie chcą brać aktywnie udziału w szkoleniu, które jest realizowane w czasie pracy i jest nakierowane na ich bezpieczeństwo? Można wskazać, że szkolenia obowiązkowe osób dorosłych w Polsce ogólnie nie cieszą się wysokim uznaniem społecznym. Jest sporo przykładów potwierdzających ową tezę. Zawodowy kierowca co pięć lat musi odnawiać uprawnienia przechodząc kurs tzw. kwalifikacji okresowej. Kierowcy, szczególnie ci starsi, bardzo niechętnie poddają się tym szkoleniom argumentując sarkastycznym pytaniem: „czego mogą mnie jeszcze nauczyć po 30 latach pracy za kółkiem?”[6, s.1].

Uczestnicy szkolenia bhp rzadko mają świadomość powiązania jakie jest między treścią szkolenia bhp a ich stanem zdrowia. Każdy z nas w pewnym stopniu dba o zdrowie, Józef Kargul uważa, że cielesność jest przedmiotem troski człowieka, stąd edukacja w tym kierunku związana jest z troską o zdrowie [3, s. 9]

Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że szkolenia często odbywają się na zasadzie minimalizacji kosztów, a co za tym idzie jakość szkolenia także pozostaje nie wysoka. Całkowicie pomijane jest andragogiczne podejście do tego tematu.

Ziemowit Włodarski przez uczenie się najczęściej rozumie zarówno zamierzone, jak i niezamierzone dochodzenie do zmian, jeśli tylko dokonuje się na podstawie indywidualnego doświadczenia i spełnione zostaną określone warunki [7, s.27] Uczenie się jest zazwyczaj powiązane z nauczaniem, które można scharakteryzować jako dwie strony tego samego procesu zwanego procesem dydaktycznym lub procesem kształcenia [8, s. 38] W dziedzinie BHP należy zatem analizować potrzeby obu stron szkolenia. Malcolm Shepherd Knowles uważa potrzeby edukacyjne dorosłych stają się determinatem do przyswajania wiedzy. Uznaje, że ludzie dorośli dążą do kompetencji w trzech obszarach treściowych. Można zatem rozumieć je poprzez trzy kategorie potrzeb edukacyjnych. Pierwsza wiąże się z zapobieganiem dezaktualizacji kompetencji technologicznych, tak ważnych w procesie pracy. Druga wskazuje na potrzebę

pełnego rozwoju, ostatnia zaś określa osiągnięcie indywidualnej tożsamości i życiowej dojrzałości. Doświadczenie życiowe pracownika w tym znajomość zagrożeń i pamięć o zdarzeniach potencjalnie niebezpiecznych w zakładzie pracy są ważnym źródłem wiedzy przekazywanej podczas szkolenia. W związku z tym odpowiednio wykorzystane doświadczenia, przykład z życia, przynajmniej w równym stopniu jak wiedza teoretyczna powinny oddziaływać na uczestników szkolenia. To właśnie postać wykładowcy, szanowanego i doświadczonego jest niezwykle ważna co potwierdza myśl Mariusza Kłosowskiego i Piotra Staszewskiego, że wykładowca odpowiednio zaprezentowany jako ekspert w dziedzinie gwarantuje lepszą jakość szkolenia [9, s. 535].

Uczenie się dorosłych ma często także wymiar społeczny. Przykładem jest koncepcja uczenia się biograficznego, w której „refleksja i samorefleksja są istotnym punktem wyjścia”. Ta koncepcja unika podziałów na nieformalne, pozaformalne czy formalne uczenie się, sugeruje Knud Illeris, ale koncentruje się na opowiadaniu o własnym życiu jako podstawowym instrumencie uczenia się. Opowiadanie opowieści życia pozwala na doświadczenie „siebie” i własnej historii, ale również jest procesem, w którym opowiadania „innym”, „z innymi”, „dla innych”. Konstruuje własną interpretację życia, jak i interpretację własnych doświadczeń, zdarzeń wraz „z innymi” czy „przez innych” uczących się.

Szkolenia z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy mieszczą się w obszarze edukacji dorosłych, gdyż dotyczą osób pracujących, czyli niezależnych ekonomicznie, odpowiedzialnych za swoje losy życiowe.

Zmiany w szkoleniach BHP

Ustawodawca w celu ułatwienia prowadzenia działalności gospodarczej na rok 2019 przygotował w Polsce kilka zmian w Kodeksie Pracy. Jedną z tych zmian jest zniesienie obowiązku szkolenia bhp pracowników zatrudnionych na stanowiskach administracyjno-biurowych. Z szacunków wynika iż jest to grono około 4 mln osób, które od 2019 roku nie będą zobowiązane do zdobywania i aktualizacji wiedzy w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Wielu ekspertów wskazuje tu masę zagrożeń, szczególnie związanych z regresem umiejętności społeczeństwa w zakresie udzielania pierwszej pomocy. Pierwsza pomoc jest jednym z głównych elementów okresowego szkolenia bhp. Artykuł dotyczy jednak zagadnień związanych z e-learningiem, zatem czy te zmiany Kodeksu Pracy mają wpływ na E-learning? Tak, ponieważ właśnie ta grupa pracowników – osób zatrudnionych na stanowiskach administracyjno-biurowych była najliczniejszą potencjalną grupą osób, która mogła realizować szkolenie BHP online. Ustawodawca wskazał iż online lub w formie samokształcenia, okresowe szkolenie bhp mogą odbywać jedynie osoby zatrudnione jako pracodawcy i kierujący pracownikami, pracownicy inżyniersko-techniczni oraz właśnie administracja. Ustawodawca nie zezwolił aby szkolenia bhp w formie E-learningu mogli odbywać pracownicy zatrudnieni na stanowiskach robotniczych.

Analiza rynku E-szkoleń BHP wskazuje iż oferta takiej formy kształcenia była nastawiona głównie na administrację. To właśnie osoby

zajmujące stanowiska administracyjno-biurowe mogły w prosty i wygodny sposób zrealizować obowiązkowe szkolenie BHP bez opuszczania swojego biura. Ta forma była tańsza i bardziej wygodna od formy tradycyjnej, stąd zrozumiałe iż stawała się coraz bardziej popularna. Szacunki wskazują iż w 2017 roku szkolenia online wybrało aż 48 tys osób co stanowi udział 6% w ogólnej liczbie przeprowadzonych szkoleń dla administracji. Od 2019 roku ta potencjalna grupa blisko 50 tysięcy osób wypadnie z E-learningu.

E-learning w edukacji powszechnej

Czy dynamiczny wzrost popularności internetu przekłada się na rozwój E-edukacji? Matura przez internet? Kształcenie na odległość co do zasady nie jest niczym nowym [11, s.40], od dawna w radiu czy telewizji spotykać można audycje edukacyjne. Znana jest również z polskiego rynku ESKK (*Europejska Szkoła Kształcenia Korespondencyjnego*) uruchomiona w roku 1991 przez Włodzimierza Ciesielskiego, która umożliwiała m.in. w sposób korespondencyjny uzyskać wykształcenie średnie. Ta para-szkoła działa w 7 krajach środkowej Europy jednak było to kształcenie analogowe, offline. Natomiast 15 lat temu Liceum Zaoczne dla Dorosłych w Warszawie oferowało już nauczanie za pośrednictwem internetu. Kolejne kroki do zdobycia zawodu mogą być równie wirtualne. Dnia 7 czerwca 2004 prezydent Warszawy nadał uprawnienia szkoły publicznej pierwszej internetowej szkole policealnej w Polsce. Policealna Szkoła E-Biznesu im. Adama Smitha. Szkoła nie przetrwała próby czasu i od roku 2009 już nie funkcjonuje. Traktat z Maastricht, tworzący Unię Europejską, przewidywał w art. 149 i 150 wpieranie kształcenia na odległość, czego pokłosiem było Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 3.02.2006 r. gdzie wyraźnie zapisano, że kurs zawodowy może być realizowany w formie kształcenia na odległość. Kursy jakie można było zrobić w całości przez internet, nadające nie tylko kompetencje a zawód mogły pojawić się w internecie. Ta nowa przestrzeń jednak nie została w pełni zagospodarowana, co więcej wielu prekursorów, którzy kreowali trendy E-learningu, tworząc w tej wirtualnej przestrzeni kursy i szkolenia nadające realne uprawnienia napotykało na niespodziewane problemy. Wśród pierwszych E-kursów zaczęły się pojawiać szkolenia turystyczne m.in. kurs pilota wycieczek, kurs wychowawców kolonii, kurs kierowników kolonii. Jednak te trzy wspomniane kursy na przestrzeni lat zostały znacznie obwarowane restrykcyjnymi przepisami. Pilot wycieczek – jako zawód został poddany deregulacji w 2014 roku, stąd kursów się nie prowadzi. Wychowawcy kolonii zostali zmuszeni od 2016 r. do odbywania 20% zajęć w formie stacjonarnej, co znacznie ogranicza realizację kształcenia. Gama kursów zawodowych jest dość uboga z racji wystąpienia poszczególnych Ministrów przeciw wcześniej wspomnianym fundamentom prawa w odniesieniu do szkolenia zawodowego.

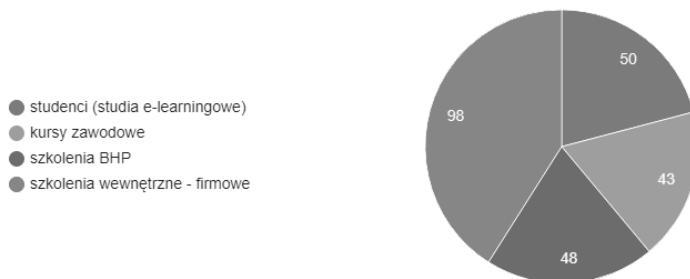
E-learning na uczelniach wyższych jest bardziej popularny. Z analizy oferty edukacyjnej szkolnictwa wyższego w roku akademickim 2016/2017 wynika iż odbywających studia w formie niestacjonarnej jest blisko 500 000 osób z

czego ok 10% kształcenie realizuje w większości w formie e-learningu. PUW – Najbardziej znana szkoła wyższa oferująca kształcenie w formie E-learningu oferuje blisko 20 kierunków studiów. Wiele innych uczelni także przygotowało swoją propozycję studiów w formie kształcenia na odległość. Dokładna analiza obecnej oferty studiów online w roku akademickim 2018/2019 w porównaniu do roku 2013/2014 nie wskazuje znaczącej zmiany w odniesieniu do ilości uczelni oferujących E - learningowe studia i gamy oferowanych kierunków. Można nawet stwierdzić (ilościowy) regres. W roku 2003 artykuł o dostępności narzędzi e-learningowych zakończony był następującymi słowami „... należy zauważyć, iż praktycznie wszystkie opisywane platformy albo stanowią jedynie uzupełnienie do nauczania prowadzonego klasycznie (w formie stacjonarnej z koniecznością dojazdu na uczelnię), albo wymagają przeprowadzenia części zajęć na uczelni - w szczególności egzaminów końcowych i zajęć laboratoryjnych”[10, s.1]. Dziś w epoce internetu szerokopasmowego i niemal powszechnej – codziennej obecności każdego studenta w internecie, te słowa są nadal aktualne.

Struktura e-learningu w Polsce

Jak wynika z przytoczonych wyżej danych, aktywnych uczestników E-learningu w Polsce można określić szacunkowo wg następującego podziału. (ilości na wykresie podane w tysiącach). Na potrzeby opracowania przyjęto, że studenci kształcący się online są uczestnikami studiów E-learningowych, nie byli zatem brani pod uwagę studenci, którzy mają pojedyncze przedmioty lub kursy w formie E-learningu.

Struktura e-learningu w Polsce w 2017 roku

Warto wskazać iż 20% rynku Polskiego E-learningu to szkolenia BHP. Z czego przytłaczająca większość to właśnie szkolenia pracowników administracyjno-biurowych, które od 2019 roku znikną z przestrzeni E-learningu. Należy rozpatrywać te zmiany prawne jako spory ubytek, który nie tylko ograniczy ilość szkoleń online, ale także wpłynie na ograniczenie rozwoju nie tylko arytmetycznie ale także w zakresie wartości dodanej, ponieważ to właśnie pracownicy administracyjno-biurowi są potencjalnie najbardziej edukacyjnie

aktywną grupą. To administracja ciągle musi podnosić swoje kompetencje, co wywodzi się ze struktury organizacyjnej firm czy instytucji, gdzie awans nadal wymaga poszerzania wiedzy, wykształcenia oraz rozwoju osobistego.

Analiza sytuacji e-learningu

Możemy przyjąć przynajmniej dwa systemy klasyfikacji tej metody nauczania. Stosując podział ze względu na rolę nauczyciela w procesie dydaktycznym wyróżnia się następujące typy szkoleń:

- samokształcenie (ang. self-directed web-based training) proces dydaktyczny bez nauczyciela w oparciu o materiały dydaktyczne w postaci elektronicznej,

- szkolenie wspierane przez nauczyciela (ang. facilitated web-based training) tu nauczyciel kontroluje i wspiera uczącego się, źródłem wiedzy są materiały w postaci elektronicznej,

- szkolenie prowadzone przez nauczyciela (ang. instructor-led e-learning) tu nauczyciel kontroluje i wspiera uczącego się, jednocześnie jest źródłem wiedzy,

- szkolenie mieszane (ang. blended learning) tu część szkolenia prowadzona jest w internecie, część w tradycyjnej klasie.

Ze względu na sposoby komunikacji wyróżnia się:

- szkolenia synchroniczne - aktywności dydaktyczne są realizowane zdalnie w tym samym czasie (on-line),

- szkolenia asynchroniczne - nauka jest prowadzone bez konieczności spotykania się on-line w oparciu o materiały dydaktyczne w postaci elektronicznej.

Ekspertem zajmującym się tematyką E-learningu, zapytanym jaka jest wartość dodana tej metody, odpowiadają że to podwyższanie jakości kształcenia, dlatego tak go promują, poprawiają i rozwijają. W związku z tym naukowcy zaangażowani w prace nad E-learningiem zdecydowanie oddalają jedynie dystrybucję materiałów w formie elektronicznej przez sieć, twierdząc, że e-edukacja to coś znacznie więcej. To „więcej”, oznacza nasycenie czasu trwania kursu atmosferą „stałego w nim bycia”, po stronie wykładowcy i studentów [12, s.2]. Ponadto ważne są osobistości prowadzące wykłady, ponieważ dziś w świecie dążącym za liderami, gwiazdami i innymi wielkimi postaciami, ten element wyjątkowości i atrakcyjności z powodzeniem można wykorzystać w kształceniu. Znany wykładowca w sieci to dość realna sytuacja.

Podsumowanie

Przedstawiona w artykule sytuacja związana ze zmianami prawa w zakresie szkoleń BHP realnie wpłynie na jakościowe i ilościowe funkcjonowanie E-learningu w Polsce. Ta teoretycznie niezwykle wygodna i atrakcyjna i korzystna forma kształcenia, w praktyce do lat zmagają się z przeciwnościami po stronie systemu prawnego, czego kolejnym etapem są zmiany w zakresie szkoleń BHP.

Bibliografia

1. Komunikat z badań, CBOS, nr 49/2017, Warszawa 2017

2. P. Mazur, *Kultura prawna a wychowanie do bezpieczeństwa życia codziennego i pracy*, [w:], (red.) M. Rybakowski, *Edukacja, praca, bezpieczeństwo*, Zielona Góra 2009
3. J. Kargul, *Obszary pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych*, Wrocław 2001
4. M. Malak, *Szkolenia BHP – wyzwania dla trenera*, Wydawnictwo Naukowe Intellect, Waleńców 2017
5. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy, Art. 237
6. G. Broda, *Czy niedługo w autobusie usłyszymy „відправлення”?*, <http://dziennikpolicki.pl/grzegorz-ufniarz/1307-czy-niedlugo-w-autobusie-uslyszymy.html> dostęp dnia 10.01.2015
7. Z. Włodarski, *Psychologia uczenia się t.1*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997
8. K. Żegnałek, *Dydaktyka obronna*, Departament Społeczno-Wychowawczy Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 2001
9. Kłosowski M., Staszewski P., *Funkcjonowanie i doskonalenie systemu zarządzania bhp w przedsiębiorstwie - studium przypadku*, [w:] Komputerowo Zintegrowane Zarządzanie, Oficyna Wydawnicza PTZP, Opole 2014.
10. D. Nojszewski „Platformy e-learningowe w polskich instytucjach edukacyjnych „e-mentor” 2003r nr 2.
11. A.Kubiak *Amerykański sen o e-dukacji*, „Zarządzanie Zasobami ludzkimi” 2002 nr 2

SPONSORING I PUBLIC RELATIONS W SPORCIE

Ober Józef,

Adiunkt na Wydziale Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej
 Jozef.Ober@polsl.pl ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-6290-381X>

Wiśniewska-Placheta Edyta,
Wydział Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej
Szlosar Adrianna

Streszczenie. Artykuł ma na celu przedstawienie roli jaką pełni sponsoring i public relations w organizacjach sportowych. Na początku dokonano charakterystyki terminu sponsoringu, jego ewolucji oraz powiązania ze sportem. Dalej wskazano obopólne korzyści sponsoringu dla organizacji sponsorujących oraz organizacji/klubów sponsorowanych. Następnie omówiono rolę public relations w organizacjach/klubach sportowych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na nowoczesne narzędzia public relations w sporcie. Artykuł zakończono podsumowaniem.

Słowa kluczowe: sponsoring, public relations, PR, media relations, community relations, sport.

Key words: sponsorship, public relations, PR, media relations, community relations, sport.

1. Rola sponsoringu w sporcie

Termin „sponsoring” pochodzi od łacińskiego słowa „sponsum” określającego uroczyste przyrzeczenie obietnicy, ugody, poręczenia. „Początki sponsoringu sportowego sięgają czasów starożytnej Grecji (...). Pierwsze komercyjne i nowoczesne przedsięwzięcie sponsoringowe odbyło się przez reklamę programu Letnich Igrzysk Olimpijskich w Atenach w 1896 roku. Największy rozkwit sponsoringu przypada jednak na lata 80-te i 90-te XX wieku. Sponsoring staje się coraz bardziej popularną formą promocji” [3, s.

353]. W związku z tym, na przełomie wielu lat wykształciły się różne jego formy oraz odmiany stosowane przez przedsiębiorstwa, których celem głównym jest zdobycie popularności oraz zwiększenie dotychczasowych zysków.

Na wstępie warto nadmienić, iż „sponsoring sportowy wyróżnia swoje trzy podstawowe formy:

- sponsorowanie organizacji sportowej, związku, bądź klubu;
- sponsorowanie wybranych zawodników, czyli indywidualności sportowych;
- sponsorowanie imprez sportowych lub serii tego typu wydarzeń” [5, s. 92].

Sponsoring sportowy definiuje się jako wszelkie działania związane z finansowym wsparciem organizacji sportowej przy użyciu środków rzeczowych bądź usług, za co ze strony sponsorowanego można liczyć na liczne świadczenia, takie jak realizowanie celów promocyjnych podczas meczów, czy innych wydarzeń sportowych. Co więcej, podmiot sponsorowany przyczynić się ma do realizacji założeń marketingowych sponsora. „Sponsoring jest to jedna z najszybciej rozwijających się form promocji, stanowi narzędzie promujące dany produkt lub firmę w związku ze sponsorowanym przedsięwzięciem. Sponsoring jest umową partnerską, w której sponsor przekazuje podmiotowi sponsorowanemu środki konieczne do realizacji jego celów, w zamian za wykorzystanie tkwiącego w nim potencjału komercyjnego, który umożliwi promocję wizerunku przedsiębiorstwa, jego marek czy produktów” [7, WWW1].

To właśnie dzięki udziałom przedsiębiorstw w tego typu inicjatywach możliwe jest uzyskanie większej rozpoznawalności oraz efektu kojarzenia pozytywnego obrazu przedsiębiorstwa sponsorującego wśród odbiorców. Często bywa tak, że pozytywny wizerunek organizacji sportowej przenosi się na jej sponsora, gdyż logo, nazwa czy reklamy towarzyszą wydarzeniom sportowym w różnych formach (między innymi znaki firmowe sponsorów można znaleźć na odzieży graczy, slajdach reklamowych znajdujących się na boisku czy bannerach, billboardach emitujących reklamy na stadionie, czy reklamy wyświetlane przed emisją meczów/rozgrywek). Często właśnie dzięki sponsoringowi – konkretne marki, czy sieci sklepów mogą być kojarzone z rozgrywkami sportowymi. Sponsoring stanowi obopólną korzyść dla dwóch stron – jakimi jest przedsiębiorstwo oraz organizacja sportowa/klub sportowy, gdyż stanowi on rzeczowe, usługowe, a przede wszystkim finansowe wsparcie, które bardzo często prowadzi do polepszenia się sytuacji finansowej organizacji sportowej. Sponsoring uznawany jest za jedną z najbardziej efektywnych form promocji. Dzieje się tak, ponieważ sport stanowi bardzo popularną formę rozrywki biorąc pod uwagę aktywny udział w rozgrywkach, jak i ten bierny – czyli oglądanie meczów, bądź pozostałych sportowych zmagani. Odczucia związane z powyżej opisanymi aspektami wywołują w ludziach szeroki wachlarz emocji, co sprawia że szybko zapamiętują, kojarzą nazwy firm, marek oraz produktów reklamowanych podczas wydarzeń. Co więcej, sport jest obecny w mediach, każde wydarzenie sportowe wysokiej wagi, transmitowane jest w telewizji, radio,

a także opisywane w prasie. W związku z tym, reklamy sponsorów docierają do zdecydowanie większej liczby odbiorców, którzy niekoniecznie zainteresowani są rozgrywkami, lecz podczas czytania prasy czy oglądania telewizji – mimowolnie zauważają znaki rozpoznawcze produktów, marek czy usług. Warto również wspomnieć, że sport jest dobrym sposobem na promocję, również ze względu na to, iż pozwala dotrzeć do zróżnicowanej grupy odbiorców – w tym przypadku nie ma ograniczeń wiekowych – trafić można do ludzi w różnym wieku. Co więcej „(...)sport jest jednocześnie masowy i elitarny – wydarzeniami sportowymi interesują się w mniejszym bądź większym stopniu wszystkie grupy społeczne [3, s. 354]. Sport umożliwia nie tylko dotarcie do szerokiego grona odbiorców, a w połączeniu ze sponsoringiem ułatwia sponsorowi komunikowanie się z rynkiem, zmniejszenie się barier pomiędzy odbiorcą a producentem. Relacja ta pozwala na obopólny zysk, gdyż marki promowane przez sportowców zyskują na prestiżu oraz rozpoznawalności. Zróżnicowane działania sponsorów pozwalają także na przełamywanie barier, często w związku z wydarzeniami sportowymi tworzone są tzw. „strefy kibica” sygnowane konkretną marką, gdzie kibicujący mogą otrzymać gadżety reklamowe, wziąć udział w konkursach czy zrobić sobie pamiątkowe zdjęcia oraz obejrzeć relacje z meczów na telebimach.

Warto również wspomnieć o tym, że w sponsoringu zawierają się rozmaite cele, które można podzielić według kategorii takich jak:

- budowa image'u firmy,
- korzyści dla firmy,
- działania związane z klientami,
- działania związane ze społecznością lokalną [3, s. 360].

W przypadku celu, jaki stanowi budowa image'u firmy – sponsoring sprzyja podniesieniu prestiżu oraz renomy organizacji sponsorującej. Jeśli jest ona gotowa przeznaczyć odpowiednie środki na zasponsorowanie klubu/organizacji bądź wydarzenia sportowego – świadczy to również o tym, że posiada na to konkretne zasoby – a co za tym idzie, z dużym prawdopodobieństwem może być uważana za prężnie rozwijające się przedsiębiorstwo inwestujące w różne rodzaje promocji własnych produktów czy usług. Podjęcie się sponsoringu wymaga odpowiedniego opracowania strategii marketingowej. Istotne jest, aby właściwie wybrany został podmiot sponsorowania biorąc pod uwagę profil działalności sponsora. Bardzo ważną kwestią jest, aby pomiędzy beneficjentem, a organizacją sponsorującą istniały cechy wspólne poparte skojarzeniami. „Jeśli chodzi o podejmowanie decyzji w związku z wyborem organizacji sponsorowanej, sponsor powinien wziąć pod uwagę wizerunki kojarzone z wybranymi kategoriami sportu i wykorzystać te, które będą w największym stopniu pasowały do pożądanego obrazu, który chce umocnić bądź uzyskać, a następnie utrwalić w świadomości odbiorców” [5, s. 92]. Przede wszystkim chodzi tutaj o odpowiednie ukształtowanie wizerunku firmy, której celem jest uzyskanie przewagi konkurencyjnej oraz pozycji lidera na konkurencyjnym rynku. Chodzi tu także o to, aby usługi bądź produkty sponsorującego utkwiły w świadomości klienta jako wiodące. Oprócz tego, ważne jest, aby dana marka

budziła pozytywne skojarzenia. Warto również wspomnieć, iż oprócz zbudowania pozytywnego wizerunku poprzez sponsoring, w przypadku wdrażania nowego produktu – można go wprowadzić na rynek przy okazji wydarzeń sportowych. Jak już wcześniej wspomniano – sponsoring zapewnia także obecność marki w różnego rodzaju środkach masowego przekazu – co sprawia, że zapewnia to sporą widoczność w mediach, na którą nie trzeba ponosić dodatkowych wydatków.

Natomiast sponsoring dla samego przedsiębiorstwa stanowi wielowymiarowe korzyści. Do tych, stanowiących cele związane z korzyściami wewnętrznymi przedsiębiorstwa należy zaliczyć zyskanie dostępu do szerszego portfela klientów, ułatwienie wdrożenia produktu na rynek, zwiększenie lojalności oraz oddania wśród pracowników, czy zdobywanie nowych partnerów biznesowych. Sponsoring często wykorzystywany jest przez producentów wyrobów alkoholowych oraz tytoniowych – których możliwość reklamy jest ograniczona przez obowiązujące w Polsce prawo. Dzięki temu, mogą ominąć obowiązujące regulacje, jednocześnie nie naruszając prawa, przy zapewnieniu sobie odpowiedniego rozgłosu. W związku z zapewnieniem wyżej opisanej promocji, przedsiębiorstwo z dużym prawdopodobieństwem może odnotować wzrost sprzedaży.

Ważną rolą sponsoringu jest wzmocnienie „więzi” pomiędzy klientem a produktem/marką oraz o wypracowanie w świadomości odbiorcy wizji, że dany produkt jest lepszy i bardziej wyjątkowy niż pozostałe. Warto również wspomnieć, że opinia o danym przedsiębiorstwie, jego usługach, bądź produktach z dużym prawdopodobieństwem może być zdecydowanie lepsza w momencie gdy klub sportowy odnosi znaczące sukcesy. W przypadku społeczności lokalnej, celem jest głównie zwiększenie jej zainteresowania danym produktem, zakorzenienie odpowiedniego przekazu, jaki przedsiębiorstwo chciałoby zachować w świadomości społeczności lokalnej oraz przedstawienie go jako społecznie odpowiedzialnej organizacji.

Podsumowując, istnienie tak zwanych świadczeń wzajemnych w sponsoringu, powoduje, iż jest on nietypowym środkiem promocji. Sponsorzy nieustannie wdrażają innowacyjne rozwiązania do swych strategii, których celem jest efektywna komunikacja z rynkiem. Bywa, że wpływ sponsorów jest na tyle silny, że beneficjenci decydują się na pewne zmiany w swojej organizacji. Często zdarza się tak ze względu na fakt, iż są one w trudnej kondycji finansowej, zatem starają się jak najbardziej uatrakcyjnić swój wizerunek w oczach sponsorującego, tak by zachęcić go do współpracy. Nic dziwnego, że sponsoring stanowi prężnie rozwijający się sposób na reklamę, ponieważ zdrowy tryb życia, aktywność fizyczna oraz czynne bądź bierne uczestnictwo w wydarzeniach sportowych łączy ze sobą społeczeństwo. W dzisiejszych czasach sport służyć ma nie tylko rozrywce, wraz z upływającym czasem staje się coraz większą biznesową „maszyną” do generowania zysków.

2. Public relations w sporcie

Public relations w wolnym tłumaczeniu z języka angielskiego to nic innego

jak *kontakty z otoczeniem czy relacje publiczne*. Działania związane z wyżej opisanym pojęciem związane są z „(...) kształtowaniem relacji działającej organizacji z jej otoczeniem wewnętrznym i zewnętrznym, bliższym i dalszym [1, s. 87]. Głównym zamiarem związanym z budowaniem odpowiedniego PR (tak w skrócie nazywany jest termin *public relations*) podmiotu jest „szczególna dbałość o dobre imię oraz pozytywny wizerunek, które mają zostać utrwalone w świadomości odbiorców” [6, s. 101]. W przypadku działań w tym obszarze, istotne jest aby ich efektem było życzliwe podejście otoczenia do samej organizacji oraz to, aby kojarzone było tylko i wyłącznie z pozytywnymi odczuciami wśród odbiorców.

W związku z istnieniem wielu definicji *public relations*, należy wyróżnić tę najważniejszą, której twórcą jest Edward Bernays. Omawiany termin autor określa w następujący sposób: „*Public relations* stanowi próbę skonstruowania publicznego wsparcia dla działania, przypadku, ruchu lub instytucji, poprzez perswazję, informację, i dostosowanie się” [6, s. 87]. *Public relations* staje się narzędziem używanym przez rosnącą ilość jednostek, organizacji oraz osób publicznych. Stanowi ono dbałość o pozytywne relacje ze światem zewnętrznym, których celem jest zdobycie poparcia i przychylności odbiorców. W związku z tym są to działania zróżnicowane w zależności od grupy docelowej, z którą chce utrzymywać się pozytywne oraz długofalowe relacje.

W tym przypadku wyróżnić należy okresy budowania relacji jako długotrwałe (wieloletnie - ogólnowizerunkowe) oraz krótkotrwałe (na dany czas projektu, na przykład dopóki dany problem się nie rozwiąże). Tak więc, czynności związane z realizacją pozytywnego PR należą w większości przypadków do długotrwałych, ponieważ mogą trwać nawet kilka lat, a każde z nich poprzedzone musi być odpowiednim zaplanowaniem, a przede wszystkim strategicznym planem działania. W przypadku tych dwóch wcześniej wymienionych programów działania wyróżnić należy trzy główne kategorie celów, jakimi są:

- „cele strategiczne,
- cele operacyjne,
- przykłady rozwiązań w poszczególnych programach” [8, WWW2].

W przypadku celów strategicznych, głównie chodzi o to, aby pogłębiać zaufanie otoczenia oraz nieustannie zwiększać poparcie wśród odbiorców, tak aby organizacja sprawiała wrażenie solidnej oraz niezawodnej. Ponadto, bardzo istotnym elementem jest to, aby spełniać oczekiwania oraz utrzymywać akceptację otoczenia, która zapewnia odpowiednio wysoką pozycję organizacji na konkurencyjnym rynku. Kolejnym celem strategicznym PR jest kształtowanie pozytywnego *image'u*, tak aby przekonać do siebie odbiorców, którzy liczyć będą mogli na zrozumienie swoich potrzeb i wymagań. Wyjście naprzeciw ich oczekiwaniom z pewnością może liczyć się ze zdobyciem ich przychylności. Kolejną z omawianych kategorii są cele operacyjne. W tym przypadku głównie chodzi o to, aby dokonać „(...)pozycjonowania przedsiębiorstwa na rynku ze względu na towary, usługi lub wizję całej organizacji” [8, WWW2]. W tego

typu przypadkach chodzi o to, aby przekonać konsumentów, że dany produkt bądź usługa posiada zdecydowanie lepszą jakość niż pozostałe wytwory konkurencji. Oprócz zaspokajania podstawowych potrzeb odbiorców, istotne jest aby zauważyli oni, iż przedsiębiorstwo oferuje spełnienie potrzeb wyższego rzędu. Rzecz jasna, chodzi tutaj głównie o odpowiednią reakcję na potrzeby oraz elastyczność, tak aby wyeliminować ewentualne uprzedzenia w stosunku do produktów, bądź samej organizacji wśród jej pracowników, potencjalnych kontrahentów czy odbiorców. Istotne jest również, aby przekonać otoczenie zewnętrzne i wewnętrzne do zachodzących zmian w samej organizacji, ich produktach bądź usługach, nie tracąc jednocześnie zaufania oraz dobrego imienia. Istotne jest także, aby udowodnić iż celem głównym organizacji jest nie tylko maksymalizacja zysków wbrew różnorodnym interesom społecznym, a przede wszystkim liczą się wszelkie działania organizacji, które ukierunkowane są na stworzenie organizacji współpracującej, dobrze zorganizowanej oraz dającej poczucie wspólnoty z pozostałymi. W PR niezmiernie istotne jest przekazywanie informacji na temat organizacji do otoczenia w taki sposób, aby została ona odebrana pozytywnie wykorzystując środki masowego przekazu, które docierają do szerokiej rzeszy odbiorców. Jest to bardzo ważny aspekt budowania pozytywnego PR, ponieważ często na sposób postrzegania organizacji przez odbiorców jest wpływają opinie innych, które wywierac mogą pozytywne bądź negatywne emocje. Istotne jest także wytworzenie w świadomości otoczenia przekonania na temat, iż istnienie obecnie funkcjonującej organizacji jest niezmiernie potrzebne, a korzyści płynące z jej działalności stanowią „(...) integralność ze środowiskiem ją otaczającym” [4, s. 67]. Działania te ściśle związane są z procesem zwanym zarządzaniem informacją, w związku z tym odbiorcy uważają, że dana organizacja jest potrzebna, gdyż jej istnienie niesie ze sobą szereg zróżnicowanych korzyści.

Kolejnym, istotnym celem PR jest sprawna i dobrze zorganizowana komunikacja wewnętrzna i zewnętrzna organizacji. Organizacje, starając się utrzymywać pozytywne relacje z otoczeniem, głównie na celu mają dotarcie do konkretnych i określonych grup. W zależności od modelu przedsiębiorstwa, wśród grup docelowych stanowiących otoczenie zewnętrzne i wewnętrzne organizacji używającej PR jako jednego z narzędzi wspomagających działania marketingowe, można wymienić takie jak: „(...) media, klienci, społeczności lokalne, społeczności międzynarodowe, konkurencja, pracownicy organizacji, administracja rządowa i samorządowa czy związki zawodowe, organizacje rządowe i pozarządowe, kibice czy potencjalni sponsorzy” [1, s. 114]. W zależności od odbiorcy – sposób budowania relacji może być zróżnicowany ze względu na specyfikę danej grupy. W przypadku pozostałych rozwiązań związanych z PR wyróżnić należy działania związane ze szkoleniem pracowników, tak aby nie mieli problemów z komunikacją oraz ewentualnymi wystąpieniami publicznymi. Istotne jest, aby zatrudnione osoby miały świadomość swojego własnego udziału i wkładu w realizację osiągniętego celu, ponieważ to w dużej mierze stanowić może dla nich jeszcze większą motywację do działania, gdyż poniekąd stanowią

oni tzw. *wizytówkę przedsiębiorstwa*. Istotne jest również, aby organizacja była otwarta na wszelkie pytania płynące z otoczenia, w związku z tym powinna zawsze udostępniać informacje na temat swoich wartości, misji, strategii organizacyjnej, wizji czy samej historii powstania, tak aby stanowić dobrze zorganizowaną oraz przejrzystą organizację o jasno określonych celach. Wśród narzędzi wykorzystywanych w *public relations* należy wymienić takie jak:

- „komunikacja wewnętrzna – wewnętrzny PR,
- audyt komunikacyjny,
- relacje z mediami (*media relations*),
- lobbying,
- identyfikacja wizualna firmy, produktu i usługi (*corporate identity*),
- budowanie wizerunku pracodawcy (*employer branding*),
- organizacja imprez, spotkań (eventów),
- relacje z inwestorami (*investors relations*),
- e-PR,
- monitorowanie mediów (media tradycyjne i elektroniczne),
- sponsorowanie,
- zarządzanie kryzysowe (*crisis management*),
- relacje z blogerami (*influencer marketing*)” [8, WWW2].

W związku z tym, iż *public relations* używany jest w szeregu zróżnicowanych organizacji, swoje zastosowanie znalazł także w sporcie. „Umiejętność kształtowania opinii publicznej oraz współpracy niosą ze sobą kluczowe znaczenie dla organizacji sportowej. To właśnie one pomagają tworzyć i utrzymywać pozytywny wizerunek jednostki, kreować źródła dochodu i budować dobre relacje z kibicami” [2, s. 67]. Bardzo często w tym przypadku, organizacje sportowe, sponsorzy, kadry narodowe, sportowcy czy pozostałe jednostki promujące się poprzez sport korzystają z usług profesjonalnych agencji zajmujących się *public relations*. W związku z tym – niezmiernie istotna jest wiedza na temat środowiska sportowego, umiejętność współpracy z gwiazdami sportu oraz doświadczenie w zakresie organizacji i obsługi imprez oraz wydarzeń sportowych. Natomiast w przypadku *public relations* w odniesieniu do sportowców – PR wykracza poza wyżej opisane schematy. To także doradztwo prawne, finansowe medialne oraz wizerunkowe. Jako, że zawodowi sportowcy sami często bywają „marką” – ważne jest żeby zostali odpowiednio pokierowani przez sztab profesjonalistów z zakresu budowania wizerunku, tak aby oni sami zostali zwolnieni z konieczności planowania swojej ścieżki zawodowej poza sportem. W związku z ilością podmiotów, których dotyczy może budowanie PR – przyjmuje się różne kierunki działania, gdyż każdy klub, organizacja, przedsiębiorstwo, czy sportowiec wymagają innego podejścia oraz posiadają odmienne cele do osiągnięcia. Kampanie PR powinny być przygotowane z odpowiednim wyprzedzeniem. Każdy klub sportowy powinien dysponować starannie opracowaną strategią PR. Powinna ona opierać się o konkretne cele oraz wieloaspektową analizę marketingową, rynkową i wizerunkową. Ważne jest, aby podczas realizowania zadań związanych z PR posiadać cele działania,

wyznaczyć sposób ich realizacji, a przede wszystkim określić narzędzia, które ułatwią dążenie do wyznaczonych zamierzeń. Oprócz tego, bardzo istotne jest, aby każda jednostka chcąc promować się poprzez sport posiadała wiedzę na temat ewentualnych zagrożeń, bądź ryzyka, jakie niosą za sobą konkretne kierunki działania. Istotne w tej kwestii jest również zarządzanie wizerunkiem, który w efekcie również stanowi bardzo ważny element w relacjach z mediami oraz otoczeniem zewnętrznym. W związku z tym organizacja sportowa powinna być przygotowana na wszelkie formy kontaktu z mediami, których efekty następnie przekazywane są szerszej rzeszy odbiorców. Istotne jest również, aby przygotować się na ewentualne tzw. „niewygodne” oraz zaskakujące pytania ze strony dziennikarzy. Jako że media często podają informacje wybrane z kontekstu wypowiedzi, każdy wypowiadający się w imieniu klubu sportowego powinien dokonywać przemyślanych wypowiedzi. Istotne jest także, aby w umiejętny sposób wykreować pozytywny wizerunek medialny. W związku z tym ważna jest realizacja kampanii *media relations*. To nic innego jak „(...) wyspecjalizowany proces budowania świadomości marki w środowisku medialnym, czyli wśród reprezentantów prasy tradycyjnej, rozgłośni radiowych, dziennikarzy największych stacji telewizyjnych, czy redaktorów portali internetowych” [2, s. 102]. Kampanie *media relations* polegają na bieżącej obsłudze medialnej, przygotowaniu odpowiednich materiałów służących do efektywnej komunikacji z mediami czy organizację spotkań z dziennikarzami.

„Public relations tworzą dwa różne, choć uzupełniające się komponenty” [2, s. 103]. To właśnie wcześniej wspomniane MR czyli *media relations* oraz CR *community relations*. Jest to wszelka szeroko rozumiana aktywność organizacji sportowych skierowana przede wszystkim do lokalnych społeczności. „Przykładami działań związanych z *community relations* mogą być przeznaczone dla młodzieży i dzieci programy edukacyjne bądź projekty mające na celu walkę ze społecznymi patologiami. Wielu badaczy definiuje kluby sportowe jako instytucje obywatelskie, które są reprezentantami danego regionu oraz źródłem tożsamości lokalnej” [9, WWW3].

Warto dodać, iż w trakcie prowadzenia działań PR powinno się dokonywać okresowych audytów relacji z mediami oraz audytów wizerunku medialnego. Stanowi to bardzo istotny aspekt realizacji działań z zakresu PR, ponieważ umożliwia analizę efektywności dotychczasowych, zrealizowanych zadań oraz pozwala na ulepszenie, bądź wprowadzenie nowych strategii.

3. Podsumowanie

Podsumowując, rozwój sponsoringu stanowi efekt zwiększającej się aktywności organizacji pozarządowych, instytucji kultury czy klubów sportowych. Warto również wspomnieć, że transformacja ustrojowa zmieniła sytuację organizacji sportowych, dotychczas fundusze dla klubów płynęły w zdecydowanej większości z funduszy państwowych, jednak po 1989 roku sytuacja diametralnie się zmieniła, co spowodowało gwałtowne pogorszenie się sytuacji finansowej omawianych jednostek. W związku z problemami finansowymi, zmuszone są one do poszukiwania nowych źródeł finansowania

ich działalności. Następstwem coraz mniejszego udziału sektora publicznego w dziedzinie sportu jest jego komercjalizacja, gdyż poziom funduszy przeznaczanych na rozwój omawianych obszarów jest niewystarczający. Warto jednak wspomnieć, że poszukiwanie sponsorów nie stanowi tylko i wyłącznie przymusu, często motywacją może być chęć podniesienia rangi oraz znaczenia organizowanego wydarzenia oraz szansą na zachęcenie nowych partnerów do współpracy.

Realizacja strategii marketingowej może okazać się mało skuteczna, bez rzeczowej realizacji związanej z *public relations*. Kadra zarządzająca, która nie kładzie nacisku na realizację zadań z zakresu utrzymywania pozytywnych relacji, traci możliwość rozwoju wartości swojej organizacji. „Kluczem do efektywnego wykorzystania narzędzi PR w sporcie jest umiejętność krytycznego spojrzenia na swoje możliwości i postępowanie. Ta perspektywa pozwoli zdefiniować strategiczne cele, jakie chcemy osiągnąć w zakresie budowania wizerunku organizacji i zapewniania jej „publicity”. W realizacji tych zamierzeń nieodzowne okażą się plany budowania relacji z mediami (MR) oraz społecznością skupioną wokół klubu (CR). Dzięki ich synergii możliwe jest trwałe osiąganie przewagi konkurencyjnej w sportowym biznesie” [9, WWW3].

Literatura

1. Brzeźniak M., *Budowanie świadomości marki w klubie sportowym*. Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2017.

2. Godlewski P., Rydzak W., Trębecki J., *Public Relations w sporcie*. SportWin, Poznań 2014.

3. Iwan B., *Nowe trendy w marketingu sportowym*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” Nr 2 (52) 2010.

4. Smyczek S., *Challenges for marketing In 21st Century*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2017.

5. Sznajder A., *Marketing sportu*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015.

6. Wójcik K., *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2015.

7. WWW1 - <https://mfiles.pl/pl/index.php/Sponsoring> [dostęp: 17.05.2018]

8. WWW2 - https://mfiles.pl/pl/index.php/Public_relations [dostęp: 13.05.2018]

9. WWW3 - <http://kpw-konsulting.pl/index.php/e-biblioteka/artykuly/117-pr-w-organizacji-sportowej> [dostęp: 15.05.2018]

ВАН ГОГ ЯК ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ ФАНТАЗМ (ПОЕТИКА ОДНІСІ НОВЕЛИ КЛІФФОРДА САЙМАКА)

Паранюк Дан Вікторович

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
пошукувач*

d.paranyuk@chnu.edu.ua

Тичініна Альона Романівна

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
кандидат філологічних наук*

a.tychinina@chnu.edu.ua

Інтермедіальність як сучасна «літературна метамова» та актуальна методологічна галузь літературології, пропонує новий фокус на класичні літературні тексти, активізуючи аспекти, що перебували на маргінесах поетики. Хоча взаємозв'язки літератури з іншими видами мистецтва були помічені ще в античні часи (щоправда, передусім в аспекті риторики), сьогодні інтермедіальні студії набувають особливої методологічної значущості.

Так, у широкому сенсі інтермедіальність (термін О. Ханзен-Льове, 1983) спрямована на «створення цілісного поліхудожнього простору в системі культури» [9], постаючи специфічною формою діалогу, що здійснюється «за допомогою взаємодії художніх референцій» [9]. Як специфічна літературознавча методика аналізу «окремого художнього твору та мови художньої культури в цілому», інтермедіальність спирається головню на принципи міждисциплінарних досліджень [7, с. 150]. Тобто, у вузькому контексті, дану категорію можна трактувати як «особливий тип внутрішньотекстових взаємозв'язків у художньому творі, заснованого на взаємодії художніх кодів різних видів мистецтв [9].

Посилений інтерес до взаємодії мистецтв зумовлений передусім широкою оприявленістю інтермедіальних маркерів на рівні імагологічних трансформацій. Винятком не стала й література фентезі, в межах якої інтермедіальність виступає важливою креативною домінантою. Актуальність фантастичної літератури «мотивується багатьма факторами, серед яких одним із першорядних постає чинник креативності», що забезпечується інтермедіальними маркерами: «наділений творчою уявою читач «перетравлює» у своїй свідомості креативний текст, формуючи таким чином особисте креативне мислення» [4, с. 49]. Творчий досвід Кліффорда Саймака (1904–1988), який здебільшого асоціюється із науковою фантастикою, демонструє чимало інтермедіальних контотацій. Наприклад, взаємозв'язки літератури і живопису представлені у наступних текстах американського письменника: «Космічні інженери» (1950), «Покоління, яке досягло мети» (1953), «Ван Гог Космосу» (1956), «Що може бути простіше

часу?» (1961), «Відро алмазів» (1969), «Ви сотворили нас!» (1970), «Вибір богів» (1972), «Будинок на березі» (1977), «Мастодонія» (1978), «Братство талісмана» (1978), «Грот танцюючих оленів» (1980). Зупинимось детальніше на аналізі новели «Ван Гог Космосу», яка презентує анімаційну динаміку «неподвижної природи малярства» (І. Франко) у фантастико-фентезійному світі К. Саймака.

Звісно, за аналогією з інтертекстуальністю, в системі міжмистецьких зв'язків можна виокремити інтермедіальну алюзію, екфразис, гіпотипозис, літературну фонографію тощо. Аналізуючи новелу К. Саймака «Ван Гог Космосу» ми апелюємо передусім до поетики екфразису – «всіляке відтворення одного мистецтва засобами іншого» [2, с. 8], що, як прийом, за словами О. Фрейденберг, використовували ще пізноантичні риторичари, маючи на увазі «опис творів мистецтва», а також «детальні «красиві» описи битви і пейзажу чи будинку і палацу, людини чи корабля» [6, с. 22]. Ми, своєю чергою, актуалізуємо комунікативний аспект взаємодії мистецтв у літературі фантастичного кшталту.

У «літературі фантазії» даний поетикологічний ракурс вкрай важливий, позаяк, за словами Є. Канчури, «питання правомірності візуального втілення творів фентезі постає, передусім, як питання можливості взаємодії (пошуку місця зустріч або точки перетину) побутової та фентезійної реальності» [4, с. 23]. При цьому особливої ваги набуває декодування інтермедіальних маркерів читачем, оскільки «екфразис завжди оглядається в минуле» [3, с. 13], тобто перегукується із уже існуючими зразками.

Іменуючи екфразистичні вкраплення так званими «фантомами тексту», О. Червінська говорить про специфічні «коди сенсу і їх систематичне рецептивне перекодування в системі цілого» [6, с. 149], що постає доволі продуктивним когнітивним явищем, позаяк саме література фентезі «спонукає читача до більшої уваги, пошуку нових шляхів мислення (активізації нейронних зв'язків)» [4, с. 23]. Тому нашим завданням постає знаходження «екфразистичного ключа», що трактується «не стільки інтермедіальною реплікою, скільки способом візуалізувати події рахунок інакшої специфіки наративу» [6, с. 161], позаяк у текстах К. Саймака це постає ще й вагомою стилістичною домінантою.

На «ситуацію екфразистичного переходу, мистецького порогу як межі між світами» [4, с. 57] звертає увагу Т. Свєрбілова, спираючись головню на досвід літератури романтизму: «Для віднесення до фантастичного світу принциповою є ситуація двосвіття, тобто поява поетичної візії, що протиставлена приземленому світосприйняттю, але пов'язана з ним не тільки індивідуальною пам'яттю героя, <...>, але й певними доказами існування цього двосвіття – предметами, речами, атрибутами та артефактами» [4, с. 64]. Хронотоп новели «Ван Гог Космосу» зумовлений локалізацією подій на доволі «незначній» планеті без назви, яка перебувала в далекій космічній глушині. Її захотів відвідати Енсон Летроп, увагу

якого привернули схожі на фігури гномів, присутність яких накреслює фентезійну персонифікацію, а отже, продукує фантастико-фентезійний двосвіт. Виявляється, герой прибуває на провінційну планету у пошуках Рібена Клея, якого прозвали Ван Гогом Космосу: *«Он жил больше своей внутренней жизнью, чем жизнью Вселенной. Он не искал ни славы, ни оваций, хотя мог претендовать и на то и на другое. Порой даже казалось, что он бежит от них»* [5, с. 421]. Подібне інтрмедіальне вкраплення виконує ще й функцію інтертекстуальної алюзії, позаяк у читацькій свідомості постає образ культового художника В. Ван Гога (1853–1890), що, за Р. Арнхеймом [1, с. 282], активно послуговувався у своїх роботах принципом конвергенції.

Зустрівши гномоподібну істоту похилого віку, Енсон Летроп у діалозі із ним відкриває для себе нові якості Рібена Клея: *«Мы не понимали его. У него были какие-то вещи, и он называл их «кистикраски». Он делал ими полоски»* [5, с. 424], що окреслює ймовірну присутність специфічного образотексту (термін В. Дж. Мітчела). До того ж, виявляється, що місцеві жителі бачили все в одному кольорі, тому живопис Клея для них був лише сукупністю «смужок»-симулякрів.

Зміну науково-фантастичного фікційного наративу на казково-фентезійний відбувається ще й у печері, шлях до якої пролягає через тунель, де поряд із мерехтливим гнилим деревом, знаходиться живописне полотно – специфічний артефакт. Описане зображення в уяві читача переходить у формат деталізованої анімації, що «оживлює» картину, фіксуючи її динаміку. Справедливим у даному разі постає твердження М. Уртмінцевої «Література більше, ніж живопис, здатна реалізувати приховані можливості синестезії», «порогом розширення сенсу» [3, с. 57], де синестезія – «явище, в якому проявляється внутрішній зв'язок часу і простору у творах мистецтва і який спрямовує як процес створення образу, так і його сприйняття» [3, с. 58], тобто має місце розширення рецептивної настанови тексту. Саймаківський персонаж відразу рецептує дане інтрмедіальне повідомлення, сугестуючи своє враження і читачеві, позаяк це художнє зображення посилює саяво фарб, більше того, картина ніби увиразнилась до площини мазків. Такий аллозивний екфрастичний компонент (в автентичних картинах Ван Гога домінує жовтий колір [1, с. 326]), що виступає «способом передання враження, отриманого від сприйняття художнього образу, створеного в іншому виді мистецтва» [3, с. 47], наділений особливого роду енергією, що «становить основу, тобто «оживлення», «пожвавлення» опису» [3, с. 13].

У такий спосіб читач ідентифікує на місці Клея містифіковану постать Ван Гога, декодує основну авторську інтенцію. Намагаючись пояснити гномові подібні «чари», Енсон Летроп висвітлює герменевтичну програму художника у наступному візуальному наративі, представленому у його рецептивній рамці: *«На этом полотне Клэй изобразил долину, по которой в тени стройных, строгих деревьев, почти слышимо журча, протекал ручей, и все это купалось в каком-то необычном свете – но не солнечном,*

что лился на долину сверху» [5, с. 427]. Зображений метапіктуральний пейзаж, названий Летропом «щасливим місцем», провокує бажання бігати і веселитися, викликає несвідоме благоговіння. Звісно, «прочитання даного зображення» спрямовує увагу сприймача до картини В. Ван Гога «Маленький струмок» (1890), що виступає у даному разі прелімінарним текстом. Як відомо, нідерландський художник обожнював природу, «зображав дерева і навіть гори і хмари за допомогою еластичних кривих, що олюднювати ці об'єкти» [1, с. 371], що найчастіше ставали об'єктом його постімпресіоністських рефлексій.

Таким чином, у новелі «Ван Гог Космосу» живописний код засвідчує латентну інтермедіальність письма К. Саймака, постаючи жанровою домінантою. Позаяк «діалог мистецтв передбачає відкритість жанрових форм і їхній рух» [8, с. 159]. Імпліцитація метапіктурального складника у метажанрову форму фантастики суттєво модифікує матрицю, що наближає її до параметрів фентезі, оформлюючи фікційні світи К. Саймака у специфічну симулятивну гіперреальність, де проінтерпретований образ славнозвісного Ван Гога постає інтермедіальним фантазмом.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. – М.: Прогресс, 1974.
2. Геллер Л. Экфрасис в русской литературе. — М.: Издательство «МИК», 2002.
3. Экфрасис: Вербальні образи мистецтва. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013.
4. Інтермедіальні виміри літератури фентезі: збірка матеріалів наукового семінару Центру з Дослідження Літератури Фентезі. – Київ, 2016.
5. Саймак К. Ван Гог Космоса // Роковая кукла. Рассказы. – Баку: Концерн «Олимп», 1993. – С. 419–438.
6. Теория и история экфрасиса: итоги и перспективы изучения: коллективная монография [под науч. ред. Т. Автухович]. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe IKR[i]BL, 2018. – 702 с.
7. Тишунин Н. В. Методология интермедиального анализа в свете междисциплинарных исследований // Методология гуманитарного знания в перспективе XX века. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – Вып. 12. – С. 149–154.
8. Фесенко В. І. Література і живопис: інтермедіальний дискурс. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2014.
9. Шиньев Е. П. Интермедиальность как механизм межкультурной диффузии в литературе (на примере романов В. В. Набокова «Дар») // Аналитика культурологии. 2009. – № 14.

SELECTED ASPECTS OF THE SOCIAL POLICY OF THE STATE TOWARDS PEOPLE WITH DISABILITIES

Smorzewska-Mickiewicz Bożena

University of Szczecin

doctoral student

bozenasmickiewicz@wp.pl

dr hab. Augustyna Burlita,

prof. US

Introduction

The phenomenon of disability and related exclusion has existed since the beginning of human civilization. With the evolution of the way people with disabilities (hereafter referred to as DP) are perceived, the treatment of disability as a problem of the individual was discontinued. Disability has become the problem of the society as a whole. Population ageing, leading to an increase in the number of people with limited and severe disabilities, has played a major role in both changing attitudes and seeking institutional solutions to improve the social situation of DP. In the European Union, one in six citizens is a person with disability. The phenomenon is multidimensional because it concerns a wide range of areas of life and related and also numerous diseases. The aim of the article was to discuss selected aspects of the state's social policy towards DP. The research method used in the article was a secondary analysis of statistical data relating to social policy towards people with disabilities. The publication is based on statistical data, foreign and domestic literature. The author participates in the discussion, emphasizing the importance of the social problem and putting forward the thesis that the current social policy of the State does not meet the multidimensional needs of people with disabilities. It is necessary to build social policy coherence by combining actions and decisions taken at different levels of social life, thus reconciling top-down and bottom-up initiatives.

Definitions related to disability

Over the centuries, the concept of disability has been evaluated on legal, medical and scientific grounds. In the classical paradigm of disability, this phenomenon was treated in moral terms, while DP were considered to be marked by God in a negative sense (social stigma). In the 19th century disability was identified with war disability. After the Second World War, the ability to work was included as a criterion in the consideration of disability, hence the lack of reference to children and young people. An attempt to standardize and organize terms related to disability is the terminology indicating the state of human health, proposed according to The International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps (ICIDH):

- impairment - relating to dysfunctions, bodily abnormalities expressed

in biomedical terms,

- disability - meaning limitations in performing basic physical and mental functions,

- handicap - showing the extent of the limitation of efficiency preventing an individual from performing social roles [1, p. 14, p. 47].

The change in the perception of disability was significantly influenced by the activity of the disabled themselves and their determination manifested, among other things, in organizing and associating. The actions and initiatives taken led to a situation in which the rulers could no longer ignore the DP environment. In the discussion on disability, organizations of disabled people drew attention to the inadequacy of the proposed medical model. It did not contain references to exclusions and restrictions, such as prejudice, lack of access to the labor market, architectural, transport and political barriers affecting DP in their environment. Another approach to disability proposes a social model that sees the cause of disability not in the individual, but in the social and economic barriers and exclusions faced by the individual in everyday life. The language was also changed by eliminating terms suggesting passivity, inefficiency or dysfunctionality of DP, and replacing them with neutral words that do not have stigmatizing undertone. From the level of formal, official language, it gradually began to penetrate into everyday speech [2, pp. 271-272].

Demographic studies indicate that 15% of the world's population are people with disabilities, whose *“physical or mental condition makes it permanently or periodically difficult, restricts or prevents them from fulfilling their social roles, and in particular their ability to perform professional activities”* [3, p. 1]. The DP population is determined according to the quoted legal definition and biological definition in which disabled persons are considered to be *“persons suffering from limitations on their ability to perform ordinary (basic) life activities appropriate for their age, with a distinction being made between 3 degrees of limitations on these abilities, i.e. total, severe or moderately limited, assuming their duration or expected duration over a period of at least 6 months”* [4, pp. 5-6]. For the latter, the qualification takes place through a subjective declaration of persons about having limitations to perform certain activities on their own. The self-determination element means that people with disabilities, as a result of adaptation to the state of disability, are not only able to function effectively, but also to feel a sense of social well-being, and vice versa. Therefore, the subjective view of DP may be inconsistent with the description of the disease itself. According to the National Census of Population and Housing of 2011, the number of people with disabilities according to the biological criterion mentioned above amounted to almost 4.7 million people in Poland (i.e. 12.2% of the country's total population) [4, p. 5].

In 2012, Poland ratified the United Nations Convention (hereinafter referred to as the Convention), where Article 1 defines persons with disabilities as *“those persons who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which may, in interaction with various barriers, impede their full*

and effective participation in society, on an equal basis with other persons” [5, p. 1]. The aim of the Convention was to promote, protect and ensure the full and equal enjoyment of all human rights and fundamental freedoms by all persons with disabilities.

Institutional activities, non-institutional activities

The change in the social situation of DP largely depends on them and the approach to their own limitations. However, it is impossible without the support of the state and its institutions. Institutional activities take place in many ways and are implemented at the level of self-governments and the whole country. The system of institutional support at the level of communes is implemented primarily through social assistance which implements its activities independently or in partnership with non-governmental organizations, social organizations, religious associations and natural and legal persons [6, pp. 119-131].

In Poland, apart from institutional activities, non-institutional tasks are carried out, addressed to DP with specific health problems. The activeness of DP changed the model of social policy in which DP were only a subject of it, being at the same time dependent on non-disabled people. DP’s organizations have been established on the basis of negative experiences resulting from the sense of isolation and exclusion from society, as an increasingly numerous grassroots movement based on self-help [2, p. 274].

Thanks to the activeness of DP we can see a new and positive process of achieving their subjectivity. On the wave of change, a new civic model of social policy has emerged, based on self-care, and its important elements are DP, their closest family, neighbors, acquaintances, distant family, Volunteers. The civic model is about empowerment and activation of the disabled, but without releasing the State and its institutions from their obligations. This means that with the cooperation of all circles and parties, the state and its institutions and programs dedicated to DP, play a mainly subsidiary role here [2, p. 275]. At present, 128,000 associations and foundations are registered on the Portal of Associations and Non-Governmental Organizations, among which there are also organizations working for the benefit of the DP environment [7, p. 1]. Organizations working for people with disabilities in Poland are presented in Table 1.

Table 1 Organizations working for the benefit of people with disabilities (2018)

Organizations working for people with disabilities				
No.	Voivodeship [Province]	Associations	Foundations	Federations, Unions of Associations
1.	Dolnośląskie	320	82	6
2.	Kujawsko-Pomorskie	189	53	1
3.	Lubelskie	207	38	3
4.	Lubuskie	108	19	0
5.	Łódzkie	235	55	2
6.	Małopolskie	273	79	4

7.	Mazowieckie	466	244	8
8.	Opolskie	90	15	0
9.	Podkarpackie	183	23	2
10.	Podlaskie	110	17	0
11.	Pomorskie	242	79	1
12.	Śląskie	405	84	0
13.	Świętokrzyskie	117	26	0
14.	Warmińsko-Mazurskie	187	24	3
15.	Wielkopolskie	375	58	2
16.	Zachodniopomorskie	176	30	2
	In aggregate:	3683	926	34
			In total:	4643

Source: Own elaboration based on the *NGO Portal*, <http://spis.ngo.pl> [accessed on: 06.12.2018].

The analysis of the presented data shows that only 4,643 entities are organizations working for people with disabilities. The largest number of NGOs working for the benefit of DP is in the Mazowieckie and Śląskie Voivodeships, and the case is the opposite for the Lubuskie and Świętokrzyskie Voivodeships. The largest percentage is constituted by associations - about 79%, foundations - about 19%, while federations and unions of associations - only 0.5% [7, p. 1].

Activity of DP

Since the end of the 20th century, reforms have been implemented in developed countries that help to adapt social security systems to changed conditions, mainly by shifting responsibility from public entities of the welfare state to commercial and non-governmental entities, decentralization, commercialization, privatization and cooperation; emphasis on supporting employment (e.g. workfare). The social policy instruments are complemented by focusing on the elimination of barriers to employment and social activity and strengthening competences and skills of individuals and groups [8, pp. 2-8].

Occupational activity of DP plays an important role in their integration, exploiting their knowledge and skill potential. It affects their material situation, preventing exclusion and marginalization. Despite the positive changes observed in the field of occupational activity of disabled people, it still differs significantly from the occupational activity of non-disabled people. For comparison - according to the data from the Labor Force Survey, in 2017 the occupational activity rate of non-disabled people of working age amounted to 79.8%, the employment rate to 75.9% and the unemployment rate to 4.9%. As far as disabled people of working age are concerned, these indicators developed as follows: 28.9%, 26.3% and 9.3%. Thus, the difference between the employment rate of non-disabled and disabled people of working age amounted to 49.6% percentage points and between the unemployment rate of these two groups – 4.4% percentage points [4, p. 7].

The low economic activity of DP affects not only their economic situation, but also has a negative impact on social life. The poverty rate of DP is 70% higher than the EU average. It is estimated that one in six people in the European Union, and therefore 80 million of its citizens, have a mild to severe disability, and 75% of those who may need intensive assistance do not have access to employment. The poverty rate of people with disabilities is 70% higher than the average, which is also linked to limited access to employment. 38% of people with disabilities aged 16 to 34 earn 36% less than non-disabled people. Societies are ageing. One third of people over 75 years of age have a disability, 20% of whom have a significant degree of disability. The Community understands the responsibility for improving the social and economic situation of persons with disabilities which rests with it [9, p. 6, also 10, pp. 148-152].

Despite this analysis, the European Disability Strategy points to a lack of data on disability and it would therefore be necessary to develop indicators to measure the employment rate of people with disabilities and their access to education. This is a result of limited access to employment and lower remuneration for work, as 38% of people with disabilities earn 36% less than non-disabled people. It is therefore important to support the occupational and social activity of DP, in which the European Disability Strategy, combining the potential of the EU Charter of Fundamental Rights, the Treaty on the Functioning of the EU, the UN Convention and the Europe 2020 Strategy, plays a special role [11, p. 1, also 12, p. 154].

Disease factors associated with disability affect the occurrence of additional needs, the satisfaction of which in the case of DP may determine the success of their occupational activation. These needs occur already at the stage of choosing a profession, through the stage of preparation for work, employment, to the stage of professional adaptation at the place of employment.

The choice of a profession, especially for people with born with disabilities, involves a detailed assessment of their ability to work, so there is a need for real opportunities and professional career guidance from state institutions. The stage of preparation for work is connected with the extension of the measure to support access to an appropriate educational institution and adaptation of methods and tools to the didactic process. Once a DP has obtained the appropriate qualifications, it is necessary to help him/her or mediate for him/her in finding an interested employer with a suitably adapted workplace. Occupational adaptation of DP is connected with educating the rest of the employees. It is worth remembering that apart from functional barriers (urban, transport, architectural and communication barriers), there are still psychosocial barriers (segregation and social isolation of DP).

Social activation and return to the labor market of DP are possible thanks to supporting entrepreneurship and programs dedicated to people with disabilities. A proposal for activation of the disabled may be education in the field of entrepreneurship using the potential of startups. According to B. Gross, "startups are organizations that change the world for the better" [13, p. 1]. They help to

fulfill dreams, facilitate everyday existence and integration with the society of DP, but the most important thing seems to be that everyone, regardless of age, health condition or disability, can set up a startup [14, in-print]. According to the Author, a startup can be a form of self-employment, it can be used for training of DP in entrepreneurship, it is necessary to support the entrepreneurship of DP and startups systemically.

Conclusions

Disability can affect any one of us at any stage of our lives. For the success of integration and inclusion it is necessary, on the one hand, for the disabled to be active and, on the other hand, for the state and its institutions to support DP at multiple levels, including at the European level. We live in a world that is changing before our eyes. Modern technologies affect the lives of healthy people, but in an unusual way they enable the inclusion of people with disabilities. 15% of the world's population is disabled. In Poland there are 2 million people with disabilities of working age, in this group only 527,000 are economically active. People with severe disabilities are in the most vulnerable situation. Patients may be assisted by mobile applications used and created by startups [12, p. 154]. A proposal for social activation of DP may be, among other things, training in entrepreneurship and support for economic activity of DP. Startups can be used for training in entrepreneurship. Promoting the labor market participation of people with disabilities prevents exclusion, influences the standard of living and enables integration at many levels.

Migam.pl can be an example of the success of a startup established by a DP, which as one of its development strategies proposed mediation between the employer and the DP. It educates in the business community proving that a person with disabilities does not have to be a problem for the employer. A deaf person using appropriate tools and modern applications (Sign Language Translator in the mobile phone) can compete with a person who is fully healthy. Migam mediates between the disabled person and the employer, establishes cooperation with public institutions and companies open to the deaf of which there are 72 million in the world. The slogan, 'deaf people can do anything but hear' encourages employers to employ DP [16, p. 1, also 14].

Bibliography:

1. The International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps. Published in accordance with resolution WHA29. 35 of the Twenty-ninth World Health Assembly, May 1976, WORLD HEALTH ORGANIZATION GENEVA 1980, pp. 14, 47 (accessed on: 02.12.2018).
2. Kolwitz, M., Radlińska I. (2015), Kształtowanie się współczesnego paradygmatu niepełnosprawności, *Pom J Life Sci* 2015, 61, 3, pp. 273-277.
3. Act on occupational and social rehabilitation and employment of disabled persons, *Dz. U. [Polish Journal Laws]* of 2011, No. 127, item 721, as amended), pp.1-6.
4. Diagnoza potrzeb i oczekiwań osób z niepełnosprawnością w zakresie kompetencji specjalistów ds. zarządzania rehabilitacją, PFRON, Warszawa, pp. 5-6.
5. Convention on the Rights of Persons with Disabilities, done at New York on 13 December 2006. (*Dz. U. of 2012* item 1169).
6. Komorska, M. (2008), Instytucjonalne formy wsparcia stosowane wobec osób niepełnosprawnych w procesie integracji społecznej, In: *Osoby niepełnosprawne w społeczeństwie*

polskim okresie transformacji. Skrętowicz B., Komorska, M., (ed.), UMCS, Lublin, pp. 119-131.

7. Statistical data made available for research from the NGO Portal for 2018, (accessed on: 06.12.2018).

8. Golinowska, S. (2005), Przyszłość państwa opiekuńczego i zabezpieczenia społecznego, "Polityka Społeczna", no. 11-12, pp. 2-8.

9. Opinion of the Section for Employment, Social Affairs and Citizenship on the communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions "European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe" COM(2010) 636 final, p. 6.

10. Smorczevska-Mickiewicz, B. (2012), Perspektywa rozwoju naukowego osób z niepełnosprawnością w ramach strategii Europa 2020, In: Globalno-lokalne wyzwania uczelni wyższych związane z niepełnosprawnością, B. A. Orłowska, P. Prüfer (ed.), PWSZ, Gorzów Wlkp., pp. 147-158.

11. European Disability Strategy 2010-2020:A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe. COM(2010) 636 final.

12. Smorczevska-Mickiewicz, B. (2013). Praca i edukacja osób z niepełnosprawnościami 45+ w społeczeństwie informacyjnym, In: Osoby z niepełnosprawnościami w polityce społecznej, M. A. Paszkowicz, M. Garbat (ed.), T. 1, Praca zawodowa, PTE, Zielona Góra, p. 154.

13. Gross, B. (2015). The single biggest reason why sturtups succeed. TED. Available at: https://www.ted.com/talks/bill_gross_the_single_biggest_reason_why_startups_succeed/transcript?newComment=&language=pl

14. Smorczevska-Mickiewicz, B. (2019), The problems of the startups' success measuring of disabled people in Poland. In: ENTERPRISES IN THE GLOBAL ECONOMY, Filodiritto Publisher, (in-print).

15. Smorczevska-Mickiewicz, B. (2017). Zastosowanie Innowacyjnych Technologii w integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnością na przykładzie polskich startupów. In: B. Ślusarz, A. Barska, J. Jędrzejczak-Gas, et al. (ed.), Zielona Góra: Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego nr 7 (2017), pp. 231-245.

16. Praca bez barier. Employment agency for the Deaf, Available at: <http://migam.org/> (accessed on: 01.12.2018).

Netography:

<http://spis.ngo.pl>

<http://migam.org/>

КОМУНІКАТИВНІ УМІННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЇ СПІЛКУВАННЯ

Стряпан Роман Олегович
студент магістратури
НПУ імені М.П. Драгоманова

Науковий керівник –
канд. психол. наук, доцент Лапченко І.О.

Комунікативні уміння досліджуються в контексті психології спілкування або як компонент мовленнєвої діяльності, в якій увага зосереджується на процесах відчуття, сприймання, пам'яті, мислення, що забезпечують успішність такої діяльності. Ці визначення тісно пов'язані між собою. Стійкою традицією вітчизняної психології є аналіз спілкування на основі теорії діяльності, згідно з якою вона інтерпретується як процес, що складається із сукупності дій та операцій, а основна відмінність між її різними видами полягає у специфічності їх предметів (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г.Костюк, О.М. Леонт'єв, О.О. Леонт'єв, М. Лісіна, С. Максименко та інші).

У спілкуванні як діяльності виділяють такі структурні компоненти: предмет спілкування – інша людина, партнер по спілкуванню як суб'єкт; потреба у спілкуванні – прагнення людини до пізнання й оцінки інших людей, а через це та з їх допомогою – до самопізнання й самооцінки; комунікативні мотиви – те, що спонукає людину до спілкування; дії спілкування – одиниці комунікативної діяльності, цілісні акти, адресовані іншій людині та спрямовані на неї як на об'єкт; завдання спілкування – те, на досягнення чого в даних конкретних умовах спрямовані різноманітні дії, що здійснюються у процесі спілкування; засоби спілкування – ті операції, через які реалізуються дії спілкування; продукти спілкування – матеріальні та духовні утворення, що виникають у процесі спілкування [5, с. 12-14]. Отже, спілкування у психології спочатку розглядалося як умова і фактор людської діяльності (О.М. Леонт'єв), потім як особливий вид діяльності (О.О. Леонт'єв) і, врешті решт, як одна із найбільш важливих сторін способу життя людини (Б. Ломов).

В даному контексті категорія «спілкування» слугує методологічною основою для дослідження проблеми комунікативних умінь особистості. Уміння визначаємо як здатність усвідомлено виконувати певні дії. Це складова (разом із знаннями й навичками) інструментальної основи активності людини (спілкування та діяльності). При цьому знання – це не тільки сукупність відомостей про щось, а й здатність людей орієнтуватись у системі соціальних відносин, діяти відповідно до життєвої ситуації, а навички – це опановані до автоматизму способи діяльності, а також

спосіб виконання дій, який у результаті вправлення став автоматизованим. На основі знань та навичок складається фонд умінь людини. До умінь належить система свідомої побудови результативної дії. Якщо навички людина застосовує у знайомих їй ситуаціях, уміння відповідають більш широкому класу ситуацій, тому що людина може виявляти свої уміння за нових обставин діяльності. Адекватність умінь обставинам, в які людина ще не потрапляла і які не входять до її досвіду, базується на усвідомленому застосуванні знань, а також досвіді певним чином діяти. Уміння становлять основу майстерності особистості [2, с. 327].

Зважаючи на вказане, комунікативні вміння трактуємо як комплекс дій, які базуються на теоретичній і практичній підготовленості, що дає змогу творчо використовувати комунікативні знання та навички для відображення й перетворення дійсності. Комунікативні уміння або уміння спілкуватися часто називають «чарівністю», «принадністю», «привабливістю», маючи на увазі якості, завдяки яким людина завойовує симпатію і повагу співрозмовників. Психологи позначають цю якість терміном фасцинація (від англ. fascination – зачарування). Серед її засобів виділяють: особливий погляд (прямої, променистий, твердий і водночас теплий); особливий голос (багатий за тембром, гнучкий за модуляціями); особливий ритм мовлення (подібний до музичного ритму: то збудливий, то заспокійливий, але не одноманітний); особливі інтелектуальні якості: високий рівень здатності до імпровізації, насиченість мовлення словесними конструкціями, ситуативністю розуму, наявність зворотного зв'язку з партнером у спілкуванні. Володіючи цими засобами, можна справляти привабливе враження у спілкуванні з людьми, навіть не маючи чарівної зовнішності чи досконалої дикції [1, с. 387].

В. Леві у своїй книзі «Мистецтво бути іншим» змальовує портрет «генія комунікабельності», основними рисами якого є високий інтерес до інших людей, відсутність тривожності, адекватний зворотний зв'язок, пластичність поведінки, артистизм, деяка агресивність, яка створює підтекст сили, оптимізм, відсутність упередженості, уміння передбачати поведінку інших людей, яке розвивається в результаті спостережливості, симпатії до людей, бачення в них хорошого і прийняття їх такими, якими вони є насправді [4].

В останні роки комунікативні уміння розглядаються в контексті комунікативної компетентності. Вона трактується: як система внутрішніх засобів регулювання комунікативних дій (Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растенніков); як заснована на знаннях, чуттєвому досвіду та вільному володінні засобами спілкування здатність особистості орієнтуватися у ситуаціях спілкування (Ю. Ємельянов); як складне утворення, що включає пізнавальний, емоційний та поведінковий компоненти (С. Петрушин); як певна інтегральна характеристика спілкування, в якій опосередковано виражаються морально-світоглядні установки особистості, її загальна та професійна спрямованість, рівень комунікабельності (М. Заброцький, С.

Максименко).

Науковці відмічають зв'язок комунікативних умінь з комунікативними здібностями, які відзначаються як потенційні можливості, від яких залежить швидкість, якість і рівень сформованості даної компетентності (М. Кабардов і О. Арцишевская) [3]. Л. Долинська підкреслює, що комунікативні уміння виробляються на основі певних комунікативних здібностей [1, с. 386].

О. Леонтьєв визначає комунікативні здібності як «індивідуально-психологічні і психофізіологічні особливості людей, що забезпечують успішну взаємодію партнерів і успішне розв'язання комунікативних задач» [5, с. 108]. Встановлено, що природні передумови комунікативних здібностей (а це властивості активації нервової системи та пов'язаного з нею орієнтувального рефлексу) входять до структури складного симптомокомплексу, утвореного поєднанням високої лабільності, хорошої слухової пам'яті та домінуванням функцій першої сигнальної системи.

Т. Пивоварчук трактує комунікативні здібності як інтегративні якості особистості, які формуються у процесі обміну соціальною інформацією та виражені у потребі не лише здійснювати цілеспрямовану комунікативну діяльність, але й прагнути до саморозвитку та самовдосконалення як суб'єкта інформаційних та діалогічних взаємодій [7]. Л. Долинська основним компонентом комунікативних здібностей називає товариськість. Це складна якість, яка включає в себе комунікабельність (здатність відчувати задоволення від процесу спілкування), соціальну спорідненість (бажання знаходитись серед інших людей) та альтруїстичні тенденції [1, с. 386].

Цікавою є спроба інтегрувати комунікативні здібності з індивідуальними особистісними властивостями у понятті комунікативна здатність. У дисертаційному дослідженні Т. Федотюк [8] остання інтерпретується як інтегративна властивість особистості, яка складається з когнітивного (когнітивна компетентність, рефлексивність, децентрованість мислення), емоційного (висока чуйність і тактовність, позитивне емоційне ставлення до почуттів іншого, максимальна щирість і відвертість у проявах власних почуттів), поведінкового (здатність до саморегулювання, коригування власних дій, впевненість, відповідальність) компонентів.

Комунікативні уміння передбачають певний рівень психологічної культури, яка включає: уміння розбиратися в інших людях; адекватно реагувати на їхню поведінку та вибирати такі форми звертання, які відповідають індивідуальним особливостям партнера у спілкуванні. Комунікативні уміння тісно пов'язані з комунікативною культурою особистості, яку А. Мудрик визначає як систему знань, норм, цінностей та зразків поведінки, прийнятих у суспільстві, й уміння органічно, природно та невимушено реалізовувати їх у діловому та емоційному спілкуванні [6, с. 68]. З цим визначенням можна погодитися, виділивши окремо систему комунікативних умінь, які дозволяють особистості цілеспрямовано, вільно й творчо здійснювати як свою діяльність, так і спрямовувати діяльність

партнерів по комунікації.

Таким чином, комунікативні вміння виступають компонентом спілкування як особливого виду діяльності, забезпечують успішну взаємодію партнерів і успішне розв'язання комунікативних задач. До комунікативних умінь включають вміння розбиратися в інших людях, адекватно реагувати на їхню поведінку та вибирати такі форми звертання, які відповідають індивідуальним особливостям партнера по спілкуванню.

Література

1. Долинська Л.В. Спілкування / Л.В. Долинська // Загальна психологія: Навч. посібник / О. Скрипченко, Л. Долинська, З.Огороднійчук та ін. – К.: «А.П.Н.», 1999. – С. 381-406.
2. Загальна психологія: Навч. посібник / О. Скрипченко, Л. Долинська, З.Огороднійчук та ін. – К.: «А.П.Н.», 1999. – 463 с.
3. Кабардов М.К., Арцишевская О.А. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенции // Вопросы психологии, 1996. – № 1, с. 7-9.
4. Леви В. Искусство быть другим / Владимир Леви. – М.: Знание, 1980. – 208 с.
5. Леонтьев А.А. Психология общения. – Тарту, 1974. – 128 с.
6. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников. – М.: Педагогика, 1984. – 112 с.
7. Пивоварчук Т. О. Психологічні чинники розвитку комунікативних здібностей студентів-філологів. Автореф. дис. канд. психол. наук.19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. / Тетяна Олександрівна Пивоварчук. – Рівне, 2013. – 20 с.
8. Федотюк Т.І. Психологічні особливості становлення емпатії як елементу комунікативної здатності практичного психолога: Автореф. дис. канд. психол. наук. – Київ, 1997. – 19 с.

ІСТОРИКО-РЕГІОНАЛЬНА АРХІТЕКТОНІКА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКУ ДОБИ РАНЬОГО МОДЕРНОГО ЧАСУ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРСИ

Ціватий Вячеслав Григорович

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Київ

доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн

tsivatyi@gmail.com

Міжнародні відносини, зовнішня політика і дипломатія провідних держав Європи завждивчасово-інституціональному просторі уособлювалися в образі та діях їх державних діячів та усталеної європейської практики державного будівництва, оскільки підходи, принципи, переконання,

рішення та практичні державотворчі й дипломатичні дії багато в чому визначали й загальний поступ державотворення й дипломатії зазначеного періоду, і визначили її подальший розвиток під впливом національних особливостей та інституціональних процесів протягом XVI-XVIII століть [5, с. 268-274].

Друга половина XVI століття – це один із важливих періодів українського національного життя, який ще називають «першим українським відродженням». У цей часовий проміжок виокремлюються дві важливі знакові події, що відіграють велику роль в українській історії, зокрема в її зв'язках із Європою – Люблінська унія 1569 та Берестейська 1596 років [2, с. 147-154]. Ці історичні події найбільшою мірою стосувалися українського етносу і тісно пов'язуються з європейською культурою, політикою, філософією, освітою і дипломатією [1; 3, с. 125-129].

У XV-XVI ст. міста Волині набувають міжнародного авторитету, а згодом і отримують Магдебурзьке право. У містах розвиваються ремесла і торгівля. За Люблінською унією 1569 року Волинь у складі Литовського князівства увійшла в новостворену державу Річ Посполиту. Створюється Волинське воєводство з центром у Луцьку. Найбільшим міжнародно-політичним досягненням і наслідком Люблінської унії для Волині, як і України загалом, стало її об'єднання в складі єдиної держави.

Кінець XVI – початок XVII століть характеризуються посиленням національного і релігійного гніту Польщі, що спровокувало збройні повстання в Україні та Білорусі, найбільше з них 1594-1596 рр. під проводом Северина Наливайка. Збройні виступи вилились у визвольну війну українського народу під проводом Богдана Хмельницького. У період раннього Нового часу Волинь була долучена до всіх суспільно-політичних і міжнародно-політичних подій, які відбувалися в Європі. Зокрема, із другої чверті XVI століття Європа стала осередком релігійного руху – Реформації. Реформація охопила не лише країни Західної Європи, а й Польщу, Литву, Білорусь та Україну. Поза увагою не залишилася і територія Волині. Волинська аристократія, переходячи до католицизму, проклала шлях для діяльності єзуїтів і католицького духовенства. На європейських та українських теренах інституціональні процеси активізувалися з початком раннього Нового часу. XVI-XVIII століття – досить важливий, і в той же час складний і неоднозначно визначений у політико-дипломатичному контексті період суспільно-політичного життя та ідентичності українців. Цю добу ранньомодерного часу в житті українського народу заповнили такі політичні процеси, як перехід усіх українських земель під владу Речі Посполитої, наростання визвольної боротьби, створення національної державності в ході Хмельниччини, подальша втрата завоювань тощо.

В українській політиці, дипломатії та культурі це була колоритна і плідна епоха пошуку та самоідентифікації українцями себе на європейському просторі, як принципово інституціональна складова їх подальшого розвитку і самоутвердження, формування образів українців та

України в поглядах інших народів, і перш за все – європейських народів, а також шляхів та пошуку ідентичності українців у цьому складному вирі суспільно-політичних проявів, механізмів та шляхів подолання конфліктних ситуацій регіональної ідентичності [1]. Упродовж своєї багатовікової історії Україна, на всіх етапах існування державності, активно впроваджувала в процесі державотворення елементи дипломатичного протоколу, етикету та церемоніалу в контексті загальноєвропейської дипломатичної практики. [4, с. 71-72]. Постійна дипломатична служба у XVI-XVIII століттях набувала швидкого поширення та вжитку в практиці міждержавних відносин.

Українські землі в XVI-XVIII століттях теж були інтегровані в цей загальноєвропейський процес, хоча і в своєрідній формі. Бо вони, роздроблені та ослаблені золотоординським ігом стали об'єктом експансії та опинилися в складі різних держав – Польщі, Литви, Угорщини, Молдавії, Московського князівства, Кримського ханства, Туреччини та ін. У цей період, кінець XV – середина XVI століть, більшість українських земель знаходилась у складі Великого князівства Литовського й Корони Польської, які аж до самої Люблінської унії (1569 р.) становили два інституційно самостійних політичних організми і зберігали свою державну окремішність. У XVI столітті українські землі втратили національну єдність, але продовжували бути важливим елементом інституціонального розвитку європейської зовнішньої політики і дипломатії, хоча і в складі інших держав [6; 7].

Широкого розвитку в XVI-XVIII століттях отримала дипломатія як засіб міжнародної політики. Адже саме ця інституція мала своє спеціальне призначення – здійснення зовнішньої політики держави мирними засобами. У політичному розмаїтті Європи з'явилася нова інституціональна постать – молоде Московське князівство, а на перетині між Заходом і Сходом, західноєвропейської та східноєвропейської зовнішньої політики та дипломатії – українські землі, частина яких перебувала у складі Польсько-Литовської держави. Про це з певністю свідчать дипломатичні документи XVI-XVIII століть. Саме в цей період в Європі відбувається інституціональний процес формування і розвитку норм церемоніалу, етикету та елементів протоколу, порядок поведінки за кордоном власних дипломатів кожної з держав, норми спілкування з іноземними послами. Ті ж ідеї, але в стислій формі, визначали й поведінку представників держави за кордоном. У сукупності ці правила-норми, які регулювали всю зовнішню сторону дипломатичних зв'язків, склали посольські звичаї тієї чи іншої держави. Виключенням не стала і Польсько-Литовська держава в цілому, і українські землі, зокрема. Саме дипломати повинні були відстоювати прийнятні норми посольського звичаю. За дрібницями етикету та елементів дипломатичного протоколу поставали питання політики держави, її ідеології, престижу верховної влади та інституцій, образу держави [8].

Роз'єднаність українських земель, відсутність політичного центру, важкий іноземний гніт, спустошливі турецько-татарські навали – усе це

гальмувало як розвиток продуктивних сил, так і становлення української політичної та правової культури. Але незважаючи на складні соціально-політичні умови, в яких розвивалася українська політична і правова культура, її подальший поступ не міг зупинитися. Українські землі поступово інтегрувалися в європейську систему міжнародних відносин, яка формувалася в добу раннього Нового часу. Україна продовжувала розвиватися, поєднуючи в собі кращі традиції минулого та тогочасні досягнення європейських держав, і, зокрема, у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії. Уже в XV-XVI століттях назва «Україна» фігурує в багатьох офіційних документах, у мемуарах, художніх творах, народних думках та піснях [9; 10, с. 32-36].

Усе вищевикладене переконує нас у тому, що ті традиції, які склалися віками, зберігають свою силу та привабливість і в наш час, формуючи позитивні образи українців та України в європейській суспільно-політичній думці та політико-дипломатичному просторі. Цілком заслуговує на подальші дослідження поставлене питання про інституціональну історію, традиції та практичний досвід українського державотворення, етапи становлення й розвитку дипломатії України, зокрема й на прикладі волинських земель XVI-XVII століть: через призму сучасності до історичних витоків інституціональної історії.

Література

1. Калакура Я.С., Рафальський О.О., Юрій М.Ф. Ментальний вимір української цивілізації. К., 2017. 560с.
2. Кравчук А.Є. Мовно-політична ситуація на Волині в кінці XVI століття // *Studia Linguistica*. 2010. С. 147-154.
3. Полюга Л.М. Українська мова XVI-XVII ст. у загальноєвропейському колі // Система і структура східнослов'янських мов: Збірник наукових праць. К., 1999. С. 125-129.
4. Циватий В.Г. Застольный/столовый этикет, традиции питания и тренды украинской национальной кухни: институционально-региональное измерение // Традиционная культура в современном мире. История еды и традиции питания народов мира. Материалы I Международного симпозиума. Москва, 2014. С. 71-72.
5. Циватий В.Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. К., 2000. Вип. 4. С. 268-274.
6. Чухліб Т.В. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648-1721 рр. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2009. 3-тє вид. 616 с.
7. Шевчук В.О. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI-XVIII ст.: У 2-х книгах / Валерій Шевчук. К.: Грамота, 2007. Книга 1. 720 с.
8. Яковенко Н.М. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. К.: Laqus, 2012. 472с. (Серія «Золоті ворота»; вип. 2).
9. Українське козацтво. Мала енциклопедія / Г. Швидько та ін. Запоріжжя, 2002. – 899с.
10. Циватий В.Г. Публічна дипломатія: традиції, тренди та виклики (досвід і пріоритети для України) // Зовнішні справи. 2004. № 6. С. 32-36.

ЗМІСТ

KULTURA W SOCJOLOGII- WYBRANE ZAGADNIENIA mgr inż. Bachórz Iwona.....	5
GDY ROZUM ŚPI BUDZA SIĘ DEMONY... POSZUKIWANIE TOŻSAMOŚCI MIASTA GDAŃSK mgr Bień Agnieszka.....	14
ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ПОЛІТИКІВ У РАМКАХ ВИКЛАДАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН (НА ПРИКЛАДАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ) Бикова Анне Ігорівна.....	21
LOGIKA NAUKI - METODOLOGIA NAUK W ŚWIETLE FILOZOFII mgr Wizner Anita Edyta.....	24
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ ЦЕРКОВНИЙ СОБОР 1918 Р. НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ЦЕРКОВНО- ОБЩЕСТВЕННАЯ МЫСЛЬ» Гаврилов Владислав Олександрович.....	31
YOUNG POLISH ADULTS AND THEIR ATTITUDE TOWARDS PROCREATION. RESULTS OF THE QUALITATIVE STUDY. dr Grotowska Aleksandra.....	33
FENOMENOLOGIA W SOCJOLOGII - ALFRED SCHÜTZ Depa Ewa.....	41
INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE ROZWÓJ PARTNERSTWA PUBLICZNO – PRYWATNEGO W POLSCE – UWAGI OGÓLNE mgr Kurek Natalia Małgorzata.....	52
ІННОВАЦІЇ В МАСОВИХ СВЯТАХ В НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ Куцак Світлана Анатоліївна.....	57
CHALLENGES AND ACTIVITIES IN TOURIST MARKET OF LUBUSKIE VOIVODESHIP Lisowska-Szron Irena.....	61
KATALOŃSKIE FESTES. W KRĘGU TEORII, TRADYCJI I ZMIANY Linda-Grycza, Katarzyna.....	70
CZY WINCENTY KADŁUBEK JEST HISTORYKIEM CZY LITERACKIM REPORTAŻYSTĄ? (RÓŻNE WYMIARY BITWY MOZGAWSKIEJ). Łozowska-Patynowska Anna.....	76
PROBLEMY ROZWOJU E-LEARNINGU W POLSCE W KONTEKŚCIE NOWELIZACJI PRZEPISÓW DOTYCZĄCYCH SZKOLEŃ BHP Malak Marcin.....	87
SPONSORING I PUBLIC RELATIONS W SPORCIE Ober Józef, Wiśniewska-Placheta Edyta, Szlosar Adrianna.....	93

ВАН ГОГ ЯК ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ ФАНТАЗМ (ПОЕТИКА ОДНІЄЇ НОВЕЛИ КЛІФФОРДА САЙМАКА)	
Паранюк Дан Вікторович, Тичініна Альона Романівна	102
SELECTED ASPECTS OF THE SOCIAL POLICY OF THE STATE TOWARDS PEOPLE WITH DISABILITIES	
Smorzewska-Mickiewicz Bożena, dr hab. Augustyna Burlita	106
КОМУНІКАТИВНІ УМІННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЇ СПІЛКУВАННЯ	
Стряпан Роман Олегович.....	113
ІСТОРИКО-РЕГІОНАЛЬНА АРХІТЕКТОНІКА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ ПОЧАТКУ ДОБИ РАНЬОГО МОДЕРНОГО ЧАСУ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРСИ	
Ціватий Вячеслав Григорович	116

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 22

Друкується за оригінальними авторськими текстами.
Редакційна колегія не несе відповідальності
за авторську редакцію поданих матеріалів.

Верстка та оригінал-макет Мохонько Віталій

Підписано до друку 23.01.2019.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Друк. арк. 7,75. Умов. друк. арк. 7,2. Обл.-видавн. арк. 8,08.
Наклад 100 прим. Зам. № 419/1.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: tvoru@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>